

ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΧΛΙΕΜΑΝΝ

ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ

ΒΟΙΩΤΙΚΩ, ΟΡΧΟΜΕΝΩ,

ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΑΥΤΟΥ

ΜΕΤΑ 9 ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ 4 ΠΙΝΑΚΩΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΥΠΟ

ΣΟΦΙΑΣ ΕΡΡ. ΣΧΛΙΕΜΑΝΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

1883

ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὡς ἐν Μυκῆναις, οὕτω καὶ ἐν Ὀρχομενῷ, ἐπέτυχον νὰ παρευρεθῶ κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ συζύγου γενομένων ἀνασκαφῶν, συστηματικῶς δὲ καὶ ἐπιστημονικῶς νὰ ἀκολουθήσω αὐτάς. Περιγραφὴν τῆς ἀρχῆς τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῆς ὁδοῦ ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρι Σκριποῦ (Ὀρχομενοῦ) ἐν τῷ διακεκριμένῳ παρ' ἡμῖν περιοδικῷ *Ἔστια* ἐδημοσίευσα. Νῦν δὲ κατὰ προτροπὴν πολλῶν προέβην εἰς τὴν πιστὴν μετάφρασιν τοῦ συγγράμματος τοῦ συζύγου μου τοῦ γερμανιστῆ δὲ παρὰ τῷ F. A. Brockhaus ἐν Λειψία, ἀγγλιστῆ δὲ ἐν τῷ *Journal of Hellenic Studies* II. 1881 δεδημοσιευμένου.

Οὐδεμία ἐμοὶ ὑπάρχει μεγαλειτέρα ἠδονὴ παρὰ νὰ συντελέσω κατὰ τὰς ἐμάς δυνάμεις πρὸς διαλεύκανσιν τῆς ἀπομεμακρυσμένης ἐκείνης ἀρχαιότητος τοῦ ἡμετέρου μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἣν δυσδιακρίτως ψηλαφῶντες ἐν τῷ λυκαυγεῖ ἀχανοῦς παρελθόντος προϊστορικὴν ὀνομάζομεν.

Θαυμασίως δὲ παρὰ Θεοῦ εὐπραγίας τυχόντες καὶ τυφλῶς τοῖς ῥήμασι τοῦ θεοῦ Ὀμήρου πεποιθότες, τοιαῦτα ἔσχομεν ἀποτελέσματα, οἷα οὐδέποτε ἡ ἡμετέρα φιλοτιμία ἐτόλμησε νὰ ἐπιθυμήσῃ. Ὑπὸ μὲν τοῦ Ὀμήρου ὀδηγούμενος ὁ ἐμὸς σύζυγος ἐν Ἰσαρλίᾳ κάτωθεν τεσσάρων ἄλλων ἐπικειμένων πόλεων τὴν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν πάσῃ ἐρευνῇ ματαίως θηρωμένην Ὀμηρικὴν Ἴλιον ἀνεκάλυψεν.

Ἐκεῖθεν ἠγέχθη εἰς τὸ φῶς ὅλως νέος κόσμος διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις δέκα θησαυροί.

Μέγα μέρος τῶν Τρωϊκῶν ἀρχαιοτήτων ἐδώρησεν ὁ ἐμὸς σύζυγος τῷ Γερμανικῷ ἔθνει, ὅπερ τὰ μέγιστα αὐτάς ἐκτιμᾷ.

Τῶν ἡμετέρων ἐν Μυκῆναις ἀνακαλύψεων ἦν αἴτιον τὸ ὑφ' ἀπάντων

τῶν ἐπιστημόνων ἐσφαλμένως ἐννοηθέν, μόνον δὲ ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ συζύγου ὀρθῶς διερμηνευθὲν χωρίον τοῦ Πausανίου Β'. 16, ὅπου ὁ περιηγητὴς περιγράφει τὸν χώρον τῶν μνημάτων τῶν ἀνδρῶν οὓς σὺν Ἀγαμέμνονι ἐπανελθόντας ἐξ Ἰλίου δειπνίσαντες κατεφόνευσαν Αἴγισθος καὶ Κλυταιμνήστρα. Φαίνεται πάντες οἱ ἐπιστήμονες ἐπλανήθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ κάτω πόλει κειμένων μεγάλων οἰκοδομῶν τῶν λεγομένων θησαυρῶν, νομίζοντες ὅτι ὁ Πausανίας εἶχεν αὐτὰς ὑπ' ὄψιν ὡς τοὺς τάφους τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Naί, ὁπόταν ὁ ἐμὸς σύζυγος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1868 δημοσιευθεῖσα βίβλῳ του «Ithaque, le Peloponnèse et Troie» ἐν σελίδι 96—97, τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Πausανίου ἐδήλωσεν, ἀποδεικνύων δηλ. ὅτι οἱ τάφοι ἐκείνοι ἐδείχθησαν τῷ περιηγητῇ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηναῶν, ὅτι δὲ ὁ Πausανίας μόνους τοὺς τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου τάφους ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως εἶνε ῥητῶς λέγει, τότε ἅπαντες κατέγελασαν τοῦ κ. Σχλιέμαν καὶ ἀνόητον αὐτὸν ἀπεκάλεσαν.

Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1876 εὔρομεν τοὺς τάφους ἐκείνους ἀκριβῶς ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ συζύγου ἐν ἔτει 1868 δεδηλωμένῃ θέσει, νῦν ἡ αὐτοῦ ἐρμηνεύσεις τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Πausανίου ὑφ' ἀπάντων ἐγένετο παραδεκτὴ, τὸ δὲ χωρίον Β'. 16 θὰ μείνη πολυθρόλητον εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον.

Ἀπὸ χρόνων πολλῶν ἠύχόμην τῷ Θεῷ ὅπως μοι παρέχη τὴν εὐτυχίαν νὰ ὠφελήσω κατὰ τι τὴν ἐμὴν φιλτάτην πατρίδα, ἡ εὐχὴ δὲ αὕτη δαψιλῶς ἐν Μυκῆναις ἐπληρώθη, διότι ἀνεκαλύψαμεν ἐν τοῖς ἐκεῖ τάφοις ἀπείρους θησαυροὺς πλούτῳ κατὰ πολὺ ὑπερέχοντας τὰ ἀρχαῖα χρυσᾶ κειμήλια ἀπάντων τῶν μουσείων τοῦ κόσμου ὁμοῦ.

Ὁ Ὅμηρος μόνον τρεῖς πόλεις πολυχρύσους δηλοῖ «τὴν Ἰλιον, τὰς Μυκῆνας καὶ τὸν Ὀρχομενόν», ἐπαληθευσασῶν δὲ τῶν ἡμετέρων ἐν Ἰλίῳ καὶ Μυκῆναις ἀνασκαφῶν ἐκεῖνο τὸ Ὀμηρικὸν ἐπιθέτον, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀντισταθῶμεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ κάμωμεν ἐρεῦνας ἐν Ὀρχομενῷ. Ἄν ὅμως ἐκεῖ δὲν εὔρομεν χρυσόν, τεκμαιρόμεθα οὐχ ἦττον τῷ ἐκεῖ ὑφ' ἡμῶν ἀνακαλυφθέντι θαλάμῳ μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἀναγεγλυμμένης ὀροφῆς τὸν πάλαι πλοῦτον τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ οὕτω τὴν ἀλήθειαν τοῦ Ὀμηρικοῦ ἐπιθέτου πολύχρυσος.

Α'

ΑΠ' ΑΘΗΝΩΝ ΜΕΧΡΙΣ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ

Ὁ ὁδοιπόρος ὁ ἐπιθυμῶν ἀπ' Ἀθηνῶν νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν Βοιωτικὸν Ὀρχομενόν, πορεύεται τὴν δι' Ἐλευσίνας καὶ Θηβῶν μέχρι Λεβαδείας ἀμαξιτὸν ὁδόν. Ἀπ' Ἀθηνῶν ἐξελαύνει διὰ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ, παρακάμπτει σχεδὸν ἀπ' ἀντικρυ τοῦ Θησείου πρὸς τὰ δεξιὰ, καὶ ἀφίνει ἀριστερόθεν τὰ παρὰ τῆ Ἀγίᾳ Τριάδι μεγαλοπρεπῆ μνήματα ὡς καὶ τὸ Δίπυλον καὶ τὰ ἄλλα διὰ τῶν ἐκεῖ γενομένων ἀνασκαφῶν ἀνακαλυφθέντα εἰρήπια.

Ἀριστερόθεν τὸν Βοτανικὸν κῆπον παραμειβόμενος εἰσέρχεται (λεπτὰ 18) εἰς μεγάλας φυταλιὰς ἐλαιῶν καὶ βλέπει εἰς ἀπόστασιν περίπου χιλίων βημάτων δεξιόθεν τὸν ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους εὐκλεῆ γενόμενον λόφον Κολωνὸν ἐφ' οὗ εὐρίσκονται οἱ τάφοι τοῦ Καρόλου Ὁτφριεδ Μυλλέρου καὶ τοῦ Καρόλου Λεγορμάν. Ἐν τῷ ἄλλει τῶν ἐλαιῶν διαβαίνει τρεῖς σχεδὸν πάντοτε ξηροὺς βραχίονας τοῦ Κηφισσοῦ, μεταξύ δὲ τῶν ἐλαιοδένδρων ὑπάρχουσι πλεῖστα, οἷς ὁ βοτανικὸς κύριος Θεόδωρος φὸν Χέλδραϊχ ὁ ἐν

Ἀθῆναις, ἀποδίδει ἡλικίαν πλείονα τῶν 1500 ἐτῶν. Πιθανὸν εἶνε ὅτι ἡ νῦν ὁδὸς μετὰ τὴν τοῦ ἐλαιῶνος ἔξοδον ταυτίζεται τῇ ἀρχαίᾳ ἱερᾷ ὁδῷ, καθότι βλέπομεν ἐκεῖ τὸν ναῖσκον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κατέχοντα τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίου ναοῦ τινος τὸ πάλαι κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἰδρυμένου· οἱ δὲ πολυάριθμοι τάφοι οἱ ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ εἰς τὸν βράχον ἐγκεκολλημένοι οὐδεμίαν σχεδὸν ἀφίνουσι περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Ἄλλὰ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ κωνοειδοῦς λόφου «Ποικίλου» πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ στενὸν (λεπτά 20) ἡ ἱερὰ ὁδὸς ἔστρεφε, καθὼς φαίνεται, πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐν ᾧ ἡ νῦν ὁδὸς προχωρεῖ πρὸς τὰ ἀριστερά.

Τὸ στενὸν τοῦτο περιορίζεται δεξιόθεν μὲν ὑπὸ τοῦ ὄρους Ἰκάρου, ἀριστερόθεν δὲ ὑπὸ τοῦ Κορυθαλλοῦ (*alauda cristata*) ἐπὶ τοῦ δευτέρου δὲ τούτου ὁράται πύργος καὶ ἐρείπια τειχῶν. Κατ' ἀριστερὰν τῆς εἰσόδου εἰς τὸ στενόν, φαίνονται ἐν τινι ἀνασκαφῇ θεμέλιά τινα ἐκ μεγάλων λίθων ἀνήκοντα εἰς τὸν ἐν ἔτει 1855 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Vassoignes ἀνακαλυφθέντα περίφημον τάφον τῆς γυναικὸς τοῦ Μακεδόνος Ἀρπάλου. Ἦτο δὲ αὕτη οὐχὶ ἄλλη ἢ ἡ Ἐταῖρα Πυθιονίκη ἧς ἐπὶ τοσοῦτον ἠγάτο ὁ Ἀρπαλος, ὥστε οὐχὶ μόνον ἤγαγε νόμιμον γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ ἀνήγειρεν αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν της μνημεῖον, ὅπερ ὁ Πausanίας¹ ἀποφαίνεται ὡς λαμπρότατον καὶ αξιοθεατότατον ἀπάντων τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μνημείων. Τὸ στενὸν τοῦ Δαφνίου εὐκολον εἶνε ἀμύνεσθαι, ἀποτελεῖ δὲ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς Ἀθήνας, καὶ ἦτο ἐπομένως τὸ πάλαι μεγάλης σημασίας εἰς στρατηγικὴν ἔποψιν. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ στενοῦ (20 λεπτά) λαμπρὰ θέα τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ πεδίου τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν πέριξ ὄρεων.

Ἐκεῖθεν ἡ ὁδὸς κατέρχεται ἐπὶ ἐλαττοῦς τοῦ ἐδάφους κλίσεως πρὸς τὸ ἐν μέρει ἡρειπωμένον μοναστήριον τοῦ Δαφνίου, κείμενον

¹ Πausanίας, I, 37, 5.

ἐντὸς μικρᾶς καὶ ἐπιχαρίτου κοιλάδος. Ἐν τοῖς τοίχοις τῆς ἐκκλησίας ὡς καὶ ἐν τῷ περιτοιχίσματι ὑπάρχουσι πολλὰ πελεκητὰ μάρμαρα τὰ ὁποῖα προδήλως ἐλήφθησαν ἀπότινος ἀρχαίας Ἑλληνικῆς οἰκοδομῆς, καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ ὑπὸ Πausανίου¹ μνημονευομένου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ὅμως πιθανὸν ὅτι ἔκειτο οὐχὶ ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ μοναστηρίου, ἀλλ' ὀλίγον τι ὑψηλότερον, πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουσι νῦν τὰ λείψανα βυζαντινῆς ἐκκλησίας. Ἐν τῷ ὑπὸ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς θόλῳ ἀνεκάλυψεν ὁ Buchon τοὺς τάφους τῶν δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν. Πλησίον τῆς μονῆς βλέπομεν τὰ ἔχνη παχέος τείχους, ὅπερ προϋφύλαττε τὸ στενόν. Μετὰ τὸ Δαφνίον ἡ ὁδὸς χωρεῖ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ χεῖλους τῆς φάραγγος, ἣτις ἐντεῦθεν ἀρχεται καὶ βαθμηδὸν καθίσταται βαθυτέρα· ἡ δὲ ἱερὰ ὁδὸς ἐξετείνετο ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ χεῖλους τῆς φάραγγος διότι πολλὰ ἔχνη αὐτῆς σώζονται εἰς τὸν βράχον. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡ φάραγξ γίνεται πεδινωτέρα, ἡ δὲ κοιλάς στενωτέρα· ἡ ὁδὸς διατρέχει στενὸν ἀγρὸν πεφυτευμένον ἐλαιοδένδροις καὶ ἀριστερόθεν κλυζόμενον ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα μέγαν κόλπον σχηματιζούσης θαλάσσης, ἐν ἣ βλέπομεν τὴν νῆσον Σαλαμίνα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Δεξιόθεν βλέπομεν (λεπτὰ 30) τὴν τοποθεσίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης Φίλης, οὗ τὰ θεμέλια ἐν μέρει σώζονται· οὗτος ἀνηγέρθη πρὸς τιμὴν τῆς Φίλης, τῆς γυναικὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ προσκλίνει πρὸς τὸν βράχον ἐν ᾧ πολλὰ κοιλώματα ὑπάρχουσιν. Ὑπὸ τοῦ Πausανίου² μνημονεύεται πρὸ τοῦ ναοῦ τούτου τείχος ἐκ μεγάλων ἀπελεκητῶν λίθων ὡς ἀξιοθέατον. Τὰ εἰσέτια τοῦ τείχους τούτου ἐκτισμένου κατὰ τὸν, ὡς λέγεται, κυκλώπειον ῥυθμὸν κεῖνται εἰσέτι πρὸ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ καὶ τινες τῶν μεγάλων πετρῶν εὕρισκονται εἰσέτι ἐν τῇ αὐτῶν θέσει.

¹ Πausανίας, I, 37, 5.

² Πausανίας, I, 37, 6.

Μεγάλη τις ἐγγὺς τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν παραλίαν κειμένη οἰκία (15 λεπτά) τὸ πρῶτον Χάνι τοῦ Σκαραμαγκᾶ ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Ἐλευσίνος. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ἐντὸς τοῦ θαλασσίου κόλπου τὰς δύο μικρὰς νήσους Φαρμακούσσας αἵτινες νῦν λέγονται Κυράδες ἤτοι Μεγάλη καὶ Μικρὰ Κυρά. Ἐπὶ δὲ τῆς μεγαλειτέρας αὐτῶν ἐδείκνυτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ τάφος τῆς Κίρκης¹. Ἐνθὲν δὲ ἡ ὁδὸς εἶνε ἐγκομμένη εἰς τὸν βραχῶδη αἰγιαλὸν καὶ ταυτίζεται ἐπ' ὀλίγον μετὰ τῆς ἀρχαίας ἱερᾶς ὁδοῦ. Τὸν βράχον καταλιπόντες (10 λεπτά) βλέπομεν δεξιὰ μικρὰν πεδιάδα καὶ τὴν πρώτην τῶν δύο μικρῶν ἀλμυρῶν λιμνῶν «Ρεῖτοι» ὧν τὸ ὕδωρ καθὼς εἰκάζετο ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔρχεται ἀπὸ τοῦ Εὐρίπου. Ἡ μὲν αὐτῶν ἦτο καθιερωμένη τῇ Δήμητρι, ἡ δὲ τῇ Περσεφόνῃ, μόνον δὲ οἱ Ἐλευσίνιοι ἱερεῖς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀλιεύωσιν ἐν αὐταῖς. Εὐκόλως δύναται τις νὰ παρακολουθῇ τὰ ἔχνη τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ κύκλῳ τῆς πρώτης λίμνης, πιθανῶς δὲ αὕτη διέτρεχε καὶ περίξ τῆς δευτέρας λίμνης ἐν ᾧ ἡ νέα ὁδὸς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀγούσα διατελεῖ.

Εὐθὺς μετὰ τὰς λίμνας διαβαίνομεν τὸν ἐλευσίνιον Κηριστὸν καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸ πολύκαρπον Θριάσιον πεδῖον, οὕτως ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοῦ δήμου «Θρίας». ἐκτείνεται δὲ παρὰ τὸν θαλάσιον κόλπον ἀπὸ τῶν λιμνῶν «Ρεῖτοι» μέχρι τῆς Ἐλευσίνος. Τὰ ὄρη τῆς Σαλαμῖνος φυλάττουσιν αὐτὸ ἀπὸ τῶν νοτίων, ἡ δὲ σειρὰ τῶν ὄρέων Κιθαιρώνος ἀπὸ τῶν δυτικῶν, ἡ τῆς Πάρνηθος ἀπὸ τῶν βορείων καὶ τὰ ὄρη Κορυδαλλὸς καὶ Ἰκαρος ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ἀνέμων. Ἡ νῆσος Σαλαμίς ἥτις νῦν συνίσταται ἐκ βουνῶν καὶ δὲν δύναται νὰ τρέφῃ τοὺς 700—800 κατοίκους αὐτῆς, ὥστε οἱ πλείονες αὐτῶν τὰ πρὸς τὸν βίον ἀναγκαῖα ἐκ τῆς ἡπείρου πορίζονται. Εἰς δὲ τὴν ἀρχαιότητα ἡ νῆσος αὕτη ἦτο, ὡς φαίνεται, πολὺ καρποφόρος, καθότι εἶχε

¹ Στράβων, IX, 393.

20,000 κατοίκων· εἶχε δὲ καὶ ποταμὸν πρότερον Βόκαρον, κατὰ δὲ τὴν τοῦ Στράβωνος ἐποχὴν Βουκαλιὰν ὀνομαζόμενον. Τὸ ἀρχαιότατον ὄνομα τῆς νήσου ἦτο Πιτυοῦσα ὅπερ ἐδόθη αὐτῇ ἀπὸ τῶν μεγάλων αὐτῆς δασῶν (πιτύων) ¹.

Μεταξὺ τοῦ Κηφισσοῦ καὶ τῆς Ἐλευσίνος βλέπει τις παραπλεύρως τῆς ὁδοῦ πλῆθος ἀρχαίων ἐρειπίων ὧν τὰ πρῶτα (λεπτὰ 15) ἐπ' ἀριστερὰ τὸ Ἡρῶν τοῦ Εὐμόλπου τοῦ μυθικοῦ θεμελιωτοῦ τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων σημειοῦται. Μετὰ ταῦτα (λεπτὰ 15) μικρὸς τις λόφος, κεκαλυμμένος ὑπὸ θραυσμάτων μαρμάρου, ὅστις ὑπ' ἄλλων μὲν ὀνομάζεται μνημεῖον τοῦ Στράτωνος, ὑπ' ἄλλων δὲ τοῦ ἥρωος Ἴπποθόντος. Προσωτέρω (λεπτὰ 15) βλέπει τις ἀριστερὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπὶ τοῦ Κηφισσοῦ οἰκοδομηθεῖσαν μεγάλην γέφυραν ἣτις ἐκαλύφθη ὑπὸ τῆς προσχώσεως τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀνεσκάφη ἐν μέρει ἐν ἔτει 1863 ὑπὸ τοῦ Φρ. Λενορμάν. Μετὰ ταῦτα πλησίον τῆς Ἐλευσίνος βλέπομεν τὴν τοποθεσίαν τοῦ ναοῦ τοῦ Τριπτολέμου τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Ζαχαρίου.

Ἡ Ἐλευσίς, ἡ νῦν ἐν τῇ γλώσσει τοῦ λαοῦ καλουμένη Ἐλευσίνα, ἦτο τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Αἰσχύλου καὶ εἰκάζεται ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ πόλις ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως (τῆς Δήμητρος). Ἡ Ἐλευσίς ὀφείλει τὸ κλέος της εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, ὡς καὶ εἰς τὰ πρὸς τιμὴν τῶν δύο τούτων θεῶν τελούμενα μυστήρια, ἅπερ ἐθεωροῦντο τὰ ἀγιώτερα ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ ναὸς ἦτο ὠκοδομημένος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν πετρώδους τινὸς ὑψώματος ὅπερ ἐκτεινόμενον παραλλήλως τοῦ αἰγιαλοῦ χωρίζεται πρὸς δυσμὰς διὰ μικρᾶς πεδιάδος ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ἔρους Κέρατα. Ἡ τοποθεσία τοῦ ναοῦ ἦτο τελητηρῶς ἐξωμαλισμένη καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἦν ἡ Ἀκρόπολις, ²

¹ Στράβων, IX, 395.

² Livius, xxxi, 25. Castellum quod et imminet, et circumdatum est templo.

ἡ δὲ πόλις κατεῖχε τὸν τριγωνοειδῆ χῶρον τὸν ἐκτεινόμενον μεταξὺ τοῦ πετρώδους ὑψώματος καὶ τῆς παραλίας. Ὁ νὰς τῆς Δήμητρος ἦτο κατὰ τὸν Στράβωνα ὁ μέγιστος ἐν Ἑλλάδι, τὸ δὲ σχέδιον αὐτοῦ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἰκτίνου, τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Παρθενῶνος. Ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς ὑπάρχουσι δύο ἱεροὶ περιβόλοι καὶ δύο ἀλλεπάλληλα προπύλαια· ἐνώπιον τοῦ πρώτου περιβόλου ὑπάρχει κατεστραμμένον λιθόστρωτον, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζομεν τὰ λείψανα τῶν προπυλαίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Τὰ πρῶτα προπύλαια εἶνε ἀκριβῆς μίμησις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηναίων Προπυλαίων. Τὰ δὲ προπύλαια τοῦ δευτέρου περιβόλου εἶνε πολὺ μικρότερα τῶν τοῦ πρώτου, φθορομήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου Ποῦλχερ τὸ ἔτος τῆς ἐν Φαρσάλῳ μάχης. Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀνεσκάφησαν ἐν ἔτει 1860 ὑπὸ τοῦ Φρ. Λενορμὰν δαπάνῃ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ὁ μέγας κύριος νὰς τῆς Δήμητρος κεῖται εἰσέτι ὑποκάτω τοῦ χωρίου ἀλλ' ἐν βραχεῖ θὰ ἀνασκαφῆ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, καθ' ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατώρθωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάσας νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς οἰκίας, παραχωρήσασα τοῖς κατοικοῖς ἐπὶ τῆς παραλίας τὴν ἐπαρκοῦσαν γῆν πρὸς οἰκοδομὴν νέων οἰκιῶν.

Ἀπὸ τῆς Ἐλευσίνος ἡ ὁδὸς ἄγει βορειοδυτικῶς διὰ τῆς πεδιάδος μέχρι (ὥραν 1) τοῦ χωρίου Μάνδρα· ἀναβαίνει δὲ μετέπειτα ὑλῶδη γραφικὴν φάραγγα καὶ φθάνει εἰς 1 ὥραν καὶ ¹], τὸ χάνι Παληοκούντουρα κείμενον ἐντὸς μικρᾶς ἐρήμου κοιλάδος. Περαιτέρω (1 ὥραν λεπτά 30) ἀφικνεῖται τις εἰς ὕψωμα, ὅθεν διακρίνει ὑπεράνω σειρᾶς προκειμένων ὄρεων, τὰς κορυφὰς τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ. Ἡ ὁδὸς καταβαίνει πάλιν καὶ διέρχεται μίαν πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην κοιλάδα. Πλησίον τοῦ μικροῦ χωρίου Μάζι παρελαύνει τις ἑλληνικὸν τινα πύργον, ὅστις, ὡς τινὲς εἰκάζουσι, σημειοῖ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Οἰνόνης. Ἡ ὁδὸς ἀνέρχεται ἑτέραν καλλιεργούμενην φάραγγα καὶ φθάνει (λεπτά 30) τὸ χάνι Κάζα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κιθαι-

ρῶνος οὐχὶ μακρὰν μιᾶς τῶν πηγῶν τοῦ Ἐλευσινίου Κηφισσοῦ εἰς ἀπόστασιν 4 ὥρῶν καὶ ¹/₂, ἀπὸ τῆς Ἐλευσίνας. Παρὰ τὸ χάνι ὑπάρχει σταθμὸς χωροφυλάκων. Ἀντικρὺ φαίνεται ἐπὶ κρημνώδους βράχου τὸ ἀρχαῖον φρούριον Ἐλευθεραί, νῦν ὀνομαζόμενον Γυφτόκαστρον, περὶ οὗ ἀρτίως ἢ Α. Ὑ. ὁ δούξ Βερνάρδος, διάδοχος τοῦ Σαξ-Μάϊνιγκεν, ἐδημοσίευσεν ἐξαιρετον σχεδιογράφημα καὶ πολυμαθῆ διατριβήν. Τὸ φρούριον τοῦτο ἐδείκνυε τὰ σύνορα Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας καὶ ὑπερησπίζετο τὸ στενὸν τοῦ Κιθαιρῶνος· ἀνῆκε μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τοὺς δῆμους ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἔχει μῆκος 1200 ποδῶν, τὸ δὲ μέγιστον αὐτοῦ πλάτος εἶνε 330 ποδῶν. Τὰ τείχη ἔχοντα πάχος 8 ποδῶν 8 δακτύλων εἶνε καλῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἔχουσι δὲ τετραγώνους πύργους, ὧν οἱ τοῖχοι εἶνε 5 ποδῶν καὶ 5 δακτύλων τὸ πάχος, εἶχε δὲ τὸ φρούριον ἑπτὰ πύλας ὧν τὸ πλάτος εἶνε ἄνω μὲν 4 ποδῶν, κάτω δὲ 4 ποδῶν καὶ 6 δακτύλων. Πάντως τοῦτο εἶνε τὸ κάλλιον διατηρούμενον ἀρχαῖον φρούριον τῆς Ἑλλάδος. Τινὲς ὅμως πιστεύουσιν ἐναντίον τῆς γενικῆς γνώμης ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ φρούριον Φυλῆ, ὅπερ ἐν ἔτει 404 π. Χ. κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου. Ἀπὸ τοῦ χανίου Κάζα ἢ ὁδὸς ἀναβαίνει ἐλικοειδῶς εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Κιθαιρῶνος πεφυτευμένην ἐξ ἐλατῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ σημερινὸν αὐτοῦ ὄνομα Ἐλάτια. Τὸ ὄρος τοῦτο ἦτο τὸ θέατρον πολλῶν ἀρχαίων μύθων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἢ ἔκθεσις τοῦ Οἰδίποδος εἶνε ἢ μᾶλλον γνωστή. Ἡ ὁδὸς καταβαίνει πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα, καὶ διελθοῦσα τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀσωποῦ γέφυραν (1 ὥραν λεπτὰ 20) ἀφίνει δεξιὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου ἐν σχήματι ἀγκῶνος σχηματιζόμενον πεδῖον, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἡ τοποθεσία τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαρδονίου. Εἰς 3 ὥρας καὶ 30 λεπτὰ φθάνει τις ἀπὸ τοῦ χανίου Κάζα εἰς Θήβας. Ἡ νῦν ἐπὶ τὴν Καδμείαν περιοριζομένη πόλις εἶνε ὁ ῥυπαρώτερος καὶ ἀπεχθέστερος τόπος τῆς Ἑλλάδος, καὶ συμβουλεύω σπουδαίως τοὺς περιηγητάς, προτιμότερον νὰ διανυκτερεύσωσιν εἰς τὸν

φαυλότερον ἀχυρῶνα παρὰ εἰς τὸ λεγόμενον ξενοδοχεῖον τῶν Θηβῶν.

Ἐν Θήβαις οὐδὲν ἐρείπιον τῶν ἀρχαίων οἰκοδομῶν σώζεται παρὰ θραύσματά τινα ἀρχαίων μαρμαρίνων ἀναγλύφων τὰ ὅποια βλέπομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκιῶν ὡς καὶ τινα ἐν τοῖς δρόμοις εὐρίσκόμενα κιονοτύμπανα ἅτινα μαρτυροῦσι τὴν πάλαι μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς πόλεως. Ὅλως ἀνεξήγητος μοι εἶνε ἡ ἐν Θήβαις μάλιστα ἀσήμαντος ἐπισώρευσις τεχνικοῦ χώματος ἣτις μόνον ἐν μιᾷ θέσει φαίνεται ἔχουσα βάθος 10 ποδῶν γενικῶς δὲ εἶνε 2—3 ποδῶν τὸ βάθος.

Ἐν ἄλλαις τοποθεσίαις ἀρχαίων πόλεων εὐρίσκωμεν τοῦλάχιστον θραύσματα ἀρχαίων ἀγγείων ἔχοντά τινα ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ὅτε πρό τινων χρόνων ἀνέσκαψαν τὸ ἔδαφος μέχρι τοῦ βράχου ἵνα κατασκευάσωσι νέας ὁδοὺς οὐδὲ τεμάχιον ἀγγείου εὔρον ὅπερ ὁ μάλιστα φανατικὸς ἀρχαιοδίφης ἠθελεν ἀξιῶσει τῆς ἐλαχίστης προσοχῆς. Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἐπισώρευσις τοῦ χώματος ἐν αὐτῇ τῇ Καδμείᾳ εἶνε μικροῦ λόγου ἄξιον, ἐκτὸς αὐτῆς εἶνε παντάπασι μηδαμινόν, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶνε ἀδύνατον ν' ἀποφανθῇ τις πρὸς ποίαν πλευρὰν ἐξετείνετο ἡ κάτω πόλις ἀπὸ τῆς ἄνω. Ἡ ἀρχαία πόλις μετὰ τῆς Καδμείας εἶχε 43 σταδίων περιφέρειαν, τὰ δὲ προάστεια μετὰ τῶν κήπων αὐτῶν, συμπεριλαμβανομένων, 70 βεβαίως στάδια.¹ Ὁ Ὅμηρος² ποιεῖται μνεῖαν μόνον τῆς κάτω πόλεως (Ἵποθηβαι) διότι ἡ Καδμεία εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Ἐπιγόνων καὶ πιθανῶς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶχεν ἔτι ἀνοικοδομηθῆ. Ἡ ἀπὸ Θηβῶν εἰς Λεβάδειαν ὁδὸς (ῥάρας 4 καὶ λεπτά 30) εἶνε οὐχὶ ἀξιοπεριέργος, καταλείπει τὴν πόλιν ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς, διέρχεται βραχίονά τινα τοῦ Ἴσμηνοῦ, διαθέει κατὰ μῆκος τῆς ὀρεινῆς ῥάχους, ἣτις διαχωρίζει τὴν πεδιάδα τῶν Θηβῶν ἀπὸ

¹ Bursian, Geographie von Griechenland (Leipzig 1862) 1, 225.

² Ἰλιάδος II, 505.

τῆς τῶν Λεύκτρων καὶ τῶν Πλαταιῶν, καὶ ἄγει διὰ τοῦ Τη-
 νερικοῦ πεδίου, ὅπερ ἐκτείνεται μετὰ τῶν τελευταίων παρα-
 φυάδων τοῦ Ἐλικῶνος καὶ τοῦ Σφιγγίου ἢ Φοινικίου (νῦν Φαγᾶ
 λεγομένου) ἐφ' οὗ ἐνεδήμησεν ὁ περὶ Σφιγγός μῦθος. Ἐπὶ τῆς
 τελευταίας παραφυάδος τοῦ Σφιγγίου ὑπάρχουσι λείψανα ἑλλη-
 νικῶν τειχῶν τὰ ὅποια πιθανῶς ἐνδεικνύουσι τὸ ἔδαφος τῆς
 Ὀγγηστοῦ. Περαιτέρω ἐκτείνεται ἡ ὁδὸς παρὰ τοῖς ἔλεσι τῆς
 Κωπαίδος λίμνης καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῆς ὀρεινῆς βράχως
 τοῦ Ἐλικῶνος, προχωρεῖ δεξιόθεν ἀρχαίου τινὸς πύργου, μεθ'
 ἐν παρέρχεται τὸ χωρίον Μοῦλκι, διαβαίνει τὸν χεῖμαρρον Κε-
 φαλάρι καὶ ἔπειτα τὴν τοποθεσίαν τῆς Ἀλιάρτου, μιᾶς τῶν
 πόλεων τῆς Βοιωτικῆς Ὀμοσπονδίας. Ἡ Ἀλιάρτος κατεστράφη
 ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, ἀλλ' ὠκοδομήθη πάλιν καὶ συνετάχθη ταῖς
 ἐπιφανεστάταις πόλεσι τῆς Βοιωτίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ
 Στράβωνος καὶ τοῦ Παυσανίου ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο εἰς ἐρεί-
 πια. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς κεῖται ἐπὶ ὄροπεδίου ὅπερ μόλις
 ὑψοῦται ὑπὲρ τοὺς 50 πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Κωπαί-
 δος λίμνης, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις ἐπ' αὐτοῦ εἰμὴ ἐν
 κατεσκαμμένον τεῖχος ἐκ πολυγώνων, τάφους τινὰς λελαξευ-
 μένους ἐντὸς τοῦ βράχου καὶ πολλοὺς μεγάλους πελεκητοὺς
 λίθους. Δὲν εὔρον αὐτόθι οὐδεμίαν ἐπισώρευσιν χώματος, ἐπομέ-
 νως ἀνασκαφαὶ ἐκεῖ εἰσιν ἀδύνατοι, μικρὸς χεῖμαρρος ἀναβλύζων
 ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ βράχου τρέχει εἰς τὰ ἔλη τῆς
 Κωπαίδος λίμνης. Πορρωτέρω προχωρεῖ ἡ ὁδὸς παρὰ τὸ χάνι
 τοῦ Σιάχου καὶ ἔπειτα παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Κορωνεῖας κεί-
 μενα ἐπὶ ὑψώματος εἰς βραχεῖαν ἀπόστασιν πρὸς τὰ ἀριστερά.
 Μετὰ ταῦτα διατρέχει ἡ ὁδὸς παρὰ τοὺς πρόποδος τοῦ ὄρους
 Λαφιστίου ἐπὶ τῆς ἄκρας μεγάλων ἐλῶν ἕως οὗ φθάνει τέλος
 τὴν καρποφόρον πεδιάδα τῆς Λεβαδείας καὶ τὴν πόλιν αὐτήν.
 Κατὰ τὸν Παυσανίαν ἡ πόλις ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου
 Λεβάδου κάτωθεν τῆς Ὀμηρικῆς πόλεως Μηδείας, ἧς, κατὰ τὸ
 φαινόμενον, ὑπάρχουσιν εἰσέτι μικρὰ λείψανα. Ἡ νῦν Λεβαδεῖα

δὲν ταυτίζεται μετὰ τῆς τῶν κλασικῶν χρόνων Λεβαθείας τῆς κειμένης ἐπὶ τοῦ μεμονωμένου λόφου τοῦ εὐρισκομένου ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ὁ ποταμὸς Ἐρκύνας εἰσβάλλει εἰς τὴν κοιλάδα. Ἡ πόλις αὕτη ἐκκληΐζετο διὰ τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβον χρησμὸν ὁ Κροῖσος καὶ ὁ Μαρδόνιος, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν χρόνων εἰσέτι τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Πλουτάρχου ἐν μεγάλῃ φήμῃ ἦν. Ἡ νῦν πόλις κέκτηται τὴν γραφικὴν θέσιν παρὰ τοὺς πρόποδας κατωφεροῦς βράχου, ἐφ' οὗ φαίνονται τὰ εῤείπια φρουρίου μεσαιωνικοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰσοδὸν ἀγρίας φάραγγος ἐξ ἧς ὁρμάται ὁ ποταμὸς Ἐρκύνας. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς φάραγγος βλέπει τις πρὸς τὰ δεξιὰ ἐν τῷ καθέτως καταφερομένῳ βράχῳ πολυάριθμα ἔχνη τοῦ μαντείου τοῦ Τροφωνίου, οὕτω λ. χ. μέγαν ἀριθμὸν μεγάλων καὶ μικρῶν κοιλωμάτων, ὡς καὶ τινα κυβικὸν θάλαμον λελαξευμένον, ἔχοντα 10 πόδας καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἡ ὁροφὴ αὐτοῦ ἔχει μικρὸν καμάρωμα καὶ ἀριστερὰ ὑπάρχουσι βάρθρα λελαξευμένα ἐντὸς τοῦ βράχου, καὶ σαφῆ ἔχνη ὅτι ὁ θάλαμος οὗτος ἐκλείετο τὸ πάλαι διὰ θύρας· ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ὑπάρχουσι κοιλώματα χρησιμεύσαντα δι' ἀναθήματα. Ὁ θάλαμος οὗτος εἶνε λελαξευμένος ἐντὸς τοῦ καθέτου βράχου εἰς ὕψος περίπου 6 ποδῶν ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Ὑπάρχει προσέτι δρόμος κεκοιμημένος εἰς τὸν βράχον πλάτους 3 ποδῶν καὶ 4 δακτύλων, καὶ ὕψος 2 ποδῶν καὶ 2 δακτύλων, ὅστις, ὡς λέγεται, φέρει εἰς ἐσωτερικόν τινα θάλαμον περιέχοντα δεξι�μενὴν μετὰ θύρας εἰς τὴν ἀντίθετον πλευράν. Δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ὁ δρόμος οὗτος σχηματίζει τὴν ἀληθῆ εἰσοδὸν εἰς τὸ χρηστήριον, ἥτις κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πausανίου¹ καὶ κατὰ πᾶσαν εἰκασίαν ζητητέον ἐντὸς τῶν κάτω τειχῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου δηλ. ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ ἰδίου βράχου κατέχοντος τὰ κοιλώματα καὶ τὸν κυβικὸν θάλαμον· ἡ ἐπι-

¹ Πausανίας, IX, 39.

σώρευσις τοῦ χώματος, καθὼς φαίνεται, ἔχει περίπου 20 ποδῶν βάθος ὥστε ἡ ἀνασκαφή εὐκόλος εἶνε.

Ὁ ἐντιμος φίλος μου, ὁ καθηγητῆς A. H. Sayce ἐξ Ὀξωνίας, ὅστις μὲ ἠκολούθησε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου εἰς Ὀρχομενὸν καὶ μὲ ἐβοήθησεν ἐν ταῖς ἐκεῖ ἐργασίαις μου, ἐπέστησε τὴν ἐμὴν προσοχὴν ἐπὶ ἐξυτάτην κλαγγὴν οὐχὶ ἀνόμοιον πρὸς τὴν φωνὴν πτηνῶν τινων, ἣν ἀκούει τις ἐπαναλαμβανομένην κατὰ διακοπὴν ἐνὸς ἢ δύο λεπτῶν ἐπὶ δύο διαφόρους θέσεις τῆς στενῆς φάραγγος καὶ 150 περίπου βήματα καθ' ὑπερβην τοῦ μαντείου τοῦ Τροφωνίου. Μὲ ἠρώτησε δὲ ἂν αὐταὶ αἱ κλαγγαὶ ἠδύναντο νὰ ἔχουσι σχέσιν τινὰ μετὰ τοῦ μαντείου. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα προέρχονται αἱ κλαγγαὶ αὐταὶ ἐκ τοῦ ρεύματος τοῦ Ἐρκύνα δι' ὑπογείων σπηραγγων οὐχ ἤττον ὅμως εἶνε ἀκατανόητον πῶς ἐπὶ δύο διαφοροῖς θέσεσιν ἢ παράδοξος αὕτη κλαγγὴ εἶνε ἀκριβῶς ἡ ἰδία. Ἡ φάραγξ αὕτη περιέχει φυσικά τινα ἄντρα καὶ ἡ θεὰ αὐτῆς εἶνε τόσον ἐκπληκτικὴ, μυστηριώδης καὶ φόβον ἐμπνέουσα, ὥστε μόνον δύναιμι νὰ προσομοιάσω αὐτὴν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Κυλλήνης ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐν τῷ μυχῶ τῆς ὁποίας ἀναβρῦει ἡ Στύξ. Ὑπεράνω τῆς φάραγγος κατ' ἀριστερὰν βλέπομεν ἐν τῷ καθέτως καταφερομένῳ βράχῳ μέγα ἄντρον περιέχον ἐκκλησιδίου πρὸς ὃ δὲν ὑπάρχει ἄλλη πρόσθασις εἰμὴ διὰ μέσου ξυλίνου ξυστοῦ προσαπτομένου ἰσχυραῖς ἀλύσσεσι καὶ συρομένου ἄνω καὶ κάτω. Ἀξίαι λόγου εἶνε αἱ λατομεῖαι μαρμάρου ἐν Λεβαδείᾳ καὶ ἄνωθεν αὐτῆς, ἐκόπτοντο δὲ ἐν αὐταῖς ἅπαντα τὰ μάρμαρα διὰ τὰς ἀρχαίας οἰκοδομὰς ἐν Ὀρχομενῷ ὡς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ τὰ κτίρια ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις γειτνιαζούσαις πόλεσιν. Ὑπὸ τὴν διαλυτικὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀέρος τὸ μάρμαρον τοῦτο ἔχει χρῶμα ὑπόλευκον, καὶ ὅταν ἀποκόψωμεν ἐξ αὐτοῦ τεμάχιον βλέπομεν ὅτι τὸ ῥῆγμα ἔχει μέλαν χρῶμα.

Ὑπὸ τὴν Τουρκοκρατίαν ἦτο ἡ Λεβάδεια ἡ μάλιστα ἀνθοῦσα πόλις τῆς βορείου Ἑλλάδος, ἔχουσα 1500 οἰκίας.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἀπώλεσε τὴν ἑαυτῆς ἀκμὴν, ὥστε βλέπομεν ἐκεῖ πολλὰς ἡρειπωμένας οἰκίας· οὐχ ἦττον εἶνε εἰσέτι πόλις 5000 κατοίκων καὶ ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν εὐπορίας καὶ καθαριότητος. Εὐρίσκει τις νυκτερινὸν κατάλυμα ἐν τῷ χανίῳ, ἀλλ' ὁ ἐξάιρετος καὶ πεπαιδευμένος ἀστυνόμος κύριος Γεώργιος Λουκίδης οὐδέποτε ἐπιτρέπει τοῖς ξένοις νὰ καταλύσωσιν ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τῇ φιλοξενίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ. Ὁμολογοῦμεν ἐνταῦθα τῷ κυρίῳ τούτῳ καὶ τῇ χαριέστῃ συζύγῳ αὐτοῦ τὴν θερμὴν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην διὰ πάσας τὰς ἀφιλοκερδεῖς ὑπηρεσίας ἃς παρέσχον ἡμῖν διαρκουσῶν τῶν ἐν Ὀρχομενῶ ἀνασκαφῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1880 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1881.

Ἡ ἀπὸ τῆς Λεβαδείας ἀπόστασις τοῦ Ὀρχομενοῦ κατ' εὐθεῖαν μὲν γραμμὴν τῶν 4 ἀγγλικῶν μιλίων οὐχ ὑπερέχει, ἀλλ' ἔνεκα τῶν πολλῶν ἐλιγμῶν τῆς ὁδοῦ ἀνέρχεται εἰς 7 σχεδὸν ἀγγλικά μίλια. Τὴν ἀπόστασιν ταύτην δέον ὁ περιηγητὴς νὰ διανύσῃ ἐφιππος διότι ἡ ἀπὸ Λεβαδείας εἰς Λαμίαν ἀμαξιτὸς ὁδὸς μόνον μέχρι τοῦ ἡμίσεος τῆς εἰς Ὀρχομενὸν ὁδοῦ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ. Ἡ ὁδὸς καταλείπει τὴν Λεβαδειαν πρὸς βορρᾶν, ὑπερβαίνει (λεπτὰ 15) τὸν Ἐρκύναν καὶ στρέφεται τότε πρὸς ἀνατολὰς, μεταξὺ τοῦ ὄρους Θουρίου καὶ τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ῥέει εἰς διεύθυνσιν νοτιοανατολικήν. Ἀφικόμενός τις (1 ὥραν) πλησίον τῆς τελευταίας παραφυάδος τοῦ Θουρίου, καταλείπει τὴν ἀμαξιτὸν ὁδὸν καὶ ἐλαύνει ἐπὶ ἐλικοειδοῦς ἀτραποῦ, διὰ μέσου τελματωδῶν ἀγρῶν διερχόμενος τοῦλάχιστον μίαν δωδεκάδα στενοτάτων ξυλίνων γεφυρῶν καὶ ἀφίνων ἀριστερόθεν αὐτοῦ τὰ χωρία Ῥωμάϊκο καὶ Ἀραποχώρι. Πλησίον τῶν πρώτων εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν βλέπει τις κωνοειδῆ τύμβον καὶ παρέρχεται ἄλλον δεύτερον πλησίον τοῦ χωρίου Σκριποῦ. Ἀμφότεροι οἱ λόφοι εἶνε ὅλως ὅμοιοι τοῖς λεγομένοις Ἡρωϊκοῖς τάφοις τῆς Τρωάδος, ὀνομάζονται δὲ ἐνταῦθα Μαγοῦλα, ἣν λέξιν ἐγὼ νομίζω παραφθορὰν τῆς ῥωσικῆς λέξεως mogila εἰ καὶ σημαίνουσης τάφον, τὸς δὲ μᾶλλον

καθόσον τὸ ο προφέρεται ὡς α. Ἄλλ' ὁ κύριος Παναγιώτης Εὐστρατιάδης, ὁ γενικὸς ἔρρορ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτήτων, μοι διεκοίνωσεν ὅτι Μαγούλα εἶνε λέξις Ἀλβανικὴ σημαίνουσα «στῆθος γυναικός», πιστεύει ἐπομένως ὅτι τὰ μνημεῖα ὀφείλουσι τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὸ σχῆμα αὐτῶν, τὸ ὅμοιον πρὸς στῆθος γυναικός. Ὁ Μαρτίνος Leake⁴ ὑπολαμβάνει τὸν παρὰ τῆ Σκριποῦ κωνοειδῆ λόρον ὡς μνημεῖον ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Σύλλα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης αὐτοῦ κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρχέλαον στρατοῦ τοῦ Μιθριδάτου. Τέλος (ὥραν 1 λεπτά 25) διαβαίνων τις τὸν Κηφισσὸν ἐπὶ μικρᾶς λιθοκτίστου γεφύρας, ἔργου τουρκικοῦ, ἀφικνεῖται εἰς τὸ ῥυπαρὸν χωρίον Σκριποῦ ὅπου ὁ περιηγητὴς εὕρισκει ὑποδοχὴν διὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας ἐν τῇ μὲν τῆς Θεοτόκου, ἧς ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόξενος ἡγούμενος εἶνε ὁ πατὴρ Θεοδόσιος.

⁴ Travels in northern Greece 11, 143.

Β'

ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ

Τὸ χωρίον Σκριποῦ ἔχει περίπου 110 οἰκίας· εἶνε ἐν μέρει ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς πετρώδους ὑπωρείας τῆς νοτίου παραφυάδος τοῦ Ὑπανθείου τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο εἶνε παρὰ ἢ δυτικοβορειοδυτικὴ κλιτύς τοῦ Ἀκοντίου ἔρους· ἐν μέρει δὲ κεῖται τὸ χωρίον ἐν τῇ πεδιάδι παραπλεύρως τοῦ ποταμοῦ, ὅπου οὗτος, ἀφ' οὗ πρότερον διαρρέυση κατὰ μῆκος τῆς νοτίου ὑπωρείας τοῦ Ἀκοντίου, στρέφει τὸ ρεῦμα αὐτοῦ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς τὰ βορειοανατολικά καὶ ἔπειτα πρὸς βορρᾶν φερόμενος εἰς τὰ ἔλη τῆς Κωπαίδος λίμνης. Ὁ Ὀρχομενός, ὅπως καὶ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις, ἦτο ὠκοδομημένος ἐπὶ τῆς τριγωνικῆς κλιτύος ἀποτόμου ἔρους (τοῦ Ὑπανθείου) ἐν ᾧ τόπω τοῦτο ὑψοῦται ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἕνεκα τούτου ἐκέκτητο, ὡς παρατηρεῖ ὁ Leake, ἐξόχως τὰ πλεονεκτήματα ἐκεῖνα τῆς τοποθεσίας εἰς τὰ ὁποῖα ἰδιαζόντως οἱ Ἕλληνες μηχανικοὶ ἐφίστων τὴν προσοχὴν ὅπως ἀσφαλισθῶσιν αἱ πόλεις ἐξ ἔλων τῶν πλευρῶν διὰ φαράγγων, ποταμῶν καὶ ἐλῶν. Τὸ Ὑπάνθειον κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν

αὐτοῦ διεύθυνσιν καὶ ἄντικρυ τοῦ Ἀκοντίου φθάνει εἰς τὴν ὑψίστην αὐτοῦ κορυφὴν συναπτομένην ἐπὶ βράχου καὶ σχεδὸν στρογγύλου ἔχοντος διάμετρον περίπου 120 ποδῶν. Ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου ὑπῆρχεν ἡ Ἀκρόπολις ἐκτισμένη ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων ὧν οἱ πλεῖστοι τοῖχοι διατηροῦνται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἕττον καὶ ὡς. Εἰς τὴν βόρειον γωνίαν ὑπάρχει διαρραγεῖς πύργος, διακρίνει δὲ τις τὰ λείψανα προμαχῶνος, ἐπέκεινα τάφρον λελαξευμένην ἐντὸς τοῦ βράχου, καὶ παραλλήλως τῇ βορειοδυτικῇ πλευρᾷ ἐκτεινομένην. Ἡ πρόσθασις τῆς Ἀκροπόλεως εἶνε ἐπὶ λοξῆς ἐντὸς τοῦ βράχου ἐκκεκομμένης κλίμακος ἐκ 44 βαθμίδων καὶ πλάτους 7 ποδῶν, καὶ ὕστερον ἐπ' ἄλλης κλίμακος τοῦ αὐτοῦ πλάτους ἐκ 50 βαθμίδων. Πάντες οἱ λίθοι τῆς Ἀκροπόλεως ταύτης φέρουσι τὰ σαφέστατα τεκμήρια ὅτι ἐπελεκήθησαν διὰ σιδηρῶν ὀξειῶν σφυρῶν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κατασκευῆς τῶν πετρῶν, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς, δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο φρούριον ἀνηγέρθη πρὸ τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς, αὕτη δὲ εἶνε καὶ ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Sayce. Τῷ ὄντι δὲν φαίνεται ὅτι ὁ ἀρχαῖος Μινύειος Ὀρχομενὸς ἐξετείνετο μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, καθότι ἐν ὄλῳ τῷ φρουρίῳ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὔρωμεν μηδὲ ἓνα λίθον ἀνήκοντα εἰς μεγάλην ἀρχαιότητα. Ὡς ἐκ τοῦ προσηρητημένου σχεδίου ὑπ' ἀριθ. III φανερόν ἐστιν, ἡ ἀκρόπολις αὕτη μόνον μίαν στενὴν πρόσοδον ἔχει μεταξὺ τειχῶν τὰ ὁποῖα κατὰ τὰ τελευταῖα 200 βήματα σχεδὸν εἶνε παράλληλα καὶ ἀφίστανται ἀπ' ἀλλήλων οὐχὶ πλέον τῶν 20—30 βημάτων. Τὰ τεῖχη ταῦτα εἶνε ἀρκετὰ καλῶς διατηρημένα, συνίστανται ἐκ καλῶς προσηρμοσμένων πολυγώνων. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οὗτοι φέρουσι προφανῆ σημεῖα τοῦ ὅτι ἐπελεκήθησαν μετὰ σιδηρῶν ὀξειῶν σφυρῶν, δὲν δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀποδώσωμεν καὶ εἰς τὰ τεῖχη ταῦτα ἀνώτεραν ἀρχαιότητα ἢ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ποσούτω ἕττονα καθ' ὅτι ἐκεῖνα ἄνευ ταύτης δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσιν· ἐὰν δὲ ὠκοδομήθησαν ἐκ πολυγώνων, τοῦτο

ἐγένετο πιθανῶς ὅπως καταστήσωσιν αὐτὰ ἰσχυρότερα καὶ ἀσφαλέστερα.

Ἐν τοῖς τείχεσι τούτοις διακρίνονται πύλαι καὶ θύραι τινές, μία πύλη εἶνε μεγαλειτέρα τῶν ἄλλων καὶ ἔχει πύργον ὀπίσθεν ἑαυτῆς. Ἡ συνέχεια τοῦ νοτίου τείχους, ὅπερ ὁ Leake ἠδυνήθη ν' ἀκολουθήσῃ ἐπὶ $\frac{3}{4}$ ἀγγλικοῦ μιλίου σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς, ἐνεφανίσθη νῦν ἐντελῶς, μόλις δὲ ἠδυνήθη ὁ καθηγητῆς Sayce νὰ εὔρη σποραδικὰ ἔχνη αὐτῆς. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου ἠτύχησε νὰ ἀνεύρη τὴν συνέχειαν τοῦ βορείου τείχους ἐπὶ διάστημα $\frac{1}{2}$ ἀγγλικοῦ μιλίου. Τὸ τεῖχος τοῦτο εἶχε πύργους πολλοὺς ἐξ ὧν ὅμως μόνον μέρος τῶν θεμελίων διατηρεῖται. Εἷς ἐκ τῶν πύργων τούτων εἶνε ἰδιαζόντως ἀξίος λόγου ὡς εὐρισκόμενος ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐν μέρει ἀνεσκαμμένου τείχους τοῦ ἀπὸ βορρᾶν πρὸς νότον ἐπὶ τοῦ Ἑπανηλείου ἐκτεινομένου (Σχεδιογρ. III) καὶ ὅπερ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὡς φαίνεται ἀπετέλει τὸ τεῖχος Μινυείου Ὁρχομενοῦ. Τοῦθ' ὅπερ εἶνε τοσοῦτω μᾶλλον πιθανὸν ὅσῳ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους τούτου διακρίνεται τάφος ἐκτεινομένη ἐπὶ τι διάστημα. Ὀλίγον περαιτέρω πρὸς δυσμὰς τοῦ εἰρημένου πύργου ὑπάρχει σπήλαιον 60 περίπου ποδῶν τὸ βάθος, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἀπορρέει ἢ μία πηγὴ τοῦ Μέλανος (ἴδε Σχεδιογρ. III). Ὁ ποταμὸς οὗτος ὀνομάζεται νῦν Μαῦρο ποτάμι, καλούμενος οὕτω ἄνευ ἀμφιβολίας ἕνεκα τοῦ σκοτεινοῦ χρώματος τοῦ διαυγοῦς αὐτοῦ ὕδατος. Ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου ὁ βράχος εἶνε τεχνητῶς ἰσοπεδωμένος, φανερώτατα ὅμως εἶχεν ἀνεγερθῆ αὐτόθι οἰκοδομή, καὶ εἰκάζομεν ὅτι ἦν τὸ πάλαι ἐνταῦθα ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους· διότι κατὰ τὸν Πausανίαν¹ ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο παρὰ ταῖς πηγὰς τοῦ Μέλανος ὅστις ἀποτελεῖ ἐνταῦθα λίμνην καὶ χύνεται εἰς τὸν Κηφισόν. Μολονσίτι ὁ Πausανίας προστίθησιν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 7 σταδίων ἀπὸ τοῦ

¹ Πausανίας, IX, 38.

Ἵρχομενοῦ, τοῦτο ὅμως ἀντιφάσκει εἰς τὸ ἄλλο χωρίον αὐτοῦ, ἐνθ' ὅπου λέγει ὅτι κεῖται πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ Μέλανος, καὶ ἀντιφάσκει τῷ Πλουτάρχῳ λέγοντι ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σύλλα, ὅτι ὁ Μέλας ἀναβρῦει κάτωθεν τοῦ Ἵρχομενοῦ. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, τὸ τῆς νοτιοδυτικῆς, δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὅπερ εἶδεν ὁ Leake εἰσέτι ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος τούτου ἠφανίσθη ἄνευ ἴχνους. Τὰ λείψανα μεγάλης γεφύρας ἐκ λίθων ὀλίγον πεπελεκημένων βλέπομεν ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Κηφισσοῦ ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ πρὸς νότον τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ὁ Στράβων λέγει ¹ ὅτι καθὼς εἰκάζεται ὁ Ἵρχομενὸς τῶν χρόνων αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐκτισμένος ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας πόλεως, καθόσον ἐπειδὴ αἱ πλημμύραι τῆς λίμνης εἶχον καταναγκάσει τοὺς κατοίκους ν' ἀποσυρθῶσιν ἀπὸ τοῦ πεδίου ἐπὶ τὸ ἀκόντιον. Ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται ἐπιβεβαιουμένη ὑπὸ τῆς τοποθεσίας τοῦ θησαυροφυλακίου ἔξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Leake· διότι ἀδύνατον ν' ἀποδεχθῶμεν ὅτι ὁ Μινύας κατεσκεύασε τοῦτο ἐν θέσει τοιαύτῃ. Εἶνε λοιπὸν πιθανώτατον ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἑαυτῆς ἀκμῆς ἐξετείνετο μέχρι τῆς ὄχθης τοῦ Κηφισσοῦ, τοσοῦτῳ δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ μονὴ τῆς Σκριποῦ, ἣτις κεῖται σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ μεταξὺ τοῦ θησαυροφυλακίου καὶ τοῦ Κηφισσοῦ ἰδρυταὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τῶν Χαρίτων, διότι ὁ ἀνατεθειμένος ταύταις ταῖς θεαῖς μαρμάρινος τρίπους ὃν βλέπει τις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μονῆς εὐρέθη δι' ἀνασκαφῆς γενομένης αὐτόθι. Ὁ ναὸς οὗτος ἦν ὠκοδομημένος ἐκ μεγάλων πελεκητῶν πετρῶν φαμμίνου λίθου καὶ φαίνεται ὅτι κατεσκάφη ὅπως χρησιμεύσωσιν αἱ λίθοι αὐτοῦ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς μονῆς ἐν τοῖς τοίχοις τῆς ὁποίας, καὶ ἰδίως ἐν τοῖς τῆς ἐκκλησίας βλέπει τις τὰ μάλιστα διάφορα εἶδη τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ναοῦ, οἷον κατωφλίων, κιονοβάθρων καὶ μέγαν ἀριθμὸν κιονοτυμπάνων, πάντων ἐκ φαμμίνου λίθου. Κατὰ Παυτανιανὸν ὁ ναὸς

¹ Στράβων IX, 416.

τῶν Χαρίτων ἦν λίαν ἀρχαῖος, ἡ δὲ λατρεία τῶν θεῶν τούτων εἰσῆχθη ὑπὸ τοῦ Ἐτεοκλέους υἱοῦ Ἀνδρέως ἢ τοῦ Κηφισσοῦ, ᾧ τινι τὰ εἰδῶλα αὐτῶν ἐν εἰδει ἀμόρφων λίθων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσαν. Ὁ Πausανίας προστίθησιν ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀνιδρύθησαν ἐκεῖ ἀγάλματα τῶν Χαρίτων τεχνικῶς ἐξεργασμένα, καὶ ὅτι τὰ εἰδῶλα τῶν θεῶν τούτων, ἕκαστον ἐν εἰδει ἀμόρφων λίθων ἐσεμνύοντο τὰ μέγιστα¹.

Ἀκουσίως ἐπέρχεται νῦν ἡμῖν ἡ σκέψις ὅτι οἱ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότες ἄμορφοι λίθοι ἦσαν ἀερόλιθοι. Πρὸς τιμὴν τῶν Χαρίτων ἐτελοῦντο τὰ Χαριτήσια μετ' ἀγώνων αἰοιδῶν καὶ ποιητῶν, εἰς ἃ συνέρρεον πάντες ἐξ Ἑλλάδος, ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος².

Τὴν πρώτην μνεΐαν τοῦ Ὀρχομενοῦ εὐρίσκομεν ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἔνθα ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως τῶν πολυχρύσων Μυκηναίων:

«Οὐδ' εἴ μοι δεκάκις τε καὶ εἰκοσάκις τόσα δοίη,
 «ἔσσα τέ οἱ νῦν ἐστί, καὶ εἴ πόθεν ἄλλα γένοιτο
 «οὐδ' ὅσ' ἐς Ὀρχομενὸν ποτινίσσεται, οὐδ' ὅσα Θήβας
 «Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐν κτήματα κεῖται»³:

Ἡ πόλις ὠνομάσθη Μινύειος Ὀρχομενὸς ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ Μινύου τοῦ υἱοῦ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ὀρχομενοῦ. (Ἰλιάδος II. 511.) «Οἱ δ' Ἀσπληδόνα ναῖον ἰδ' Ὀρχομενὸν Μινύειον»⁴. Κατὰ Πausανίαν ὁ Μινύας ἦτον υἱὸς τοῦ Χρύσου, ὄνομα ὅπερ παράγεται ἐκ τοῦ Χρυσός, καὶ πιθανὴν ἐδόθη τῷ πατρὶ ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλοῦτου τοῦ υἱοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ Πausανίας ἐξακολουθεῖ λέγων·

¹ Πausανίας, IX, 34 καὶ 38.

² O. Müller, Orchomenos und die Minyer, Σελ. 177—186. Clarke, Travels, II, 152.

³ Ἰλιάδος IX, 379—382.

⁴ Ἰδ. ὁμοίως Πίνδαρ. Ὀλυμπ. XIV, 4, Θουκυδ. IV, 76 καὶ Στράβωνα IX, 414· ὁ τελευταῖος δὲ τὴν περὶ τῆς ἄλλοτε δυνάμεως καὶ πλοῦτου τοῦ Ὀρχομενοῦ παράδοσιν ἐπικυροῖ.

«Πρόσοδοι δὲ ἐγίνοντο τῷ Μινύᾳ τηλικαῦται μέγεθος, ὡς υπερβυλάσθαι τοὺς πρὸ αὐτοῦ πλοῦτῳ· θησαυρὸν τε ἀνθρώπων ὧν ἴσμεν Μινύας πρῶτος ἐς ὑποδοχὴν χρημάτων ὠκοδομήσατο. Ἕλληγες δὲ ἄρα εἰσὶ δεινοὶ τὰ ὑπερόρια ἐν θαύματι τίθεσθαι μείζονι ἢ τὰ οἰκεία, ὅποτε γε ἀνδράσιν ἐπιφανέσιν εἰς συγγραφὴν πυραμίδας μὲν τὰς παρὰ Αἰγυπτίοις ἐπῆλθεν ἐξηγγήσασθαι πρὸς τὸ ἀκριβέστατον, θησαυρὸν δὲ τὸν Μινύου καὶ τὰ τείχη τὰ ἐν Τίρυνθι οὐδὲ ἐπὶ βραχὺ ἤγαγον μνήμης, οὐδὲν ὄντα ἐλάττονος θαύματος¹». Περαιτέρω ὁ Πausανίας λέγει: «θησαυρὸς δὲ ὁ Μινύου, θαῦμα ὃν τῶν ἐν Ἑλλάδι αὐτῇ καὶ τῶν ἐτέρωθι οὐδενὸς ὕστερον, πεποιήται τρόπον τοιοῦδε· λίθου μὲν εἴργασται, σχῆμα δὲ περιφερὲς ἐστὶν αὐτῷ, κορυφὴ δὲ οὐκ ἐς ἄγαν ὀξὺ ἀνηγμένη· τὸν δὲ ἀνωτάτω τῶν λίθων φασὶν ἀρμονίαν παντὶ εἶναι τῷ οἰκοδομήματι²». Ἐκ τούτων σαφὲς ἐστὶν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον ὅτε ὁ Πausανίας ἐπεσεκέφθη τὸν Ὀρχομενὸν τὸ θησαυροφυλάκιον ἦτο εἰσέτι ἀκέραιον, δύσκολον δ' ἐστὶ νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Πausανίου εἰς Ὀρχομενὸν διότι ἔζη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ (ἴδε I. 5) καὶ τῶν δύο Ἀντωνίνων (ἴδε II 27. VIII 43. X 34). Ἡ τελευταία χρονολογία ἢ ἐν τῷ αὐτοῦ συγγράμματι εὐρισκομένη εἶνε τὸ ἔτος 174 μ. Χ. εὐρίσκομεν δὲ ταῦτα προσθέτοντες τὰ 217 ἔτη τὰ ὅποια ὡς λέγει ὁ Περιηγητὴς παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Κορίνθου μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔτος 40 π. Χ. ἢ 710 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ὡς χρονολογία τῆς ἀνοικοδομήσεως ἐκείνης.³

Τὸ θησαυροφυλάκιον εἶχε τὸ σχῆμα σίμβλου μελισσῶν καὶ ἦτο ὁμοιότατον πρὸς τὸ λεγόμενον θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἀτρέως ἐν Μυκῆναις. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἡμικατεστραμμένον, τὸ δὲ σωζόμενον αὐτοῦ μέρος ἦτο βαθέως τεθαμμένον ὑπὸ τὴν γῆν καὶ

¹ Πausανίας IX, 36.

² Πausανίας IX, 38.

³ Πausανίας IX, 34 καὶ 22.

τὰ χώματα, ὥστε μόνον τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς πύλης ἦτο ὀρατόν, διὰ τοῦτο ἐνόμισαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐπισκεφθέντες τὸν Ὀρχομενὸν ὅτι ἦτο ἐξ ὀλοκλήρου κατεττραμμένον ἐκτὸς τῆς πύλης καὶ οὕτω περιγράφεται λόγου χάριν ἐν τῷ *Itinéraire de l' Orient* ὑπὸ Emile Isambert¹, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ K. O. Müller² ὅστις λέγει· « Ἀπὸ τοῦ Ὀρχομενικοῦ θησαυροφυλακίου οὐδὲν ὑπολείπεται ἢ πλατὺς μαρμαρίνος λίθος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ δύο ὀρθίων τειχῶν, βεβαίως ἢ εἰσοδος τῆς ἀρχαίας οἰκοδομῆς» προσθέτει καὶ ὁ Leake, ὡς φαίνεται οὐδεμίαν εἶχεν ἰδέαν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἐρείπιων τοῦ θησαυροφυλακίου, διότι αὐτὸς λέγει « πρὸς ἀνατολὰς τοῦ κάτω τείχους βλέπει τις ὀλίγα λείψανα τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνήκον εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον». Οὐχ ἦττον δις ἐγένοντο ἐκεῖ ἀπόπειραι ἀνασκαφῶν, πρῶτον μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος καθὰ λέγει ὁ Leake³ ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν τοῦ λόρδου Ἐλγίνου, οἵτινες ὁμῶς ἔνεκεν τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἐμποδιζόντων ὀγκωδεστάτων λίθων τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπομακρύνωσιν ἐκείθεν φόβῳ, ἀπετράπησαν τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἔργου. Ἡ δευτέρα ἀπόπειρα πρὸς ἀνασκαφὴν τοῦ θησαυροφυλακίου ἐγένετο ἐν ἔτει 1862 ὑπὸ τοῦ ποτὲ δημάρχου τοῦ τόπου ὀνόματι Γαδάκου, ὅστις ἐσκόπει νὰ ὠφεληθῇ τῶν μαρμάρων πρὸς οἰκοδομὴν μιᾶς νέας ἐκκλησίας, ἀν καὶ ἡ Σκριποῦ ἠύπορει δύο ἐκκλησιῶν, ὧν ἐκάστη εἶνε ἀρκούντως μεγάλη ὥστε νὰ περιλάβῃ ὄχι μόνον πάντας τοὺς κατοίκους τούτου τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦ γειτονικοῦ Πετρο-μαγοῦλα. Ὁ εὐσεβῆς ἄνθρωπος εἶχεν ἤδη καταστρέψῃ ὀλοκλήρον « τὸν δρόμον » καὶ ἀφαιρήσῃ ἅπαντα αὐτοῦ τὰ μάρμαρα ὧν τινα ἦσαν τόσον μεγάλα, ὥστε ἐξ ἐκάστου αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ἐκκόψῃ ἓνα στῦλον διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ἐμελλε δὲ νὰ κατασκάψῃ τὴν πύλην τοῦ

¹ Σελίς 181.

² Orchomenos und die Minyer.

³ Travels in Northern Greece II, 148.

θησαυροφυλακίου ὅτε εὐτυχῶς ὁ βανδαλισμὸς αὐτοῦ κατηγγέλη τῷ ὑπουργῷ τῆς παιδείας ἐν Ἀθήναις, ὅστις ἀνέστειλεν αὐτόν.

Εἶνε παραδοξότατον ὅτι πᾶσι τοῖς ἐπισκέπταις καὶ μάλιστα περιηγητῇ τόσον διακεκριμένῳ οἷος ὁ Leake¹, ἡ πύλη ἔκαμε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶνε ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Δύναμαι ὅμως νὰ βεβαιώσω ὅτι αὕτη, καθὼς καὶ ἅπαντὰ τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς οἰκοδομῆς τοῦ θησαυροφυλακίου συνίστανται ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ μαρμάρου ὅπερ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἀπεκόπη ἐκ τοῦ λατομείου τῆς Λεβαδείας· τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦτο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς συζύγου μου ἀνέσκαψα τὸν Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον τοῦ 1880. Τάχιστα ἐπέισθημεν ὅτι ἡ πρὸς ἀνασκαφὴν αὐτοῦ ἀπόπειρα τοῦ λόρδου Ἑλγίνου μόνον διὰ τοῦτο ἀπέτυχε, διότι ἤρξατο τοῦ ἔξωθεν τῆς πύλης ὅπου φυσικῶς τῷ λόγῳ ἡ δυσχέρεια τῆς ἀποκινήσεως τῶν λίθων ἦν μεγίστη. Δι' ὃ δὲν εἶνε θαυμαστὸν ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ αὐτοῦ ἂν ἐν τῷ δρόμῳ πρὸ τοῦ θησαυροφυλακίου οὔτε πρὸς τὸ κατώφλιον προὐχώρησε. Δυνάμεθα ὅμως νὰ συγχαρῶμεν αὐτοῖς ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ αὐτοῦ ἀπέτυχε, διότι τὰ ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ περιεχόμενα μάρμαρα πρέπει νὰ μείνωσιν αὐτόθι, ἡ δὲ μετακίνησις αὐτῶν θὰ ἦτο μεγάλη ζημία διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἡμεῖς ὅμως ἐπιχειρήσαντες συστηματικῶς ἐκ τῶν ἄνωθεν τὴν ἀνασκαφὴν δὲν ἤρξάμεθα μεταφέροντες τὸ χῶμα διὰ τῆς πύλης, πρὶν ἢ ταύτην κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς φῶς ἠγάγομεν, καὶ ὄντως οὐδεμίαν ὄλως δυσχέρειαν ἔσχομεν ἐκ τῶν μαρμάρων τὰ ὅποια ἀπλῶς μόνον καθ' ὅσον ἀναγκαῖον ἐφαίνετο, ἐκυλινδοῦμεν ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἕως οὗ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἐδάφος τοῦ θησαυροφυλακίου, τότε δὲ ἐτοποθετήσαμεν ἐπ' αὐτοῦ ταῦτα συστηματικῶς ἐπὶ τῶν στενῶν αὐτῶν πλευρῶν, ὥστε ὁ ἐπισκέπτης δύναται εὐκέλως νὰ ἐπιθεωρήσῃ αὐτὰ οὐδόλως ὑπ' αὐτῶν κωλυόμενος.

Διὰ τὸ ἀνώμαλον τοῦ ἐδάφους δὲν ἠδυνάμεθα νὰ μεταχει-

ρισθῶμεν οὔτε κάρρα οὔτε χειραμάξας ἀλλὰ μεγάλους κοφίνους φερομένους ὑπὸ δύο ἐργατῶν. Τὰ ἐργαλεῖά μου συνίσταντο ἐκ σιδηρῶν μοχλῶν ἐξ ὀξειῶν σκαπανῶν ἐκ πτυαρίων καὶ ἐκ πλατυτάτων μακελλῶν λίαν ἐπιτηδείων εἰς πλήρωσιν τῶν κοφίνων. Ἀπησχόλουν 100—120 ἐργάτας ὧν περίπου τὸ ἥμισυ ἦσαν γυναῖκες αἱ ὁποῖαι ἐργάζονται ἐπίσης καλῶς, ὡς καὶ οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ φυσικῶ τῷ λόγῳ μόνον εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν κοφίνων εἶνε χρήσιμοι. Τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τῶν ἀνθρώπων μου ἦσαν Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Τσιγγάνοι, οἵτινες ὀνομάζονται ἐν Ἑλλάδι Γύφτης καὶ Γύφτισσα. Ἀπαντες εἶνε τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος καὶ διάγουσιν οἰκουρικὸν βίον παραλαβόντες τὰ ἤθη, τὰς χρεῖας καὶ δεισιδαιμονίας τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν, καὶ ἐνίοτε μάλιστα συνάπτουσι μετ' αὐτῶν ἐπιγαμίας. Τὸ ἡμερομίσθιον εἶνε 3 δραχμὰς διὰ τὰς γυναῖκας καὶ 4 διὰ τοὺς ἄνδρας.

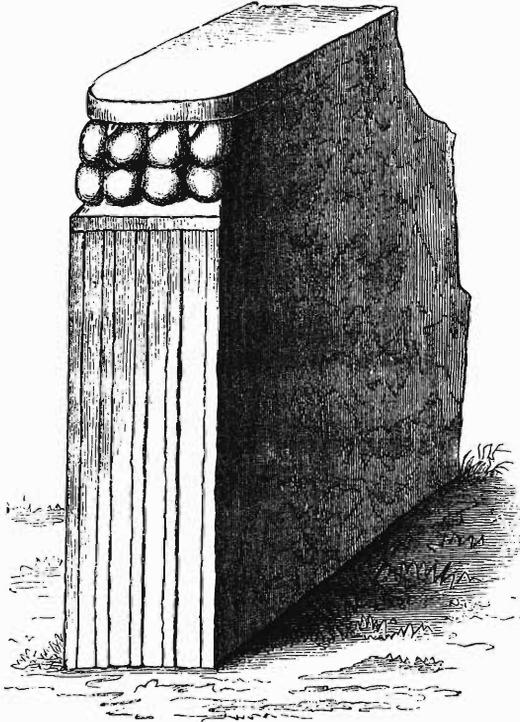
Ἡ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ εἶχε κατὰ μέσον ὄρον βάθος 30 ποδῶν. Συνίστατο δὲ ἐξ ἐπιστρώματος φυτικῆς γῆς 6 περίπου ποδῶν τὸ βάθος, ὕστερον δὲ ἐκ μεγίστου ποσοῦ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων. Οἱ λίθοι οὗτοι ἐξάπαντος ἐτέθησαν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τῶν ὀριζοντίως καὶ καθέτως καμπτομένων πελεκητῶν λίθων, ἐξ ὧν τὸ θησαυροφυλάκιον ὠκοδομήθη οὐχὶ πρὸς ἄλλον βεβαίως σκοπὸν, εἰμὴ διὰ τῆς ἐκ τοῦ πλαγίου αὐτῶν πίεσεως καὶ διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ὄγκου τηρήσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Κάτωθεν δὲ τῶν λίθων τούτων οἱ ὁποῖοι κατέπεσον ὅτε τὰ μεγάλα πελεκητὰ αὐτοῦ μάρμαρα ἐξεκομίσθησαν πρὸς κατασκευὴν ἄλλων κτιρίων ἢ πρὸς κατασκευὴν ἀσβέστου, εὔρον 60—80 τούτων τῶν μεγάλων μαρμάρων τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι διέφυγον τῶν χειρῶν τοῦ καταστροφέως, καὶ πιθανῶς δὲν ἦτο εὐκολὸν νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ νέου. Κάτωθεν τῶν μαρμάρων τούτων εὔρον ἀλλεπάλληλα στρώματα τέφρας καὶ ἄλλων κεκαυμένων ὑλῶν, ἐχρυσῶν 12 περίπου ποδῶν βάθος, πιθανὰ δὲ εἶνε

λείψανα θυσιῶν. Ἐπὶ τοῦ ἐξωμαλισμένου ἐδάφους τοῦ θησαυροφυλακίου εὖρον μέγαν ἀριθμὸν καλῶς κατεργασμένων τετραγώνων μαρμάρων, ὡς καὶ μαρμαρίνων τεμαχίων τὰ ὅποια ἀνήκον ἐξάπαντος εἰς ἰδιαιτέρον μνημεῖον ἴσως μικρὸν ναὸν ἐκεῖ ἰδρυμένον. Τὰ τεμάχια ἔχουσιν ἀπὸ 3 ποδῶν καὶ 7 δακτύλων μῆκος, καὶ ἐνὸς ποδὸς καὶ 7 δακτύλων πλάτος, μέχρι 3 ποδῶν καὶ τεσσάρων δακτύλ. μῆκος, καὶ πλάτος, ἅπαντα δὲ ἔχουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, καὶ τινα μάλιστα ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τὰς τρύπας μοχλῶν δι' ὧν ποτε ἦσαν πρὸς ἄλληλα προσηρτημένα. Ἄλλ' οἱ μοχλοὶ οὗτοι τόσον ἐπιμελῶς ἐξειλύσθησαν ὑπὸ τῶν καταστροφέων ὥστε οὐδὲν ἔχνος αὐτῶν ἐν οἰαδῆποτε τῶν ὀπῶν ἀνεκαλύψαμεν, δι' ὃ εἶνε δύσκολον νὰ εἴπωμεν ἐκ τίνος μετάλλου ἦσαν. Πιθανῶς ὅμως ἦσαν ἐκ σιδήρου καθότι εὖρον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θησαυροφυλακίου κτίσμα, ὅπερ δυσχερῶς δύναται νὰ ἀξιῶσθαι ἀνωτέραν ἀρχαιότητα τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς.

Ταύτης τῆς περιόδου εἰκάζω ὅτι εἶνε καὶ ἡ θαυμασίως ἀναγεγλυμμένη μαρμαρίνη πλάξ, ἔχουσα ὕψος 2 ποδῶν καὶ 6 δακτύλων, πλάτος 2 ποδῶν καὶ $10 \frac{1}{2}$ δακτύλων καὶ πάχος $7 \frac{1}{2}$ δακτύλων ἧς παρατίθημι ἐνταῦθα ἐν εἰκόνι 1 τὸ διάγραμμα σχεδιασθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις καθηγητοῦ κ. Ἐ. Τσίλλερ.

Ἄξιον λόγου ἡ ἀναγλυφὴ ἐν σχήματι πτηνῶν ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου μέρους πλακός. Ταύτη τῆ χρονικῆ περιόδῳ φαίνεται ἀνήκε καὶ ἠκρωτηριασμένον περιβεβλημένον γυναικεῖον ἄγαλμα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου οὗ ἐλλείπουσιν οἱ βραχίονες οἱ πόδες καὶ ἡ κεφαλὴ, ἔχει μῆκος 3 ποδῶν, πλάτος 2 ποδῶν, καὶ πάχος ἐνὸς ποδὸς καὶ 6 δακτύλων. Εὖρον δὲ κάτωθεν τοῦ κεκαυμένου στρώματος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἰσταμένου εἰδός τι βωμοῦ ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ὅπερ ἔχει πλάτος καὶ μῆκος 1 ποδὸς καὶ $11 \frac{1}{2}$ δακτύλων, ὕψος δὲ 1 ποδὸς καὶ 11 δακτύλων, ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω αὐτοῦ πλευρᾶς ἔχει τετράγωνον κοίλωμα μῆκους μὲν καὶ πλάτους 1 ποδὸς καὶ $8 \frac{1}{2}$ δακτύλων, βάθους δὲ $\frac{1}{2}$ δακτύλου. Πρὸς τούτοις εὖρον ὑπὸ τὸ αὐτὸ στρώμα μαρμαρίνά τινα βάρβα

ἑξ ὧν ἓν ἔχει μῆκος καὶ πλάτος 2 ποδῶν καὶ 6 δακτύλων, καὶ πάχος 1 ποδὸς καὶ 11 δακτύλων, τὸ βάθρον τοῦτο ἔχει ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τρύπας, χρησιμεύουσας εἰς στερέωσιν ἀντικειμένων ἄτινα πιθανῶς ἦσαν ἐκ γαλισκῶ. Ἐπὶ

Σχῆμα. 1.

Μαρμάρινος πλάξ μετὰ κοσμήματος πτηνῶν ἐν ἀναγλύφῳ. Μέτρ. 1:10

ἄλλου δὲ βάθρου βλέπομεν σημεῖα ποδῶν· ἄρα τοῦλάχιστον τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις ἀγάλματος. Προσῆχθησαν δὲ εἰς τὸ φῶς αὐτέθι δύο μικραὶ στήλαι ἀμφοτέραι 7 δακτύλων ὕψους καὶ 5 πάχους ἑξ ὧν ἡ μία ὁμοιάζει τῇ στήλῃ ἣν βλέπομεν ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῷ ὑπερθεῖν τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν μετὰ τῶν δύο λεόντων. Μνημονεύω προσέτι μιᾶς ὀπλῆς ἵππου ἐκ μαρμάρου ὅπερ θὰ ἦτο ἴσως ἀνάθημα· ἐνὸς

ἰωνικοῦ κιονοκράνου· πολλῶν λεπτῶν πλάκων ἐξ ἀναλελυμένου μαρμάρου μετὰ τινος κοσμήματος ἐγκεχαραγμένων ἐλίκων ὧν ἡ μία ἔχει μῆκος 2 ποδῶν καὶ τεσσάρων ὀκταύλων, καὶ πλάτος ἐνὸς ποδὸς καὶ 8 ὀκταύλων· μιᾶς χειρὸς καὶ ἐνὸς ποδὸς μετὰ σανδαλοῦ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀποκοπέντων ὀφθαλμοφανῶς ἐξ ἀγαλμάτων. Πρὸς τούτοις ἀναφέρω καὶ μαρμαρινήν πλάκα ἀριστεροθεν τεθραυσμένην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΕΙΩΗΡΗΤΕΛΕΙΑ, ἣν ὁ καθηγητῆς Sauro ἐκλαμβάνει ὡς τέλος ἐνὸς ἑξαμέτρου. Εὐρον περαιτέρω ἐν πορφύριον κογγυλίου (Murex) πολλοὺς λίθους χειρομύλου ἐκ τραχίτου λίθου ὧν ὁ εἷς εἶνε ἐστολισμένος μετὰ σταυροειδῶν ἐγκεχαραγμένων γραμμῶν. Περαιτέρω ἀστραγάλους τινάς, ὀδόντας ἀγριοχίρου, σφονδύλους ἐκ στεατίτου ἢ πηλοῦ, μεγάλους δίσκους ἐξ ὀλίγον κεκαυμένου πηλοῦ, οἵτινες κοσμοῦνται ἐκατέρωθεν δι' ἀπστυπώματος δένδρου, ἐν ὑέλινον σῶμα ἀγγείου μετὰ κομβίου ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, τινάς ὀρειγαλκίνοους ἤλους, δι' ὧν αἱ γάλκειαι πλάκες εἰς τοὺς τοίχους τοῦ θησαυροφυλακίου προσεκολλῶντο, ἐπίσης δὲ καὶ πολλὰ θραύσματα μαρμάρων εἰσέτι τοὺς ἤλους ἔχοντα. Πρὸς δὲ εὐρον ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ πολλὰς χειροποιήτους ἢ τροχηλάτους μονοχρώμους προϊστορικάς χύτρας ἀναμειγμένους μετὰ κεχρωματισμένων χυτρῶν ὁμοίων τῶν ἐν Μυκῆναις, ὡσαύτως ἐλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν κεράμων. Ἡ ὑπαρξίς τῶν τελευταίων τούτων εὐκόλως ἐξηγεῖται διότι τὸ θησαυροφυλάκιον ἦτο ὀφθαλμοφανῶς ἀνοιχτὸν ἐν τῇ Μακεδονικῇ καὶ πάντως ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐποχῇ. Αἱ δὲ προϊστορικαὶ χύτραί περὶ ὧν θὰ λαλήσω βραδύτερον περιεῖχοντο πιθανῶς ἐντὸς τοῦ χώματος δι' οὗ τὸ θησαυροφυλάκιον ἐκαλύφθη ἔξωθεν ἵνα φανῇ ὑπόγειον. Ἐπεσε δὲ ἐντὸς κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομήματος, τῷ λεγομένῳ θησαυροφυλακίῳ τοῦ Ἀτρείως ἐν Μυκῆναις, ὅμοιος τὸ τοῦ Ὀρχομενοῦ συνίσταται ἐκ συμμετρῶν ὀριζοντίων σειρῶν μαρμάρων. Ἐν ταῖς ὀκτῶ κατωτάταις σειραῖς ἕκαστον μάρμαρον εὐρίσκειται εἰσέτι ἐν τῇ θέσει του, ἐκ τῆς ἐνά-

της 8 μόνον μάρμαρα μένουσιν ἐν τῇ αὐτῶν θέσει, καὶ ἄλλα τόσα ἐν τῇ δεκάτῃ, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ μόνον 4, καὶ ἐν τῇ δωδεκάτῃ 3 ἐν τῇ αὐτῶν θέσει, ἅπασαι αἱ πέτραι αὗται εἶνε ἐκ τοῦ ἰδίου φαιοῦ μαρμάρου ὡσπερ ἡ πύλη. Τὸ θησαυροφυλάκιον κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐξωμαλισμένου σκληροῦ τιτανώδους βράχου καὶ ἔχει διεύθυνσιν πρὸς νότον μετὰ ἐλαφρᾶς κλίσεως πρὸς ἀνατολάς. Ὡς ἐκ τοῦ ἐπισυναπτομένου ὑπ' ἀριθ. IV πίνακος καταφαίνεται, ἔχει 13,84 μέτρων = 46 ποδῶν καὶ $1\frac{1}{2}$ δακτύλου ἐν διαμέτρῳ ἀπὸ νότον πρὸς βορρᾶν καὶ 14,05 μέτρων = 46 ποδῶν καὶ 10 δακτύλων ἀπὸ τοῦ νοτιοδυτικοῦ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν καὶ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, εἶνε ἄρα μόνον κατὰ 3 πόδας καὶ τινὰς δακτύλους μικρότερον τοῦ ἐν Μυκήναις θησαυροφυλακίου τοῦ Ἀτρέως ἔχοντος 50 ποδῶν διάμετρον. Τὰ ἐν ταῖς δύο κατωτάταις σειραῖς μάρμαρα εἶνε ἐν γένει μεγαλειότερα, ἢ τὰ ἐν ταῖς ἐπομέναις σειραῖς. Ἐν μάρμαρον τῆς κατωτάτης σειρᾶς ὑπ' ἐμοῦ μετρηθὲν εἶχε 5 ποδῶν καὶ 5 δακτύλων μῆκος, 1 ποδ. καὶ 10 δακτύλων πάχος. Ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ ἐμέτρησα μάρμαρον 5 ποδ. καὶ 8 δακτύλ. μῆκος, 1 ποδ. καὶ 10 πάχους. Ἐν τῇ τρίτῃ σειρᾷ ἕτερον 3 ποδῶν καὶ 7 δακτύλων μῆκος, 1 πόδα καὶ $8\frac{1}{2}$ δακτύλ. πάχος, ἐν τῇ τετάρτῃ σειρᾷ ἕτερον 5 ποδῶν, καὶ 4 δακτύλων μῆκος, 1 ποδ. καὶ 4 δακτύλων πάχος, ἐν τῇ πέμπτῃ σειρᾷ ἄλλο 3 ποδ. καὶ $2\frac{1}{2}$ δακτύλων μῆκος, 1 ποδ. καὶ 4 δακτύλ. πάχος, ἐν τῇ ἕκτῃ σειρᾷ ἄλλο 2 ποδῶν καὶ 11 δακτύλ. μῆκος, 1 πόδ. καὶ 5 δακτύλ. πάχος ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἄλλο 1 πόδ. καὶ 10 δακτύλους μῆκος, 1 ποδ. καὶ 5 δακτύλ. πάχος ἐν τῇ ὄγδῳ ἄλλο 3 ποδῶν καὶ 3 δακτυλ. μῆκος, 1 ποδ. καὶ 4 δακτύλ. πάχος, καὶ ἕτερον 3 ποδῶν καὶ 9 δακτύλων μῆκος καὶ 1 ποδ. καὶ 4 δακτύλων πάχος.

Εἶνε λίαν ἀξιοσημείωτον ὅτι ἀπὸ τῆς πέμπτης σειρᾶς τῶν λίθων (ἐμπεριεχομένης καὶ αὐτῆς) καὶ ἄνω ἕκαστος λίθος ὅπως ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τῶν Μυκηνηῶν ἔχει μίαν ὀπὴν μετὰ

τῶν λειψάνων ὀρειχαλκίνου ἤλου. Μόνη ἡ ὀγδόη σειρά ποιεῖται ἐξαιρέσειν καθόσον ἐν ταύτῃ ἕκαστον μάρμαρον ἔχει κοιλότητα σφαιρικὴν μὲ διάμετρον $2-2\frac{1}{4}$ δακτύλων ἐν διαμέτρῳ καὶ βάθος $\frac{1}{2}$ δακτύλου ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου πάντοτε ὑπάρχει ὀπή μετὰ τῶν λειψάνων χαλκίνου ἤλου.

Τὸ ὕψος τῆς πύλης εἶνε 5 μέτρα = 18 ποδῶν καὶ $4\frac{1}{2}$ δακτύλ. τὸ πλάτος αὐτῆς ἐν τῷ ἀνοίγματι ἄνω μὲν 2,47 μέτρων = 8 ποδ. καὶ $2\frac{3}{4}$ δακτύλ. κάτω δὲ 2,71 μέτρων = 9 ποδ. καὶ $\frac{2}{5}$ δακτύλου. Ἔχει ἄρα τὰς αὐτὰς περίπου διαστάσεις ὡς καὶ ἡ πύλη τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ Ἀτρέως τῆς ὁποίας τὸ ὕψος εἶνε 18 ποδ. τὸ δὲ πλάτος ἄνω μὲν 8 ποδ. καὶ 6 δακτύλ. κάτω δὲ ἐννέα ποδ. καὶ 2 δακτύλ. Ἡ πύλη τοῦ Ὀρχομενίου θησαυροφυλακίου ἐπιστέγει εὐπελέκητον ξυστὸν μάρμαρον μήκους 5 μέτρων = 16 ποδ. καὶ 8 δακτύλ. πλάτους 2,22 μέτρων = 7 ποδ. καὶ 5 δακτύλ. καὶ πάχους $96\frac{1}{2}$ ἑκατοστομμ. = 3 ποδῶν καὶ $2\frac{1}{2}$ δακτύλων. Εἶνε ἄρα ἀσυγκρίτως μικρότερος παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς λίθους οἵτινες ἐπιστεγάζουσι τὴν πύλην τοῦ Μυκηναίου θησαυροφυλακίου ὧν ὁ εἷς ἔχει μήκος $27\frac{1}{2}$ μέχρι 29 ποδῶν καὶ πλάτος 17 ποδῶν καὶ ὑπελογίσθη ἔχων βάρος 300,000 ἀγγλικῶν λιτρῶν¹. Καλῶ τὴν προσοχὴν τῶν ἐπισκεπτομένων ἐπὶ τὸ ὠοειδὲς κοίλωμα τὸ ὁποῖον βλέπομεν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς κατὰ τὰς δύο ἄκρας τοῦ λίθου, τοῦ τὴν πύλην τοῦ Ὀρχομενίου τοῦ θησαυροφυλακίου ἐπιστέγοντος· ἐπειδὴ αἱ ἄκραι εἶνε ἀπεσπασμένοι, φαίνεται ὅτι αὐταὶ ἐξεῖχον ἐν σχήματι κεράτων. Ἀναμφιβόλως καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τῶν Μυκηνῶν, αἱ σειραὶ τῶν λίθων ὑπεράνω τῆς πύλης ἦσαν οὕτω τεθειμένοι ὥστε νὰ σχηματίσωσι τριγωνοειδὲς κοίλωμα, οὗ σκοπὸς ἦν ν' ἀφαιρέσῃ τὸ βάρος ὅπερ ἄλλως ἤθελεν ἐπιβαρύνει ἐπὶ τοῦ στεγάζοντος τὴν πύλην

¹ Ἴδε τὸ σύγγραμμά μου αἱ Μυκηναί, πίνακα IV.

μαρμάρου. Ἄλλὰ τὸ κοίλωμα τοῦτο ἠφανίσθη ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ σχηματίσαντος αὐτὸ τοίχου.

Ἄξιόθεατον εἶνε τὸ κατώφλιον ἔχον μῆκος 9 ποδῶν καὶ $\frac{1}{3}$ δακτύλων, καὶ πλάτος 3 ποδῶν καὶ $\frac{1}{3}$ δακτύλ. ὅπερ συνίσταται ἐκ δύο εὖ πεπελεκημένων πλακῶν κειμένων τῆς μιᾶς ἐπὶ τῆς ἄλλης· ὑπ' ἀριθ. VI δίδω διαγράμμαμα τοῦ κατωφλίου τούτου εἰς μέγεθος 1:50 καὶ καλῶ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τὸ παράδοξον σχῆμα τῶν διὰ τὰς στρόφιγγας χρησιμευσάντων κοιλωμάτων καὶ ὁπῶν τῶν ἀποδεικνυουσῶν ὅτι ὑπῆρχον ἐκεῖ διπλᾶ φύλλα τῆς θύρας, φαίνεται δὲ ἀπὸ τῆς μικρότητος τῶν τρυπῶν ὅτι αὐτὰ ἦσαν ἐξ ἱρείχάλκου· μνημονεύουσι δὲ ἡμῖν ὅτι Ἀσσυριακοῦ τινος ναοῦ ἦσαν ἀνακαλυφθέντος ἐν Balawât ὑπὸ τοῦ Hormuzd Rassam. Ἡ πρὸς τὸ θησαυροφυλάκιον εἴσοδος ἔχει μῆκος 5,29 μ. = 17 ποδ. καὶ 8 δακτύλ., τὰ δὲ μεγάλα φύλλα τῆς θύρας ἦσαν εἰς τὸ μέσον αὐτῆς περίπου, καθόσον τὸ κατώφλιον ἀπέχει 6 πόδας, καὶ 9 δακτύλους ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἄκρας τῆς εἰσόδου καὶ 7 πόδας καὶ 10 δακτύλους ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου ἄρχεται ὁ κύριος δρόμος, ὅστις ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν κατεστράφη ἐν ἔτει 1862 ὑπὸ τοῦ δημάρχου τῆς Σκριποῦς. Ἡ κατασκαφὴ ὑπῆρξε τόσον ἐντελής, ὥστε ἂν μὴ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐλησμόνει ν' ἀφαιρέσῃ λίθον τινὰ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς εἰσόδου, ἀδύνατον θὰ καθίστατο νὰ ὀρισθῇ τὸ πλάτος τοῦ δρόμου· ἀλλ' ὁ λίθος οὗτος δεικνύει ἡμῖν ὅτι τὸ πλάτος αὐτοῦ ἐξετείνετο ἐπὶ 18 ποδ. Ἀπὸ τοῦ κατωφλίου καὶ ἐπέκεινα ἐξετείνετο ὁ ἐξωμαλισμένος βράχος ἔτι 21 πόδας μετὰ ἐλαφρᾶς κλίσεως εἰς τὸν δρόμον, καὶ ἔπειτα πίπτει αἶφνης κατ' αὐτῆς. Ἐκεῖθεν δὲ ἤρχετο τὸ λιθόστρωμα τοῦ δρόμου. Ἀνασκάπτων δὲ τὸν δρόμον ἐπὶ διάστημα 100 περίπου ποδῶν προσέκρουσα κατὰ τὸ μέσον τοῦ διαστήματος τούτου εἰς μέγα ποσὸν πελεκητῶν μαρμάρων, ἅπερ προέρχονται ὡς φαίνεται ἀπὸ τοῦ δρόμου καὶ ἦσαν ἐκεῖ καταλελειμμένα ὑπὸ τοῦ δημάρχου.

Σχεδὸν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θησαυροφυλακίου βλέπομεν ἐν τῷ ἐξωμαλισμένῳ βράχῳ τρύπαν βάρους 9 δακτύλων, πλάτους 15 δακτύλων καὶ μήκους 19 δακτύλων, ἣτις θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἔοικε πρὸς ἴδρυσιν μνημείου τινός. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ εὐρεθέντων λόγου ἀξίων μαρμαρολίθων ὑπάρχει εἰς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἰδιαιτέρως καλῶ τὴν προσοχὴν καθότι (ὅπως εἶνε τὸ πρωτότυπον) τοῦ κυρτώματος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐξεργασίας, ὡς καὶ ἔκ τινος ἐν αὐτῷ καταφανοῦς στρογγύλης τρύπας τριῶν σχεδὸν δακτύλων διαμέτρου, φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ ἄνω μνημονευθεὶς ἀνώτατος λίθος, ὅστις, καθ' ἃ λέγει ὁ Παυσανίας, τὴν ὅλην οἰκοδομὴν συνεκράτει, ἐτοποιήθησα αὐτὸν δεξιόθεν παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον.

Περιηγηταὶ ἐπισκεφθέντες τὸν Ὀρχομενὸν κατὰ τὰς Μυκήνας δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι τὸν θαυμασμὸν τοῦ Παυσανίου περὶ τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ πρώτου καὶ τὴν σιωπὴν αὐτοῦ περὶ τοῦ δευτέρου, διότι μόνον τὸ μάρμαρον ἐξ οὗ τὸ Ὀρχομενιον θησαυροφυλάκιον κατεσκευάσθη δὲν ἤρκει βεβαίως νὰ παρακινήσῃ αὐτὸν ὅπως βεβαιώσῃ ὅτι μήτε ἐν Ἑλλάδι μήτε ἀλλαχοῦ ὑπῆρχέ τι θαυμαστότερον, καὶ ὅπως παραβάλλῃ αὐτὸ πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Τίρυνθος ἢ τὰς πυραμίδας τῆς Αἰγύπτου.

Εἰκασάν τινες, ὡς λ. χ. ὁ Leake¹, ὅτι τὸ παράδοξον τῆς τελευταίας παραβολῆς ταύτης φαίνεται ὡς λογικὸν ἰσοζύγιον διὰ τῆς πρώτης καὶ ὅτι προέκυψεν αὕτη παρὰ τοῦ Παυσανίου ἔνεκα ἰδιοτήτων τινῶν τοῦ Ὀρχομενίου θησαυροφυλακίου, δι' ὧν διέφερον ἀπὸ τοῦ τῶν Μυκηναίων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Μινύα εἶχε κορυφὴν οὐκ εἰς ἄγαν ὀξὺ ἀνηγμένην, ὀφθαλμοφανῶς φαίνεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ οἰκοδομὴ αὕτη ὑπὸ τὴν γῆν ἐκρύπτετο. Ἄλλ' αὐταὶ αἰ ὑπὸ τοῦ Leake παρατιθέμεναι εἰκασίαι εἶνε ὅλως πεπλανημέναι, διότι πάντες οἱ ἐπισκέπται δύνανται ἰδίους ὀφθαλμοῖς νὰ ἴδωσι πάντα τὰ μάρμαρα τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ Μινύα

¹ Travels in Northern Greece II, 150.

ἂ εἶνε κατὰ τὰς πέντε αὐτῶν πλευρὰς καλῶς πεπελεκημένα καὶ ἐξειργασμένα, μόνον δὲ ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ δὲν κατειργάσθη ἀλλ' ἀφέθη ὅλως τραχεῖα. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο φαίνεται ἤδη καθ' ἑαυτὸ ἐπαρκῆς τεκμήριον τοῦ ὅτι τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦτο ὅπως καὶ τὸ ἐν Μυκήναις ἦτο προωρισμένον νὰ εἶνε ὑπόγειον. Τοῦτο ἐπὶ πλέον ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν σωρῶν τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τειχίσματος κειμένων, οἷτινες, ὡς ἀνωτέρω διεξηγήσαμεν, πρὸς οὐδένα ἄλλον σκοπὸν συνεσωρεύθησαν ἐκεῖ ἢ ὅπως διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ὄγκου συγκρατήσωσιν εἰς τὴν θέσιν των πάντας τοὺς λίθους τῶν κυκλικῶν σειρῶν τοῦ τειχίσματος. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ταύτης εἶνε ἡ ἀρχὴ τοξοειδοῦς τοίχου τοῦ φέροντος μέγα ἐπ' αὐτοῦ κείμενον βᾶρος, καὶ τοῦ παραλαμβάνοντος διὰ στερεότητα καὶ συναρμογὴν διὰ τοῦ βάρους τούτου.

Ἡ ἀνακάλυψις ἡ πλέον ἀξία λόγου ἦν ἡ εὑρεσις θαλάμου ἐντὸς τοῦ θησαυροφυλακίου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρᾶν. Ἡ πρὸς τοῦτον εἴσοδος σχηματίζεται ὑπὸ παστάδος μήκους 9 ποδῶν καὶ 4 δακτύλων, ὕψους 7 ποδῶν καὶ 2 δακτύλων καὶ πλάτος 5 ποδῶν, ταύτης δὲ προηγεῖται θύρα ἥς παρέχω ἀπεΐκασμα ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. V σχήματι. Ἡ θύρα αὕτη ἔχουσα 6 ποδῶν καὶ 3 $\frac{1}{4}$ δακτύλους ὕψους ἄνω δὲ 3 πόδας καὶ 8 δακτύλους κάτω δὲ 3 πόδας καὶ 11 δακτύλους πλάτους σχηματίζεται ὑπὸ τῶν τεσσάρων κατωτέρων σειρῶν τῶν μαρμάρων. Τὸ κατώφλιον αὐτῆς ἥς παρέχω ἐπίσης διάγραμμα ὑπ' ἀριθ. VII ἔχει πλάτος 1 ποδὸς καὶ 3 $\frac{1}{2}$ δακτύλων ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς πλευρᾶς, δεξιόθεν ἔχει προβολὴν τινα 5 περίπου δακτύλων εὐρεῖαν καὶ 18 $\frac{1}{2}$ δακτύλων μακρὰν ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπάρχει στρογγύλη τρύπα διὰ τὸν στρόφιγγα 1 $\frac{1}{2}$ δακτύλον βαθεῖα καὶ μὲ διάμετρον 4 δακτύλων. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ διεύθυνσιν ἐν τῷ ἄνω μαρμάρῳ τῆς θύρας ὑπάρχει ἄλλη ὀπὴ βάθους 4 δακτύλων καὶ 3 δακτύλων ἐν διαμέτρῳ. Ἐκατέρωθεν βλέπομεν ἐν τῷ κατωφλίῳ τετράγωνα κοιλώματα·

τὸ ἐνδότερον ἔχει βάθος 2 δακτύλ. μῆκος $4 \frac{2}{3}$ δακτύλων καὶ πλάτος $2 \frac{1}{2}$ δακτύλ. τὸ δεύτερον ἔχει βάθος $1 \frac{1}{2}$ δακτύλ. μῆκος $4 \frac{2}{3}$ δακτύλ. καὶ πλάτος $2 \frac{1}{2}$ δακτύλ. Τὸ τρίτον ἔχει βάθος 1 δακτύλου, μῆκος $5 \frac{1}{2}$ δακτύλων καὶ πλάτ. $4 \frac{1}{2}$ δακτύλων. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς θύρας ὑπάρχει τετράγωνος ὀπή 2 δακ. βάθους, 3 δακτύλ. μήκους, καὶ $1 \frac{1}{3}$ δακτύλ. πλάτους. Προσέτι βλέπομεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς γραμμοειδές τι κόσμημα, ὅπερ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, ἀλλ' ἐνταῦθα εἶνε τεχνικώτερον ἐξεργασμένον καὶ διακόπτεται ὑπὸ 30 μέτρων περίπου σφαιρικῶν κοιλωμάτων ἐχόντων βάθος $\frac{1}{2}$ περίπου δακτύλου ἅτινα ἀναμφιβόλως ἦσαν ἄλλοτε πεπληρωμένα χαλκοῦ. Τὸ ἐπὶ τῆς θύρας κείμενον μάρμαρον ἔχει μῆκος 9 ποδ. καὶ πάχος 2 ποδῶν καὶ 4 δακτύλων, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἔκειτο ἄλλοτε δεύτερον μάρμαρον οὗ μικρὸν μέρος σώζεται εἰσέτι. Τὸ πρῶτον ἔχει τρεῖς σειρὰς ὀπῶν αἵτινες ἀλλαχοῦ κεῖνται μονήρεις, ἀλλαχοῦ ἀνὰ πάσαις σχεδὸν ταῖς ὀπαῖς ταύτης βλέπομεν ὡς καὶ ἡ ἀπεικόνισις ὑπ' ἀριθ. V ἐμφαίνει ἐφ' ἐκάστης πλευρᾶς τῆς θύρας τρεῖς σειρὰς τοιούτων ὀπῶν. Ἀναμφιβόλως ἐχρησίμευον πάντες οἱ χάλκινοι ἤλοι οἱ ἐν τοῖς λίθοις ἀπὸ τῆς πέμπτης σειρᾶς συμπεριλαμβανομένης καὶ αὐτῆς ὅπως εὐρίσκονται διὰ τὴν κρατήσῃσι τὰς ὀρειχαλκίνας πλάκας δι' ὧν πάλαι ὄλον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θησαυροφυλακίου ἦν κεκοσμημένον. Πράγματι ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὅτι οἱ Ἕλληες ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις τοιούτῳ τρόπῳ ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας αὐτῶν, οὐδαμῶς δὲ ἄλλως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς παρ' αὐτῶν μνημονευόμενας ὀρειχαλκίνας οἰκίας καὶ δωμάτια· οὕτως ἀναγινώσκομεν λ. χ. ἐν τῷ Ὀμήρῳ.

« Ὡστε γὰρ ἠελίου αἴγλη πέλεν ἠὲ σελήνης

« Δῶμα καθ' ὑψερεφές μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο,

« Χάλκειο μὲν γὰρ τοῖχοι ἐρηρέδατ' ἔνθα καὶ ἔνθα,

« Ἐς μυχὸν ἐξ οὐδοῦ· περὶ δὲ θριγκὸς κυάνιοι ¹.

¹ Ὀδυσσ. VII 84—87.

Πρὸς δὲ φαίνεται ὅτι καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου θεῶν εἰκάσθησαν διὰ χαλκίνων πλακῶν ἐστολισμένα, διότι ὁ Ὅμηρος λέγει « Διὸς ποτε χαλκοβατὲς δῶ »¹. Ὡσαύτως παρὰ Πausανία ἀπαντᾶται. « Ἄλλα δὲ ἔστιν Ἀργείοις θέας ἄξια. κατὰ γαίον οἰκοδόμημα, ἐπ' αὐτῷ δὲ ἦν ὁ χαλκοῦς θάλαμος ἐν Ἀκρίσιός ποτε φρουρὰν τῆς θυγατρὸς (Δανάης) ἐποίησεν »². Εἶνε ἄρα βέβαιον ὅτι ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἀρχαιότητι στιλπναὶ μετάλλου πλάκες ἐχρησίμευον ὅπως παράσχωσιν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν πλουσίων λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν.

Ἐκ τῶν ὀρειχαλκίνων πλακῶν αἵτινες πάλαι ἐκόσμουσαν τὸ Ὀρχομένιον θησαυροφυλάκιον εὔρον πολλὰ τεμάχια, ἀλλὰ συγχρόνως εὔρον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κεχυμένον καὶ κεχωνευμένον ὀρείχαλκον, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι αἱ ὀρειχάλκιναι πλάκες ἐχωνεύθησαν παρ' αὐτῷ τῷ θησαυροφυλακίῳ ὑπὸ τῶν καταστροφῶν. Ἡ διακόσμησις ὅμως τῆς θύρας τοῦ θαλάμου ἦν διάφορος τῆς τῶν τοίχων.

Πράγματι τὸ πολὺ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τοῦ περὶ τὴν θύραν ὁπῶν τῶν ἡλῶν ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη ἰδιαζόντως λαμπρῶς ἦτο κεκοσμημένη, καὶ ὅτι ὁ θάλαμος ἰδιαίτεραν εἶχε σπουδαιότητα. Τὸ πέρασ τῆς πρὸς τὸν θάλαμον εἰσόδου ἐφράττετο διὰ τινῶν ἐκ τῶν μετ' ἀναγλύφων κεκοσμημένων πλακῶν ἐξ ὑποχλῶρου σχιστολίθου, αἵτινες ἐσχημάτιζον τὴν στέγην αὐτοῦ. Ἡ στέγη αὕτη φαίνεται ὅτι μόλις πρὸ 11 ἐτῶν κατέπεσεν ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἐπ' αὐτῆς ἐπιβαρύνοντος ὄγκου χώματος, διότι πάντες οἱ χωρικοὶ τοῦ τόπου συμφωνοῦσιν ὅτι τότε ἀκριβῶς ὑπεράνω τῆς θέσεως ὅπου εἶνε ὁ θάλαμος τὸ ἐδαφος αἴφνης μετὰ σφοδροῦ κρότου ἐβυθίσθη καὶ ἐσχηματίσθη κοίλωμα βαθύ. Ἐνεκα τῶν χειμερινῶν βροχῶν καὶ τοῦ ἐπισκῆψαντος ψύχους δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ πλέον νὰ μετακομίσω τὸ μέγα ποτὸν

¹ Ἰλιάς I, 426.

² Πausανίας.

τοῦ τὸν θάλαμον καλύπτοντος χώματος, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀναβάλω τὴν ἐργασίαν ταύτην μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1881, ὁπότε ἐπέρανα αὐτὴν παρόντων τοῦ γενικοῦ ἐφόρου κ. Π. Εὐστρατιάδου ἐξ Ἀθηνῶν, τοῦ καθηγητοῦ Sayce ἐξ Ὀξωνίας καὶ τῆς συζύγου μου. Ἡρξάμην δὲ ὀρύττων ἄνωθεν τοῦ θαλάμου τάφρον μήκους 50 κατὰ μέσον ὄρον ποδῶν, καὶ πλάτους 40 ποδῶν ἣτις ὅμως ταχέως ἀπεδείχθη λίαν μεγάλη καθότι ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς εἰς βάθος 21 ποδῶν καὶ ἐπὶ διάστημα 30 ποδῶν μήκους καὶ 24 ποδῶν πλάτους εὔρον τὸν γυμνὸν βράχον. Ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς ἡ τάφος εἶχε 14 ποδῶν βάθος, 20 ποδῶν πλάτος, καὶ 27 ποδῶν μήκος. Ἐνταῦθα ἔφερον εἰς φῶς ὄλον τὸν θάλαμον καὶ ἠδυνήθη οὕτω νὰ ἐξετάσω ἀκριβῶς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ. Ὁ θάλαμος ἐλαξέυθη ἐν τῷ τιτανῶδει βράχῳ κατὰ τὴν βορειο-ανατολικὴν καὶ νότιον αὐτοῦ πλευρὰν καὶ τὸ αὐτὸ ἐν μέρει καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τὴν ἐστραμμένην πρὸς τὸ θησαυροφυλάκιον. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς βορείου πλευρᾶς ὁ καθέτως κεκομμένος βράχος ὑπερέχει τῶν πλακῶν τῆς σχιστολίθου, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν στέγην τοῦ θαλάμου 6 πόδας ἐπὶ τῆς βορείου, 3 ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς, 1 πόδα καὶ 11 δακτύλους ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς. Κατὰ τὴν βορειο-ανατολικὴν καὶ μεσημβρινὴν ὡς καὶ τὴν δυτικὴν πλευρὰν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τῆς εἰσόδου εὐρέθη τοῖχος ἐκ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων διὰ πηλοῦ συνδεδεμένων, ἐκτεινόμενος κατὰ μήκος τῶν ἐν τῷ βράχῳ ἀποκεκομμένων τοίχων τοῦ θαλάμου· ὁ τοῖχος οὗτος ἔχει πάχος πρὸς βορρᾶν μὲν 4 ποδῶν καὶ 8 δακτύλων καὶ πρὸς νότον καὶ δυσμᾶς 4 ποδ. καὶ 4 δακτύλων.

Ἐνδοθεν τῶν τοίχων τούτων ὑπάρχει ὁ θάλαμος ἔχων μῆκος 12 ποδῶν καὶ $7\frac{1}{2}$ δακτύλων ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ 9 ποδῶν καὶ $3\frac{1}{2}$ δακτύλων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου τούτου συνίσταται ἐκ τοῦ ἐξωμαλισμένου καὶ ξυστοῦ βράχου καὶ εὐρίσκεται ἐξ ἴσου μετὰ τοῦ ἐδάφους τοῦ θησαυροφυλακίου. Αἱ τέσσαρες πλάκες αἱ ἐξ ἰσοχλῶρου σχι-

στολίθου αίτινες ἀπετέλουν τὴν ὄροφὴν τοῦ θαλάμου ἦσαν τεθειμέναι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ἐν ὕψει 8 ποδῶν ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Μόνον τὴν πρώτην τὴν παρὰ τῇ εἰσόδῳ πλάκα ἠδυνήθην νὰ καταμετρήσω ἔχουσαν μῆκος 15 ποδῶν καὶ δύο δακτύλων, ἀλλὰ πιθανώτατον εἶνε ὅτι πᾶσαι τὸ αὐτὸ μῆκος ἔχουσιν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἐξετείνοντο πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον κατὰ 3 πόδας. Ἰνα δὲ στερεοποιηθῶσιν ἔτι μᾶλλον ἐπεφορτίσθησαν τὰ ἄκρα τῶν πλακῶν πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον καὶ εἰς ὕψος 6 ποδ. μὲ μεγάλους λίθους συνδεδεμένους διὰ πηλοῦ καὶ ἔχοντας ὄψιν τοίχου. Ἡ πρώτη παρὰ τῇ εἰσόδῳ πλάξ ἔχει πάχος 9 δακτύλ. καὶ πλάτος 9 ποδ. καὶ 7 $\frac{1}{2}$ δακτύλ. ἡ δευτέρα ἔχει πάχος μὲν 1 ποδ. καὶ 3 $\frac{1}{5}$ δακτύλ. καὶ πλάτος 4 ποδῶν, ἡ τρίτη ἔχει τὸ τεράστιον πάχος 1 ποδὸς καὶ 4 $\frac{1}{5}$ δακτ. καὶ πλάτος 3 ποδῶν καὶ 10 $\frac{1}{2}$ δακτύλων, καὶ ἡ τετάρτη ἔχει πάχος μὲν 8 $\frac{1}{5}$ δακτύλων καὶ πλάτος 4 ποδ. καὶ 2 δακτύλων. Ἡ τρίτη πλάξ ἔχει ἐπὶ τῆς ἐξωθεν ἐπιφανείας παρυφὴν ἐν τῷ μέσῳ 1 $\frac{3}{5}$ δακτ. δι' ἧς προσκλίνει ἐπὶ τῆς τετάρτης πλακῶς· σμικρύνεται δὲ ἡ παρυφὴ αὕτη πρὸς τὰς δύο ἄκρας μέχρι $\frac{1}{5}$ δακτύλων. Αἱ τέσσαρες αὗται πλάκες ἔχουσιν ἐπὶ τῆς κατωτέρας πλευρᾶς τῆς σχηματιζούσης τὴν κορυφὴν τοῦ θαλάμου, μεγαλοπρεπῆ ἀναγλύφου διακόσμησιν, ἧτις κατὰ πρῶτον μὲν παρίστησιν ἀκροτάτην ταινίαν ἐκ μικρῶν τετραγώνων, ταύτην δὲ διαδέχεται ἑτέρα ἐκ μεγάλων ῥόδων ὧν ἕκαστον ἔχει 5 δακτύλων διάμετρον καὶ 16 τριπλᾶ φύλλα. Μεταξὺ τούτων παρετήρησα τρία ῥόδα μὲ μόνον 12 τριπλᾶ φύλλα· πιθανὸν δὲ νὰ ὑπάρχωσι περισσότερα τοιαῦτα, καθ' ὅσον αἱ πλάκες κατέρρευσαν καὶ μοι ἐστάθη ἀδύνατον ὄλα τὰ ῥόδα αὐτῶν νὰ διακρίνω. Μετὰ τὸ ἐκ ῥόδων περιδέραιον τοῦτο ἔπονται κατὰ μῆκος τοῦ θαλάμου καὶ πρὸς δυσμᾶς καὶ πρὸς ἀνατολᾶς 6 σειραὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἐλίκων ἐν ᾧ πρὸς βορρᾶν καὶ νότον μόνον 4 σειραὶ ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουσι. Ταῦτα διαδέχεται ἐν τῷ κέντρῳ ἐν τετραγώνον μετὰ ταινίας περὶ τὰ ἄκρα ἀποτελου-

μένης ἐκ δύο σειρῶν ῥόδων τοῦ αὐτοῦ μεγέθους ὡς καὶ τὰ τῆς ἔξω ταινίας, ὁ δὲ ὑπόλοιπος χῶρος τοῦ τετραγώνου πληροῦται μὲ 42 ἔλικας. Πᾶσαι αὗται αἱ ἔλικες εἶνε περιπεπλεγμέναι μὲ φύλλα φοινίκων μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξέχει μία κάλυξ λίαν μακρά, ὁ δὲ ὑπόλοιπος χῶρος μεταξύ τῶν φοινικῶν φύλλων πληροῦται μὲ palmettes μετὰ τετραπλῶν φύλλων. Ἴνα δὲ αὐξήσῃ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς διακοσμῆσεως ὁ ὄρχομένιος γλύπτης ἐφρόντισεν ὅπως αἱ palmettes αὗται φοινίκες ἴστανται ἢ μία ἀντικρὺ τῆς ἄλλης. Ὁ καθηγητὴς Sayce μοι ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν μεγάλην ὁμοιότητα τούτων τῶν palmettes πρὸς σφιγγοουράς.

Δίδωμι ἐν πίνακι I τὴν εἰκόνα ὅλης τῆς ὀροφῆς εἰς μέγεθος $\frac{1}{15}$ καὶ ἐν πίνακι II μέρος αὐτῆς εἰς μέγεθος $\frac{1}{3}$.

Καὶ τοι οὐδεὶς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ῥυθμῶς τῆς ὀροφῆς ταύτης εἶνε ἄγνωστος ἡμῖν, καὶ τοι τοῦτο τὸ εἶδος τῶν ἐλίκων λ. χ. καὶ ἐν Τροίᾳ¹ καὶ ἐν Μυκῆναις² εὐρίσκομεν, τὴν δὲ τῶν palmettes συχνὰ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ πόλει³ οὐχ ἤττον ἢ σύνθεσις αὐτῶν εἶνε ἐντελῶς νέα. Ὁ καθηγητὴς κύριος Ἐρνέστος Τσίλλερ μοι παρετήρησεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ ὑφαντικὴ ἀναγκαίως προσηγήθη τῆς γλυπτικῆς τούτου ἔνεκεν αὕτη ἡ διακόσμησις τάπητος ἐξ οὗ μετηνέχθη εἰς τὴν ὀροφήν τοῦ θαλάμου. Ὁ δὲ καθηγητὴς Sayce μοι ὑπενθύμισεν ὅτι τὰ ῥόδα εἶνε καταγωγῆς Βαβυλωνικῆς καὶ ὅτι μετέβησαν καὶ εἰς τὴν Φοινικικὴν τέχνην ἦν κυρίως χαρακτηρίζουσι. Πράγματι εὐρίσκομεν αὐτὰ πανταχοῦ ἐπὶ ἀγγείων τῆς λεγομένης φοινικικοελληνικῆς τέχνης καὶ ἐπὶ τινος τριγωνοειδοῦς ὀρειχαλκίνης πλακῶς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνακαλυφθείσης, ἣτις διαιρεῖται εἰς τέσσαρα διαμερίσματα· ἐν τῷ κατωτάτῳ ἴσταται ἡ πτερωτὴ ἀσιατικὴ θεὰ ἣν ὁ Ἐρνέστος Κούρτιος

¹ Ἴδε τὸ σύγγραμμά μου Ἰλιος ἀριθ. 836—838.

² » » » » Μυκῆναι ἀριθ. 440, 453, 472—476.

³ » » » » Μυκῆναι ἀριθ. 454, 470, 471.

ἀπέδειξεν ὅτι εἶνε ἡ Νάνα ἐν Βαβυλῶνι ἢ Ἰστάρ ἐν Ἀσσυρίᾳ ἢ Ἀστορέδ (ἡλληνισμένον Ἀστάρτη) ἐν τῇ Φοινίκῃ, ἢ Κυβέλη ἐν Λυδίᾳ καὶ ἡ Ἐφεσία Ἀρτεμις παρὰ τοῖς Ἑλλησιν. Ἐν τῷ δευτέρῳ διαμερίσματι ἔρχεται ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Κένταυροι· ἐν τῷ τρίτῳ Γρύπες ἰστάμενοι ἀπέναντι ἀλλήλων, καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ τρεῖς ἀετοί. Φαίνεται δὲ ὅτι ῥόδα (ἐξ ὧν εὐρέθη ἐν χαλκοῦν μετὰ τῆς πλάκος·) μετεχειρίσθησαν ὅπως πληρώσωσι τὸν χῶρον ἐν τοῖς διαφόροις διαμερίσμασι.

Τὰ ῥόδα ἦσαν λίαν συνήθη ἐν τοῖς Τρωαδικοῖς καὶ Μυκηναίοις κειμηλίοις¹. Τῷ ὄντι εὖρον ἐν Τροίᾳ πλῆθὺν χρυσῶν ἐνωτίων, ὧν ἕκαστον ἦτο κεκαλλωπισμένον μὲ 28 ῥόδα. Ἄλλ' ἢ λαμπροτάτη αὕτη ἐξ ὑποπρασίνου σχιστολίθου ὄροφῇ δὲν ἦτο τὸ μόνον κόσμημα τοῦ θαλάμου, διότι οἱ τοῖχοι αὐτοῦ ἦσαν κεκοσμημένοι μὲ μαρμαρίνους πλάκας, 3 δακτύλων πάχους αἵτινες εἶχον κάτωθεν ταινίαν τῶν ῥόδων καθὼς ἐπὶ τῆς ὄροφης.

Ἀναμφιβόλως δὲ ἡ ταινία αὕτη τῶν ῥόδων ἐκόσμησεν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν καὶ τοὺς τέσσαρας τοίχους τοῦ θαλάμου, ὁ δὲ ἐπίλοιπος χῶρος ἦν πεπληρωμένος μὲ ἔλικας.

Μόνον βλέπομεν ἐν τῇ αὐτῶν θέσει ὀλίγα ἔχνη μετὰ ῥόδων καὶ ἔλικων τοιχοκοσμήματος τὰ ὁποῖα ὀφθαλμοφανῶς ἐξετέθησαν εἰς μέγαν καύσωνα δι' οὗ ἐβλάβησαν μᾶλλον ἢ ἦττον ὑπὸ τῆς ὑγρασίας οὐχ ἦττον τὰ ῥόδα καὶ αἱ ἔλικες διακρίνονται εἰσέτι σαφῶς ἐπ' αὐτῶν. Ὡς ἤδη ἐρρέθη, ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ ἐκείνῳ εὖρον πλάκας τινὰς ἐκ κατεστραμμένου μαρμάρου ὧν ἡ μία ἔχει μῆκος 2 ποδ. καὶ 4 δακτύλων, καὶ πλάτος ἐνὸς ποδὸς καὶ 8 δακτύλων κεκοσμημένη δι' ἔλικων, ἀνήκουσι δὲ αἱ πλάκες αὗται ἀναμφιβόλως εἰς τὰ τοῦ θαλάμου τοιχοκοσμήματα· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ θαλάμῳ οὐδὲν ἀπεσπασμένον τεμάχιον

¹ Ἴδε τὸ σύγγραμμά μου Ἴλιος ἀριθ. 835, 842, 843, 873, 903, 907, 920 καὶ τὸ σύγγραμμά μου Μυκῆναι ἀριθ. 281, 283, 284, 285, 337, 344, 354 κτλ.

τοῦ τοιχοκοσμήματος εὐρέθη. Ἐν Ἀσσυρίᾳ ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια νὰ κοσμῶνται οἱ τοῖχοι τῶν μεγάρων τῶν βασιλείων ὑπὸ γλυπτῶν πλακῶν.

Ἀδύνατον εἶνε τάχα νὰ διετηρεῖτο ὁ θάλαμος οὗτος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου εἰς τοιαύτην καλὴν κατάστασιν ἵνα ἐμπνεύσῃ αὐτῷ τὸν τοσοῦτον θαυμασμὸν ὥστε νὰ λαλήσῃ περὶ τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ Μινύα ὡς περὶ ἑνὸς τῶν μεγίστων θαυμάτων τοῦ αἰῶνός του; Εἰκάζον ὅτι θὰ εὕρισκον ἐν τῷ θαλάμῳ σαρκοφάγον ἢ τοῦλάχιστον σημεῖα ὅτι ἐχρησίμευεν ὁ θάλαμος ὡς τάφος, ἀλλ' εἶδον διαψευθεῖσαν τὴν προσδοκίαν μου· καθότι οὐδὲν ἄλλο εὔρον ἐν αὐτῷ ἢ μαῦρον χῶμα καὶ οὐδὲ θρυμμάτιον ὑδρίας ἢ ὄστρακον. Μία τετραυσιμένη πλίνθος καὶ ἐν στρογγύλῳ τεμάχιον κεράμου μὲ δύο ὀπὰς, ἰδοὺ πᾶν ὅ,τι περιεῖχεν ὁ θάλαμος.

Εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ θησαυροφυλακίου βάρθρα εὐρέθησαν πάντα ἰστάμενα ἐπὶ τοῦ ἐξωμαλισμένου ἐδάφους, ἐνῶ τὰ κυμάτια καὶ οἱ πελεκητοὶ λίθοι οἵτινες θὰ ἀνῆκον εἰς τὸν ναόν, ἢ εἰς ἄλλο τι κτίσμα ἰδρυμένον ἐντὸς τοῦ θησαυροφυλακίου, συνήθως εὐρέθησαν κεχωρισμένοι ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ στρώματος τέφρας ἐκ ξύλων ἐχούσης πᾶχος 1—4 δακτύλων. Πλὴν τούτου τὰ βάρθρα καὶ πάντα τὰ κομμάτια καὶ οἱ πελεκητοὶ τετράγωνοι μαρμαρόλιθοι φέρουσιν ἐμφανῆ ἔχνη τοῦ ὅτι ἐξετέθησαν εἰς μεγάλην πυρκαϊάν. Τὸ μνημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκον θὰ κατεστράφη ὑπ' ἐκείνης τῆς πυρκαϊᾶς, καθότι ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν οἱ μαρμαρόλιθοι νὰ πέσωσιν ἐπὶ στρώματος τέφρας ξύλων, ἐνῶ τὰ βάρθρα ἴστανται ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

Ὁ καθηγητὴς Sayce εἰκάζει ὅτι οἱ Γότθοι, οἵτινες ἦσαν χριστιανοί, πλὴν ἄγριος λαὸς ἐλθόντες ἐν ἔτει 396 μ. Χ. ὑπὸ τὸν βασιλεῖα Ἀλάρικον εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέλεξαν ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τῷ εὕρισκομένῳ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐκ ξύλων ὠκδομημένῳ ναῷ καὶ περίξ αὐτοῦ πάντα τὰ ξύλινα εἰδῶλα

τὰ ἐν Ὀρχομενῷ καὶ τοῖς περιχώροις αὐτοῦ εὐρισκόμενα καὶ ἐπυρπόλησαν αὐτά. Πρὸς ταῦτα ὁμως δύναμαι νὰ ἀντείπω ὅτι καὶ ἂν ὄλον τὸ θησαυροφυλάκιον μέχρι τοῦ ἀκροτελευταίου λίθου ἦτο πεπληρωμένον μὲ ξύλα, ἀδύνατον νὰ παρήγето στρῶμα στερεὸν τέφρας βαθύτερον τριῶν ποδῶν, ἀλλ' ὀφθαλμοφανῶς πολὺ ἀβαθέστερον, ἐνῶ, ὡς ἤδη εἴρηται, τὸ θησαυροφυλάκιον ἦτο πεπληρωμένον μὲ τέφραν ξύλων καὶ ἄλλων κεκαυμένων ὑλῶν, μέχρι 12 ποδῶν βάθος. Οἱ ἐπισκέπται δύνανται νὰ πεισθῶσι περὶ τούτου βλέποντες τὴν κεκαυμένην ὕλην ἐκτεινομένην μέχρι τοῦ ὕψους τούτου μεταξὺ τῶν μαρμαρολίθων τοῦ τειχίσματος τοῦ θησαυροφυλακίου.

Παραδοξότατον εἶνε ὅτι αὐτοὶ οἱ μαρμαρολίθοι οὐδαμοῦ φέρουσιν ἴχνος τοῦ ἐξετέθησαν εἰς τὸ πῦρ. Ἀφ' ἐτέρου ἐν τῷ θαλάμῳ οὐδαμοῦ εὔρον τὸ ἐλάχιστον ἴχνος τέφρας, εἴτε ἐκ ξύλου εἴτε ἐξ ἄλλων καυσίμων ὑλῶν ἐν ᾧ αἱ μαρμάραιοι πλάκες αἱ ἐκ σχιστολίθων, αἱ τὴν ὄροφὴν τοῦ θαλάμου σχηματίζουσαι, μαρτυροῦσιν ἐμφανῆ σημεῖα φλογός, εἰς ἣν ἐξετέθησαν ἴχνη πυρὸς βλέπομεν ἐν τῷ θραύσματι τῶν πυλῶν τούτων, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπολείπεται ὅτι αὐταὶ ἐξησθενίσθησαν ἐμαλακώθησαν ἐκ τούτου ἕως οὗ τέλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ὑπ' αὐτὰς ἐπιβαρύνοντος ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς σωροῦ χύματος ἐρράγησαν. Πράγματι ἡ πτώσις τῆς ἀναγεγλυμμένης ταύτης ὄροφης μόνον εἰς τὴν ἄλλοτε ἐνέργειαν τοῦ πυρὸς δύναται νὰ ἀποδοθῇ. Ὑπενθυμίζω δὲ τῷ ἀναγνώστῃ ὅτι αἱ δύο μεσαῖαι πλάκες ἔχουσι τὸ τεράστιον πάχος ἐνὸς ποδὸς καὶ $3 \frac{2}{3}$ δακτύλων καὶ ἐνὸς ποδὸς καὶ $4 \frac{1}{3}$ δακτύλων. Ἀλλ' ἐὰν νῦν παραδεχώμεθα ὅτι τὸ βαθὺ στρῶμα κεκαυμένης ὕλης δώδεκα ποδῶν βάθος ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ θησαυροφυλακίου μόνον διὰ τοῦ πυρὸς, καὶ πιθανῶς πυρὸς θυσιῶν, ὅπερ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκεῖ ἔκαιε, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, καὶ ἀπορῶ νὰ ἐξηγήσω τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἴχνους καπνοῦ ἢ θερμότητος ἐπὶ τῶν μαρμαρολίθων ἐξ ὧν τὸ θησαυροφυλάκιον εἶνε ὠκοδομημένον. Ἐκτὸς

ἐὰν ἀποδεχθῶμεν ὅτι οὗτοι εἰσέτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πυρός ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ ὀρειχαλκίων πλακῶν, καὶ ὅτι ἦσαν προπεφυλαγμένοι ὑπ' αὐτῶν.

Ἄλλ' ἥκιστα ἀνεξήγητον μοι εἶνε τὸ ὅτι ἡ τοιχοκόσμησις καὶ ἡ ὄροφῆ τοῦ θαλάμου φέρουσι τὰ γνωρίσματα μεγάλου πυρός, ἐν ᾧ ὁ θάλαμος μόνον μέλαν χρῶμα περιέχει, καὶ οὐδὲν ἔχνος τέφρας, ἢ ἄλλων κεκαυμένων ὑλῶν. Ὁ καθηγητὴς Sayce φρονεῖ ὅτι ἡ πρὸς τὸν θάλαμον εἴσοδος ἦτο ἀνοικτὴ, ὁ δὲ θάλαμος κενός, καὶ ὅτι ἐπομένως αἱ ἐν αὐτῷ μαρμάρινοι πλάκες τοῦ τοιχοκοσμήματος ὡς καὶ αἱ πλάκες τῆς ὄροφῆς ἐπηρεάσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρός τοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ θησαυροφυλακίου. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη μοι φαίνεται ἀπαράδεκτος· καθότι ἡ πρὸς τὸν θάλαμον εἴσοδος ἔχει μῆκος 9 ποδῶν καὶ τεσσάρων δακτύλων, πλάτος δὲ μόνον 5 ποδῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ εἴσοδος αὕτη ἦτο μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὕψους αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου μέλανος χρώματος ὡς καὶ ὁ θάλαμος, καὶ οὐδὲν ἔχνος κεκαυμένης ὑλης κατεῖχεν. Ἄλλ' ἰδίως θαυμαστὸν εἶνε ὅτι τὰ ἔχνη τοῦ πυρός δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸν θάλαμον ἀλλὰ διακρίνονται εἰσέτι ὑπεράνω αὐτοῦ. Ὡς ἤδη παρατηρήσαμεν, ὁ θάλαμος πρὸς τὴν βόρειον, νότιον, ἀνατολικὴν καὶ ἐν μέρει δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν εἶνε λελαξευμένος ἐντὸς τοῦ βράχου, ἀλλὰ παράδοξον εἶνε καίτοι ὁ καθέτως κεκομμένος βράχος ἐκτείνεται μακρὰν, ἄνω τῆς ὄροφῆς τοῦ θαλάμου, οὐχ ἦττον βλέπομεν τὴν ἐξακλούθησιν τῶν τοῦ βράχου πλευρῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐκτισμένων τοίχων ἐκ πηλοῦ, ὡς ἂν εἰ ὁ θάλαμος εἶχε καὶ δεύτερον πάτωμα εἰς τὸ ὅποιον ἢ ἐκ πλακῶν ὄροφῆ ἐχρησίμευεν ὡς ἔδαφος. Πάντες οἱ ἐκ πηλοῦ τοῖχοι οὗτοι ὧν τὰ λείψανα βλέπομεν ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς 6 πόδας, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς 3 πόδας, καὶ ἐπὶ τῆς νοτίου 2 πόδας ἄνω τοῦ βράχου φανερώνουσι τὰ σαφέστατα ἔχνη μεγίστου θάλπου ὅπερ εἰσεχώρησε βαθέως ἐντὸς τοῦ πηλοῦ καὶ κατέκαυσεν αὐτόν. Ἄλλ' ἐν τῇ βορειοανατολικῇ γωνίᾳ ὑπεράνω τοῦ θαλάμου βλέ-

πομεν τοῖχον μὲ πάχος 5 ποδῶν καὶ 8 δακτύλων, ὠκοδομημένον καθέτως ἐπὶ τοῦ βραχυῶδους τοίχου καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ τοῦ κεκαυμένου πηλίνου τοίχου· ὁ τοῖχος οὗτος σύγκειται ἐκ πλίνθων ὠμῶν, φθάνει δὲ μέχρι 2 ποδῶν κάτωθεν τῆς νῦν ἐπιφανείας καὶ οὐδὲν ἔχνος πυρὸς δεικνύει. Ὁ τοῖχος οὗτος πάλιν εἶνε ὡσαύτως μέγα ἄνοιγμα. Ἡ μόνη δυνατὴ ἐξήγησις φαίνεται μοι οὕσα ἢ ἐξῆς, ὅτι σκοπὸς τοῦ ἀρχικοῦ ἀρχιτέκτονος ἦτο, ὅπως ἴσταται ἐλευθέρα ἢ ἐκ σχιστολίθου στέγη τοῦ θαλάμου χωρὶς οὐδὲν νὰ φέρῃ, ἐφ' ἑαυτῆς βάρως. Ὅπως δὲ κατορθώσῃ τοῦτο ἔδωκε πράγματι τῷ θαλάμῳ δευτέρον πάτωμα, οὕτινος οἱ τοῖχοι συνέκειντο ἐκ τοῦ καθέτως κεκομμένου βράχου καὶ ἐκ τῶν πηλίνων τοίχων οὓς ἔκαυσε ἵνα παράσχη αὐτοῖς μείζονα στερεότητα, ὅτι τῷ δευτέρῳ τούτῳ πατώματι προσῆψε κατὰ τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν θύραν ἣτις πολὺν χρόνον βραδύτερον ἐνεφράχθη διὰ τοίχων ἐξ ὠμῶν κεράμων ὅπως ἐξομαλυνθῆ καὶ στερεοποιηθῆ τὸ ἔδαφος. Προσθετέον δ' ὅτι τὸ εἶδος τοῦ χώματος τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ πατώματι τοῦ θαλάμου ὡς καὶ αἱ ἐκεῖ εὑρεθεῖσαι ἀρχαιότητες ἐνισχύουσι κατὰ τὰ φαινόμενα καὶ τὴν θεωρίαν μου ταύτην. Τὸ χῶμα συνίστατο κυρίως ἐκ μελαίνης γῆς ἢ ὅποια κατηνέχθη ὑπὸ τῶν χειμερινῶν βροχῶν ἐκ τοῦ πολλῷ ὑψηλότερον κειμένου ἰσοπέδου τῆς ἀρχαίας πόλεως, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον αὕτη κατέχει ὄστρακα ἀγγείων προϊστορικῶν Ἑλληνικῶν καὶ μεσαιωνικῶν ἀναμεμιγμένα. Ὡς ἀντικείμενα πλέον λόγου ἄξια μνημονεύω τὸ τεμάχιον ἐνὸς ἀργυροῦ ἀγγείου καὶ τινὰς λιθίνους πελέκεις, ὑποθέτω δὲ ὅτι καὶ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ὄρους κατηνέχθησαν. Ἄλλ' οὕτως ἐξηγοῦνται μόνον οἱ κεκαυμένοι τοῖχοι οἱ ὑπεράνω τοῦ θαλάμου, οὐδόλως ὁμῶς ἐξηγεῖται τὸ πῦρ δι' οὗ ἐβλάβη ἢ ἀνάγλυφος αὐτοῦ ὄροφῆ, καθότι, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις ἔχνη τῆς φλογός, τὸ πῦρ τοῦτο ὑπῆρξεν ἐντὸς τοῦ θαλάμου.

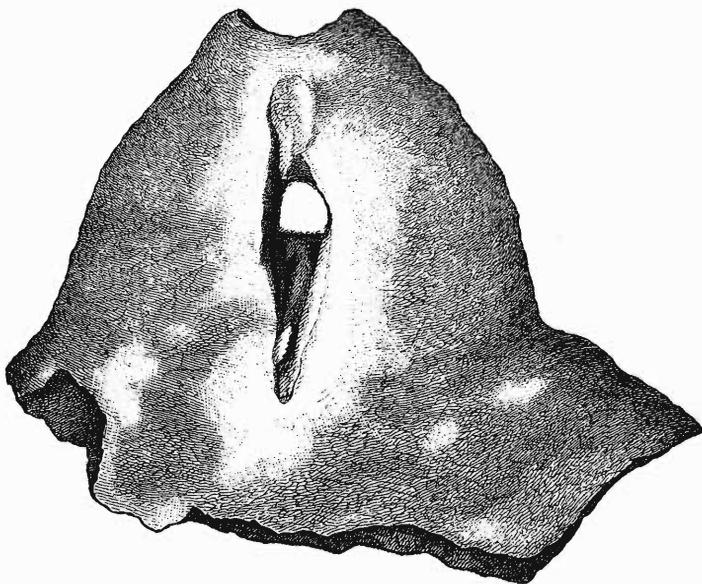
Πλὴν τούτων ἡρεύνησα ἐπίσης ὀλόκληρον τὴν ἐπὶ τῷ Ἰπανθείῳ τοποθεσίαν τοῦ ἀρχαίου Ὀρχομενοῦ, ἥνπερ εὖρον ἐστρωμένην

δι' ὀστράκων, ἀρχαίων ἀγγείων μεταξὺ τῶν ὀσείων πλεονάζουσιν αἱ ἐρυθραὶ γεγανωμένοι πλίνθοι. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν μέχρι τοῦδε κριτήριον ἵνα ὀρίσωμεν ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν τὴν χρονολογίαν τῶν παραδόξων τούτων πλίνθων, ἀλλ' ἐπειδὴ εὐρίσκομεν αὐτῶν μεγάλα ποσά, εἰκάζω ὅτι δὲν εἶνε ἀρχαιότερα καὶ ἴσως μάλιστα εἶνε νεώτερα τῶν μακεδονικῶν χρόνων. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων ὑφ' ὧν ἡ τοποθεσία τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶνε ἐστρωμένη πλεονάζουσι τὰ τροχήλατα γεγανωμένα μονοχροερυθρά· ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀρχαιότερον τῶν μακεδονικῶν χρόνων. Ἀλλ' εὐρίσκονται ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας πολυάριθμα τεμάχια ἀρχαίων ζωγραφιστῶν ἀγγείων ὡς καὶ διὰ χειρὸς πεποιημένων μονοχρῶμων, μελανῶν ἢ πυρρῶν, τὰ ὅποια ἀνήκουσιν εἰς ἀρχαιότερον χρόνον.

Πᾶσαί μου αἱ ἀπόπειραι ὅπως εὕρω ἄλλα θησαυροφυλάκια ἀπέτυχον. Ἐσκαψα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύο φρέατα καὶ ἔφθασα εἰς βάθος 9 ποδῶν ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἐν ἄλλοις φρέασι εἰς βάθος ἐπὶ τοῦ βράχου μόνον εἰς βάθος 16—18 ποδῶν, τοῦτο δ' ἄλλως ἀποτελεῖ τὸ μείζον βάθος τῆς ἐπισωρεύσεως ἐπὶ τοῦ Ὑπανθείου. Προσέτι ἔσκαψα τάφρον 5 ποδῶν πλάτος καὶ 110 ποδῶν μῆκος ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ὑπανθείου (ἴδε πίνακα III) ἐπὶ θέσεως ὅπου ὑψωμά τι χώματος κατὰ τὸ φαινόμενον κατεδείκνυε τάφρον. Προσέκρουσα ἐκεῖ κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράχου εἰς βάθος 16 ποδῶν εἰς τεῖχος ἐξ ἀκατεργάστων λίθων μετὰ χώματος συμπεπηγμένου, 5 ποδῶν καὶ 10 δακτύλων πάχους ὅπερ ὁ καθηγητῆς Sayce ὑπολαμβάνει ὡς τὸ ἀρχαῖον Μινίειον τεῖχος τῆς πόλεως. Ἐντὸς ταύτης τῆς τάφρου εὗρον πολλοὺς ἀνθρωπίνους σκελετοὺς τόσῳ κακῶς διατηρουμένους, ὥστε τὰ κρανία ἐθραύοντο ὅτε ἐξήγαμεν αὐτά. Εὗρον ἐκεῖ καὶ πικρὰ στρώματα κεκαυμένων ὑλῶν.

Λίαν ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅτι ἐν Ὀρχομενῷ τὰ μετὰ ἐλίκων καὶ ἄλλων Μυκηναίων κοσμημάτων ἐστολισμένα, ἐξωγραφημένα ἀγγεῖα ὡς βόες μὲ μικρὰ κέρατα, καὶ τοιούτου σχήματος καὶ

τοιούτου χρώματος, ὡς τὰ ἐν Μυκῆναις¹, εὐρίσκονται συνήθως μόνον μέχρι βάθους 6 ποδῶν κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας· καὶ ὅτι ἐν μείζονι βάθει ἀπαντῶσι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μονόχροα μέλανα, ἐρυθρὰ ἢ κίτρινα χειροποίητα ἢ τροχήλατα ἀγγεῖα, ὅποια ὑπάρχουσι καὶ ἐν τοῖς βασιλικοῖς τάφοις τῶν Μυκηνηῶν. Λίαν συνήθη ἐνταῦθα εἶνε τὰ μεγάλα χειροποίητα ἐκπώματα,

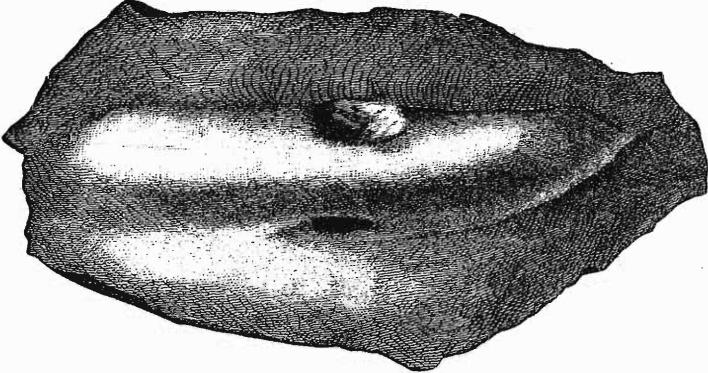
Εἰκὼν 2. Τεμάχιον ἀγγείου μετὰ καθέτου διατετημένης παραφυάδος ἀφ' ἐκάστης πλευρᾶς, $\frac{1}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

ἢ λεκάνη μετὰ κοίλου ποδὸς καὶ μετὰ ὀριζοντίων ραβδώσεων ὑπεράνω αὐτοῦ οἶαι καὶ ἐν Μυκῆναις² εὐρέθησαν ὡσαύτως καὶ τεμάχια ἀγγείων ἀφ' ἐκάστης πλευρᾶς ἐχόντων εὐθεῖαν διατετημένην παραφυάδα πρὸς ἀνάρτησιν διὰ θάμιγγος ὡς ἡ εἰκὼν

¹ Ἴδε τὸ σύγγραμμά μου αἰ Μυκῆναι, χρωματιστὸν πίνακα Α, εἰκόνα α, καὶ β, καὶ τοὺς ἀριθ. 84 καὶ 88.

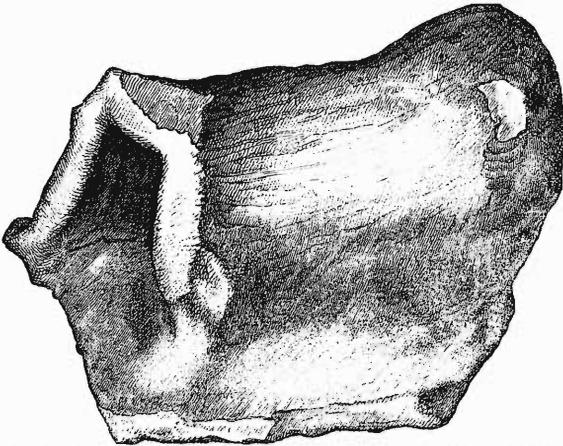
² Ἐνθα ἄνωτ. ἀριθ. 230.

2. Ἐπίσης τεμάχια ἀγγείων μετὰ μιᾶς καθέτου ὀριζοντίας, διατετρημένης παραφυάδος ὡς καὶ ἡ εἰκὼν 3 δεικνύει ἀγγεῖα

Εἰκὼν 3. Τεμάχιον ἀμφορέως μετὰ καθέτου διατετρημένης παραφυάδος ἀφ' ἐκάστης πλευρᾶς, $\frac{2}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

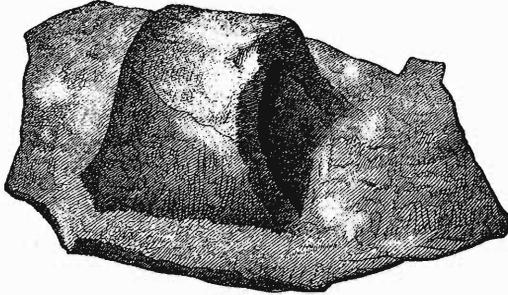
ἔχοντα ἀφ' ἐκάστης πλευρᾶς μίαν παραφυάδα ὀριζοντίως δια-

Εἰκὼν 4. Τεμάχιον ἀγγείου μετὰ μακρᾶς ὀριζοντίου ὀπῆς ἀφ' ἐκάστης πλευρᾶς πρὸς ἀνάρτησιν, φυσικοῦ μεγέθους.

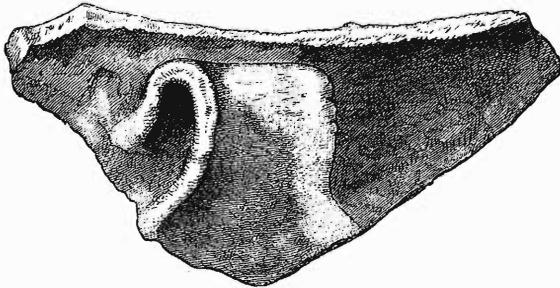
τετρημένην πρὸς ἀνάρτησιν ὡς αἱ εἰκόνες 4, 5, 6. Ὅμοίως εὐρίσκονται συχνὰ ἀγγεῖα χαρακτηριζόμενα ἔνεκα τοῦ μικροῦ

αὐτῶν ὡτὸς ὡς ἐν εἰκόνι 7 καὶ ἄλλα ἕνεκα τοῦ μεγάλου ὡτὸς· ταῦτα προσομοιάζουσι τοῖς ἀγγείοις τῆς 6 πόλεως ἐν Ἰλίῳ ἀριθ. 8. Εὐρίσκονται ἐπίσης ἀγγεῖα μετὰ μιᾶς προχῆς εἰς τὸ χεῖλος ὡς ἐν τῇ εἰκόνι 9. Τῶν ἀγγείων τούτων μέρος μὲν

Εἰκὼν 5. Τεμάχιον ἀμφορέως μετ' ὀριζοντίας σωληνοειδοῦς ὀπῆς ἀφ' ἑκατέρας πλευρᾶς πρὸς ἐξάρτησιν, $\frac{2}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

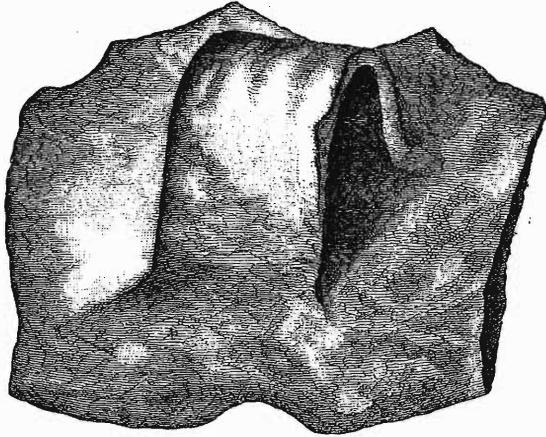
εἶνε χειροποίητα μέρος δὲ τροχήλατα. Εἶνε δὲ αὐτὰ ἢ μέλανα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει ἔχουσι τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ

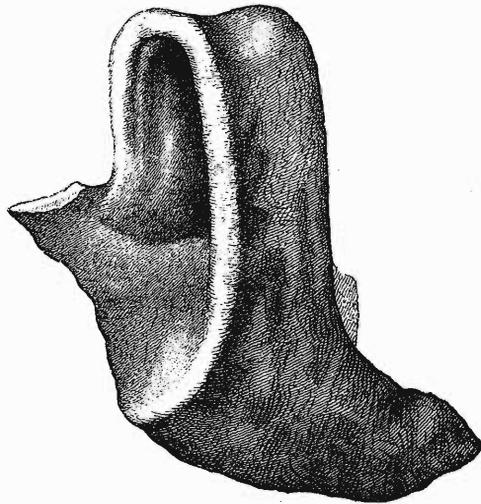
Εἰκὼν 6. Τεμάχιον ἀγγείου μετὰ ὀριζοντίας σωληνοειδοῦς ὀπῆς ἀφ' ἑκάστης πλευρᾶς πρὸς ἀνάρτησιν $\frac{2}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

πηλοῦ, εἶνε κίτρινα ἢ ἐρυθρά, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐλαφρῶς γεγανωμένα. Τρίποδες ἐκ κεράμου ὑπῆρχον ἐν Ὀρχομενῶ, πλὴν δὲν ἦσαν συνήθεις, διότι μόνον ὀλίγους πόδας αὐτῶν εὔρον. Σπᾶνια ἐπίσης εἶνε καὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ μετὰ γυναικείων μαστῶν. Ἐν γένει τὰ μονόχροα προϊστορικὰ ἀγγεῖα ἐν Ὀρχο-

μενῶ εἶνε λίαν ἐπιπολαίως ἐψημένα, διότι κατὰ τὸ πλεῖστον μόνον τὸ ὄγδοον τοῦ πάχους τοῦ πηλοῦ εἶνε ἐψημένον· ἀλλὰ

Εἰκὼν 7. Τεμάχιον ἀγγείου μετὰ μικρῶν λαβῶν, $\frac{2}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

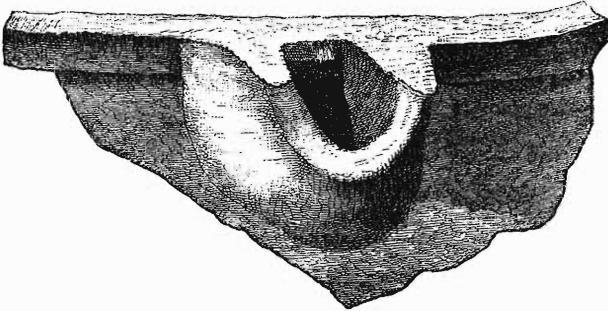

Εἰκὼν 8. Ὑψηλὴ λαβὴ ἀγγείου, $\frac{2}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

καὶ οὕτω φαίνονται τὰ ἀγγεῖα ἔχοντα μεγάλην στερεότητα, ὅπερ τόσῳ μᾶλλον εἶνε ἀξιοσημείωτον, ὅσῳ ὁ πηλὸς ἐλάχιστον

μόνον μίγμα ἔχει συντετριμμένον γρανίτου ἢ χαλκοῦ. Παραδοξότατον εἶνε ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μεγάλοι πίθοι ἐν Ὁρχομενῶ εἶνε ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος πάχους τοῦ πηλοῦ ἐψημένοι. Ἡ περίπτωσις αὕτη παρέχει τὴν φανεράν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ἐνταῦθα πηλὸς εἶνε λίαν ἐξαιρετός, εἰ δὲ μὴ τοῦτο οὕτως εἶχε, μόνον ἔνεκα τοῦ βάρους αὐτῶν οἱ πίθοι οὗτοι ἤθελον συνθραυσθῆ.

Ἐξω τῶν βασιλικῶν τάφων εἶχον εὐρεθῆ ἐν Μυκῆναις ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τεμάχια τροχληάτων ἀγγείων γεγανωμένα, πρασίνων, κυανῶν, κιτρίνων ἢ ἐρυθρῶν, τὰ ὅποια ὡς πρὸς τὴν ἀπεργα-

Εἰκὼν 9. Τεμάχιον ἀγγείου μετὰ προχόης ἐν τῷ χεῖλει, $\frac{2}{3}$ φυσικοῦ μεγέθους.

σίαν μεγάλην ὁμοίότητα ἔχουσι πρὸς τὰ νῦν τουρκικὰ ἀγγεῖα καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἠδυνάμην νὰ θεωρήσω αὐτὰ ὡς ἀρχαῖα· ἐπειδὴ ἕως τώρα εὔρον τιαῦτα γεγανωμένα ἀγγεῖα ἐν Ὁρχομενῶ καὶ ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ ἐπὶ τοῦ βράχου ὡς καὶ εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τῶν τάφων καὶ φρεάτων, ἃ ὠρυξα ἐπὶ τοῦ Ὑπανθείου, τολμῶ νὰ προτείνω τὴν γνώμην μου ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀγγείων ἦτο ἐν χρήσει ἤδη εἰς ἀπωτάτην προϊστορικὴν ἐποχὴν ὅτι δὲ ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς αὐτῶν βραδύτερον ἀπωλέσθη, καθότι δὲν ὑπάρχει ἐν τοῖς στρώμασι τῶν ιστορικῶν χρόνων. Οἱ πυθμένες τῶν γεγανωμένων τούτων ἀγγείων ἔχουσι συνήθως σχῆμα ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀγγειοπυθμένων ἕπερ οὐδέποτε ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς τουρκικοῖς

ἀγγείαις. Ἐνίοτε δὲ βλέπομεν ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων ἐρυθρὰ διαγράμματα παράδοξα διὰ τὸ σχῆμά των.

Ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς φρέασι, καὶ ταῖς τάφροις ὡς ὠρυξά ἐπὶ τοῦ Ἑπανθείου εὐρεθέντων ἀντικειμένων μνημονεύω λίθινά τινα ἐργαλεῖα ὡς ζευγος πελέκων ἐκ διωρίτου, πλῆθος σφαιροειδῶν μυλοπετρῶν ἐκ πυρίτου, ἢ γρανίτου, σφύρας τινὰς ἐκ διωρίτου πολλοὺς σφονδύλους ἐκ στεατίτου ἢ πηλοῦ, καὶ μαχαίρας τινὰς ἐξ ὑαλοπέτρας (obsidian). Οὐδὲν ἕτερον μετὰλλινον ἀντικείμενον εὐρέθη, εἰμὴ σιδηροῖ τινες ἤλοι ἐν τοῖς ἀνωτέροις στρώμασιν· ἐξ ὅτου εὐρέθη ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Ἑπανθείου μεγάλη τάφρῳ παράδοξόν τι ἀντικείμενον ἔχον σχῆμα ἡμισέληνον μετὰ δύο ἀκίδων κατὰ τὰ ἄκρα ἀπεχουσῶν ἀπ' ἀλλήλων (6⁴), δακτύλους.

Ἀνερχόμενός τις δυτικῶς τὸ Ἑπάνθειον περαιτέρω βλέπει δύο χθαμαλοὺς λόφους· ὀλίγον δὲ δυτικώτερα 30 περίπου βημάτων ἐπέκεινα τοῦ δυτικοῦ τοίχους τοῦ ἀρχαίου Ὁρχομενοῦ, ὑπάρχει ἄλλος κατὰ τι ὑψηλότερος λόφος, καὶ 120 βήματα περαιτέρω πρὸς δυσμὰς κείνται δύο ἔτι μικροὶ λόφοι. Πάντες οὗτοι οἱ λόφοι οἱ ἐπὶ τοῦ πίνακος III σημειούμενοι ἐξετέθησαν ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ δύο πρῶτοι ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν λειψάνων οἰκοδομῆς τινος μεσαιωνικῆς· ἐν τῷ ἐπομένῳ λοφίσκῳ ἔσκαψα τάφρον μῆκους 30 ποδῶν καὶ πλάτος 4 ποδῶν καὶ 10 δακτύλων, εἰς βάθος δὲ 8—9 ποδῶν εὖρον τὸν βράχον, οὐδὲν ἄλλο εὐρῶν ἢ χαράδραν ἐκ κυανῆς ὑέλου καὶ τινὰς γεγανωμένας ἐρυθρὰς πλίνθους. Πρὸς νότον τῆς τάφρου ταύτης ἔφθασα εἰς τεῖχος ἔχον 6 πόδας καὶ 3 δακτύλους τὸ ὕψος καὶ 3 πόδας καὶ 4 δακτύλους τὸ πλάτος, συγχείμενον ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων ὧν μόνον ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ ἀφέθη ἀπελέκητος.

Φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου ἔκειτο μέγας τις πελεκητὸς λίθος, ἐν βλέπομεν 8 πόδας μακρὰν κείμενον μετ' ἀνεστραμμένην τὴν λεῖαν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν πρὸς τὰ κάτω. Τὸ τεῖχος

τοῦτο ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης φαίνεται ὅτι ἀνήκεν εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, ἐκτείνεται δὲ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐνοῦται ὑπὸ ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τοῦ δυτικοῦ τείχους τοῦ ἀρχαίου Ὀρχομενοῦ, ὅπερ δύνανταί τις νὰ παρακολουθήσῃ ἀπὸ νότον πρὸς βορρᾶν καθ' ὅλον τὸ ὁροπέδιον, καὶ ὁ ἀνέσκαψα κατὰ τὴν βόρειον ἄκραν μέχρι τοῦ βράχου ἐφ' οὗ θεμελιούται (ἴδε πίνακα III). Ἐν τοῖς δύο ἐτι δυτικώτερον κειμένοις λόφοις οὐδὲν ἄλλο εὔρον ἢ τεμάχιά τινα ἀγγείων λίαν ἀρχαίων γεγανωμένων καὶ μελανῶν.

Ἐν Ὀρχομενῷ ἐδείχθησαν τῷ Πausανία¹ οἱ τάφοι τοῦ Μινύου καὶ Ἡσιόδου, δυνατὸν δὲ οὗτοι νὰ ταυτίζωνται πρὸς τοὺς εἰρημένους κωνοειδεῖς τύμβους τοὺς λεγομένους Μαγούλα· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τύμβοι οὗτοι εἶνε πεφυτευμένοι μὲ ἀμπέλους, δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐπιτύχω τὴν πρὸς ἀνασκαφὴν ἄδειαν παρὰ τῶν κατόχων. Ὁ Περιηγητὴς (Πausανίας) εἶδεν ἐνταῦθα προσέτι ἀξιολόγητον κρήνην² πρὸς ἣν κατέβαινον. Δὲν θὰ ἐβράδυνον νὰ ταυτίσω αὐτὴν ὡς τὴν λαμπρὰν πηγὴν τὴν κατὰ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ Ὑπανθείου κειμένην 200 περίπου βήματα ὑπεράνω τοῦ θησαυροφυλακίου καθ' ὅτι φαίνονται ἐκεῖ ἐν τῷ βράχῳ τὰ ἔχνη τῶν πρὸς αὐτὴν κατιουσῶν βαθμίδων· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πausανίας, χρῆται ἐνταῦθα τῇ λέξει «κρήνη» ἣν μεταχειρίζεται πάντοτε πρὸς ἐνδειξὴν τεχνητῆς διοχετεύσεως τοῦ ὕδατος ἀπὸ τινος φυσικῆς πηγῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν «πηγὴν» τὴν φυσικὴν ἀλλαγῶν ζήτητέα εἶνε ἡ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένη. Ὁ Πausανίας εἶδεν εἰσέτι ἐνταῦθα ναὸν τοῦ Διονύσου ὅστις ὅλως ἠφάνισται· καὶ ἐν χαλκοῦν ἄγαλμα διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως βράχῳ τινὶ προσηρητημένον³. Ὡς ἤδετο, τὸ ἄγαλμα τοῦτο παρίστα φάσμα τι τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν παράδοσιν

¹ Πausανίας, IX, 38.

² Πausανίας, IX, 38.

³ Πausανίας, IX, 38.

ἐλυμαίνετο τὴν γῆν· τοῖς Ὀρχομενίοις ἐν Δελφοῖς τοὺς χρησμοὺς λαμβάνουσιν ἐκέλευσεν ὁ θεὸς ἀνευρεῖν εἴ τι ἦν Ἀκταίονος λοιπὸν κρύψαι γῆ. Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοῦ εἰδώλου χαλκῆν ποιησαμένοις εἰκόνα πρὸς πέτρα σιδήρῳ δῆσαι· τοῦτο καὶ ὁ Πausανίας δεδεμένον τὸ ἀγαλμα εἶδεν, ἀφίνει δὲ ἡμᾶς ἐν ἀμφιβολίᾳ περὶ τῆς θέσεως τοῦ βράχου ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο τὸ ἀγαλμα.

Ὁ καθηγητὴς Sayce ὑπέμνησέ με περὶ τοῦ ὀνόματος Ὀρχομενός ὅτι μόνον εἰς τὸν ἐνικὸν γίνεται χρῆσις αὐτοῦ, καθ' ἣν μία μόνη πόλις ὑπῆρχεν ἥτις ἦτο καὶ ἀκρόπολις καὶ πόλις. Δηλαδή οἱ ἀρχαῖοι Ὀρχομενιοὶ ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκ τούτου μία μόνον ἀποικία ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει. Ἀλλὰ ἐν ἄλλοις ἐν τῷ πληθυντικῷ εὐχρηστοῖς ὀνόμασι πόλεων ὑπῆρχον δύο ἀποικίαι, ὡς λ. χ. ἐν τῇ Καδμείᾳ Θήβῃ, ὅπου ἡ μὲν ἄλλη πόλις, ἡ Καδμεία, ἦτο φοινικική, ἡ δὲ κάτω ἑλληνική· τοῦτο δὲ δύναται ἴσως νὰ ἐξηγήσῃ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Sayce, τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ὀμήρου μόνον αἱ Ὑποθήβαι μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ὧν ὁ Ἐ. Κούρτιος ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κάτω πόλις ἦν φοινικική. Ὡσαύτως τὰ Μέγαρα εἶνε ἡ φοινικική λέξις μαρούρ, εἰς ἣν οἱ Ἕλληνες ἔδωκαν τὸν ἰδιάζοντα αὐτῇ τύπον τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ. Τοῦτο φαίνεται τόσον σαφέστερον, καθ' ὅσον ἐν μέρος τῆς Καρχηδόνας ἐκαλεῖτο Μέγαρα, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου ἐξελατινίσθη εἰς Μαγάλια, ὀνομάζοντος οὕτω τὰς οἰκίας τῆς Καρχηδόνας. Τοιοῦτό τι συμβαίνει πιθανῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, ὅσαι, ὡς αἱ Μυκῆναι, ἐν πληθυντικῷ ἀριθμῷ εἰσιν ἐν χρῆσει.

Παρέχω ἐνταῦθα ἀκριβῆς ἀντίγραφον ἐπιγραφῆς ὑπαρχούσης ἐπὶ μαρμαρολίθου ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς· εἶνε δ' ἀξιοσημείωτος αὕτη καθότι φέρει τὴν χρονολογίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς καθιερωμένης τοῖς Ἀποστόλοις Πέτρῳ καὶ Παύλῳ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη ᾠκοδομήθη ἐν ἔτει 6382 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἅρα ἐν ἔτει 874 μ. Χ.

ὑπότινος Λέοντος, ἔχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου I, Λέοντος VI, καὶ Κωνσταντίνου VII.

Ἐκαληέργησεν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου Λέον ὁ παρεύφμιμος βασιλεὺς προτοσπαθάριος, καὶ ἐπὶ τὸν ὑψακῶν, ὑπὲρ λύτρου καὶ ἀφέσεος τὸν πολλῶν αὐτοῦ ἁμαρτηῶν, ἔτους ἀπὸ κτήσεος κόσμου ἑξακισχηλιοστό τριοκοσηοστῶ ὀγδοηκοστῶ Β.

Δευτέρα ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας εὐρίσκομένη, παριστᾷ τὸν ἀξιωματικὸν ἐκεῖνον ὡς ἰδρυτὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου:

Ἐκαληέργησεν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὸν κωρυφῆν τῶν ἀποστόλων Λέον ὁ παρεύφμιμος βασιλεὺς προτοσπαθάριος καὶ ἐπὶ τῶν ὑψακῶν, ὑπὲρ λύτρου καὶ ἀφέσεος τὸν πολλῶν αὐτοῦ ἁμαρτηῶν, ἐπὶ Ἰγνατίου τοῦ ὑκουμενηκοῦ πατρῆρχου. Ἀμήν.

Ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή, ἥτις ὡσαύτως ἐπικυροῖ τὸν πρωτοσπαθάριον Λέοντα ὡς ἰδρυτὴν τῆς ἐκκλησίας, εὐρίσκεται ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τοίχῳ μικρᾶς ἐκκλησίας συνηνωμένης μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς.

Ἐπὶ Βασιλείου καὶ Κοσταντίνου καὶ Λέοντος τὸν θρωτάτων βασιλέων τὸν Ῥωμέων.

Παραγῆ θεοτώκε σὺν τῷ μορογεῆ σου ἐν ὧ βόηθι τοῦ σοῦ δούλου Λέοντος βασιλεὺς προτοσπαθαρίου, καὶ ἐπὶ τὸν οἰκηκῶν σὺν τῷ συνεύφμῳ καὶ τῷς φιλιτάτῃς τέκνῃς αὐτοῦ, τοῦ ἐκ πάθου καὶ πῆστεος μεγίστις ἀναστίλαστος τὸν σὸν ἅγιον ναόν. Ἀμήν.

Καίτοι αἱ τρεῖς αὗται ἐπιγραφαὶ εἰσι δεδημοσιευμέναι ἐν τῷ Corpus Inscriptionum, οὐχ ἥττον παρέθηκα αὐτάς ἐνταῦθα ὡς σπουδαίας διὰ δύο λόγους, πρῶτον μὲν διότι δεικνύουσιν ἡμῖν

πόσον ὀλίγον κατὰ τοὺς βάρβαρικοὺς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς ὑποδομήθη ἡ ἐκκλησία, ἐφρόντιζον περὶ ὀρθογραφίας καὶ δεύτερον διότι ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα πρὸ χιλίων ἐτῶν προὔφερετο ἀκριβέστατα ὡς σήμερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. τὸ αἰ δηλονότι ἀνταποδίδεται ἐνταῦθα διὰ τοῦ ε, τὸ ι διὰ τοῦ η, καὶ τὸ η διὰ τοῦ ι, τὸ οι διὰ τοῦ υ, τὸ ο διὰ τοῦ ω, καὶ τὸ ω διὰ τοῦ ο, τὸ υι διὰ τοῦ ιυ, τὸ ει διὰ τοῦ η ὡς καὶ διὰ τοῦ ι. Προσέτι ἐπίστημι τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν λέξεων, βοήθει (ἀντὶ βοήθει) τοῦ σοῦ δούλου, αἵτινες ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἐν τῇ νεοελληνικῇ διαφθορὰ περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γενικῆς ἀντὶ τῆς δοτικῆς εὐρίσκετο ἐν τῇ ἡδὴ πρὸ χιλίων ἐτῶν προφερομένη ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ὅτι ὁμως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπῆρχον ἄνδρες καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας καὶ τὸν Ὅμηρον θαυμάζοντες, τοῦτο προκύπτει ἐξ ἐτέρας ἐπιγραφῆς ἐν ὀμηρικῶν ἑξαμέτρῳ καὶ γενομένης πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοῦ πρωτοσπαθαρίου, ὅστις φαίνεται ὡς οἰκοδομήσας τὴν ἐκκλησίαν ἐν ταῖς τρισὶ πρώταις. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὐρίσκεται ἐπὶ μαρμαρολίθου συναρμοσθέντος ἐν τινι κίονι ὀπισθεν τῆς ἐκκλησίας ἱσταμένῳ. Παρατίθημι δὲ αὐτὴν ἐνταῦθα ὁμοίως ἐν προχείρῳ γραφῇ:

*Οὐ φθόρος οὐδὲ χρόνος περιμήκετος ἔργα καλύψει
Σῶν καμάτων, παράριστε, βυθῶ πολυχανδέϊ λήθης,
Ἔργα ἐπεὶ βοῶσι καὶ οὐ λαλέοντά περ ἔμψης.
Καὶ τόδε γὰρ τέμενος παραοίδιμον ἐξετέλεισας,
Μητρὸς ἀπειρογάμου, θεοδέγμονος ἱφιαράσσης,
Τερπιδὸν ἀποστήλβον περικαλλέα πάντοθεν αἰγλην.
Χριστοῦ δ' ἐκατέρωθεν ἀποστόλω ἔστατον ἄμφω,
Ἦν Ῥώμης βῶλαξ ἱερὴν κόριν ἀμφικαλύπτει.
Ζώοις ἐν θαλίῃσι χρόνων ἐπ' ἀπειρονα κύκλα,
Ἦν πολύαινε Λέον Πρωτοσπαθάριε μέγιστε,
Γηθόμενος κτεάτεσσι καὶ ἐν τεκέεσσιν ἀρίστοις
Χῶρον ἐπικρατέων τε παλαιάτου Ὀρχομένουο.*

Ἐπὶ τῶν μαρμαρολίθων, οἵτινες εἶνε συνηρμοσμένοι ἔσωθεν

καὶ ἔξωθεν τῶν τοίχων τῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ περιβόλου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παρακειμένοις, βλέπομεν πολυαριθμούς, λίαν ἐνδιαφερούσας ἐπιγραφάς, ὧν πᾶσαι, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, εἶνε ἐν τῇ βοιωτο-αἰολικῇ διαλέκτῳ, ἥτις διεφύλαξε τὸ δίγαμμα, καὶ διὰ τοῦτο φυσικῶς εἶνε σπουδαῖα διὰ τὴν φιλολογίαν. Ἐφίστημι δὲ τὴν προσοχὴν ὅτι ἐν πάσαις ταῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν αἷς γίνεται χρῆσις τοῦ διγάμματος, ὁ Ὀρχομενὸς ὀνομάζεται Ἐρχομενός. Ἡ ὀρθογραφία αὕτη ἀποδεικνύει ἡμῖν ὅτι τὰ νομίσματα ἅτινα φέρουσι τὸν τύπον βοιωτικῆς ἀσπίδος ἢ στάχυος σίτου καὶ στεφάνους ἐξ ἐλαίας μετὰ τῆς γραφῆς ΕΡΧΟ, ΕΡΧ, ΕΡ ἢ μόνον Ε ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ὀρχομενόν. Ἐπὶ τεμαχίου ἐκ μέλανος γεγανωμένου πηλοῦ, ὅπερ ὡς λέγουσιν εὐρέθη ἐγγὺς τῆς Μονῆς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: ΜΟΙΓΕΝΟΙ, τὸ ὅποιον πιθανῶς εἶνε τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.

Γ'

ΚΩΠΑΙ

Μετά τοῦ καθηγητοῦ Sayce ἐπισκεψάμην τὴν ἀρχαίαν πόλιν Κωπᾶς κειμένην ἐπὶ τῆς πάλαι μικρᾶς νήσου Γλά, ἡ ὁποία νῦν συνδέεται μετὰ τῆς βορείου ὄχθης τῆς Κωπαίδος λίμνης διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ, ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ Ὀρχομενοῦ μόνον 16 ἀγγλικά μίλια. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς ἄγει ἐπὶ βράχων λίαν ἀνώμαλος καὶ πλήρης πετρῶν, ἐχρηιάσθημεν οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 5 ὥρῶν ὅπως φθάσωμεν ἐκεῖ. Διήλθομεν τὸ χωρίον Ξερό-
πυργον, κείμενον ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν ὀριζόντων τὰ ἔλη, καὶ κατ' ε'θεῖαν μὲν γραμμὴν ἀπέχον ἀπὸ τοῦ Ὀρχομενοῦ 3 μόνον ἀγγλικά μίλια βορειοανατολικῶς, ἀλλὰ διὰ τὸν μέγαν ἐλιγμὸν ὃν ἔδει νὰ ποιήσωμεν, ἀφιστάμενον αὐτοῦ πλέον τῶν 8 ἀγγλικῶν μιλίων. Ἀναμφιβόλως τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς ἀρχαίας πόλεως Τεγύρας περὶ ἧς ὁ Πλούταρχος λέγει ¹ ὅτι ἔκειτο ὑπεράνω τῶν ἐλῶν τοῦ Μέλανος ποταμοῦ οὐ μακρὰν τοῦ Ὀρχομενοῦ, ὅτι δὲ καὶ αἱ δύο αὗται πόλεις ἦσαν συνδεδεμέναι δι' ὁδοῦ διηκούσης διὰ μέσου τῶν ἐλῶν. Ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῶν Κωπῶν κεῖται τὸ χωρίον Τοπόλια, σχεδὸν τοσοῦτον βυπαρδὸν ὅσον καὶ αἱ Θῆβαι. Ἄλλὰ τὰ ἐστιλθωμένα μάρμαρα ἅτινα βλέπομεν ἐνιαχοῦ ἐν τοῖς τοίχοις τῶν ἐλεεινῶν

¹ Βίος Πελοπίδου.

οίκιων μαρτυροῦσι τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἐκ τινων ὀρυγμάτων γενομένων πρὸς ἴδρυσιν θεμελίων νέων οἰκιῶν ἐν Τοπολίοις κατεπείσθη ὅτι ἡ ἐπισώρευσις τοῦ χώματος αὐτόθι δὲν εἶνε ἀναξία λόγου, ὑπερβαίνουσα ἐνίοτε τὸ βάθος 12 ποδ. Τοῦτο εἶνε τοσοῦτο μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, καθ' ὅσον τὸ νησίδιον ἀποτελεῖται ἐκ βράχου 50 πόδας περίπου ὑψηλοῦ, ὅστις καθ' ὅλας τὰς πλευράς αὐτοῦ καταφέρεται πρὸς τὴν λίμνην ὑπὸ γωνίαν 60 περίπου μοιρῶν. Ἀπὸ μαρμάρου κειμένου ἐν τῷ τόπῳ ἐνθα ἐστάθημεν, ἀντέγραψα τὴν ἐπομένην ἠχρωτηριασμένην ἐπιγραφὴν, ἥτις ὀφθαλμοφανῶς ἀνήκει εἰς τὸν μεσαιῶνα, καὶ μαρτυρεῖ ὅτι καθ' ὃν ἀνετίθετο χρόνον, ὑπῆρχεν εἰσέτι ἐκεῖ πόλις ὀνομαζομένη Κῶπαι.

ΠΟΛΙΣΚΩΠΑΙΩΝ
ΕΑΝΤΗΣΣΩΤΗΡΑ
ΕΝΕΡΓΕΤΗΝ

Ἐπὶ ἐτέρου λίθου ἐπίσης μεσαιωνικοῦ ὑπάρχει ἡ ἐξῆς:

ΛΝΣΩΝ
ΧΑΙΡΕ

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, συνηρμοσμένης εἰς τὸν ἐξώτοιχον μικρᾶς τινος ἐγκαταλελειμμένης ἐκκλησίας, βλέπομεν τὸ ἀνάγλυφον μαχητοῦ ἐφίππου τροχάδην καλπάζοντος, τὸ δὲ ἰμάτιον αὐτοῦ τῷ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένον· ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ εἶνε ἐτκεπασμένη ὑπὸ κυνῆς μετὰ εὐρείας προβολῆς, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα, ἀπὸ κεφαλῆς μέχρις ἰσχίων, κεκαλυμμένον ὑπὸ μεγάλης ἀσπίδος· ἀνωθεν τῆς γλυφῆς ταύτης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ:

ΕΠΙΣΩΤΗΡΙΔΑ
ΗΡΩΙ

ἀνήκουσα εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐν τῇ αὐτῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ εὐρίσκεται τετράγωνος μαρμαρίνος κίων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

ΟΜΟΛΩΙΧΟΣ

Εἰς τὸν ἐξώτοιχον τῆς νέας ἐν Τοπολίαις ἐκκλησίας φαίνονται δύο μικραὶ ἐπιγραφαί, ἀλλ' ἀμφότεραι εἶνε λίαν ἐξηλειμμέναι καὶ δυσανάγνωστοι.

Αἱ Κῶπαι ἔδωκαν τῇ Κωπαίδι λίμνη τὸ ὄνομα αὐτῶν· τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος¹, ὅστις μνημονεύων τῶν Κωπῶν προστίθῃσιν: «Ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲν ὑπῆρχε κοινὸν τῆς λίμνης ὄνομα, ἀλλ' ὠνομάζετο ἐκ πάσης παρακειμένης πόλεως κατὰ τὸ ἴδιον ἐκάστης ὄνομα, οἷον Κωπαῖς ἐκ τῶν Κωπῶν, Ἀλιάρτις ἐκ τῆς Ἀλιάρτου καὶ οὕτω καθεξῆς· βραδύτερον ἐδόθη πάση τῇ λίμνῃ τὸ ἐπικρατήσαν ὄνομα τῶν Κωπῶν, καθότι ἡ χώρα αὕτη σχηματίζει τὸν βαθύτερον ἐν τῇ λίμνῃ κόλπον.» Οἱ κάτοικοι τῶν Τοπολίων ἀπολαύουσιν ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς ἐπικερδοῦς ἀλιείας τῶν ἔνεκα τοῦ μεγέθους καὶ τῆς λιπαρότητος αὐτῶν περιφήμων² ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐγγέλεων τῆς Κωπαίδος, ἃς καὶ ὁ Παυσανίας ἐξ ἰδίας πείρας ἐπαινεῖ.³

Ἀναφέρω ἔτι τὴν ὑπὸ τῆς κυρίας Σχλιέμανν γενομένην ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς μονῆς καὶ πλησίον αὐτῆς, καθ' ἣν εὔρεν ἐξ βυζαντιακῶν τάφους καὶ κάτωθεν αὐτῶν ἄλλους κατὰ τὸ φαινόμενον ἀρχαιοτέρους, ἴσως δὲ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, καθ' ὅσον ἐν αὐτοῖς εὐρέθησαν καὶ τινα ῥωμαϊκὰ πηλίνα. Πάντες ὁμως οἱ τάφοι οἱ ἄνω καὶ οἱ κάτω

¹ Στράβων IX, 411.

² Ἀριστοφάνους, Ἀχαρνῆς V, 880. Ὁμοίως Ἀρχέστρ. παρ' Ἀθηναίω I, 7, 13, Πολλ. I, 6.

³ IX, 24: αἱ δὲ ἐγγέλεις αὐτόθι καὶ μεγέθει μέγιστα καὶ ἐσθίειν εἰσὶν ἤδιστα.

ἦσαν ὅλως ἄτεχνοι, συνιστάμενοι ἐκ δύο χονδρῶς κατεργασμένων λιθίνων πλακῶν μεταξύ τῶν ὁποίων ἐτίθειτο ὁ νεκρός, καὶ ἐκ τρίτης πλακῆς δι' ἧς ἐσκεπάζετο. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Σκριποῦ βλέπουσι καθ' ὁδόν, 120 περίπου βήματα νοτίως τῆς μονῆς, εἰρείπιον ἀνήκον εἰς λουτρὸν κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐξ ἀνάγκης ὑπῆρχε καλὴ ἀμαξιτὸς ὁδὸς μεταξύ Λεβαδείας καὶ Ὀρχομενοῦ, καθότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μετακομισθῶσιν ἅπαντα τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ θησαυροφυλακίου χρησιμεύσαντα μάρμαρα διὰ τῆς ἐλώδους χώρας, διότι, ὡς ἤδη ἐρρέθη, τὰ μάρμαρα ταῦτα ἐκόπησαν ἐν τῇ λατομίᾳ τῆς Λεβαδείας.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ἐπί τεμαχίων μαρμαρίνων λίθων πλησίον τῆς τοποθεσίας
τοῦ ναοῦ τῶν Χαρίτων

ΓΟΜΟΔΩΡΟΣ ΝΙΚΩΝΟΣ ΤΑΠΡΟΘΥΡΑΡΑΚΗΤΩΣ
ΓΙΝΑΚΑΣ ΤΩ ΕΤ

Κ) ΔΑΛΛΙΣΤΟΚΛ

ΛΙΟΞΕΝΙΣ

ΔΑΜΑΣΣΙΣ

ΔΑΜΟΦΙΣ

ΗΓΡΙΟΔΟΡΟΣ

ΕΠΑΡΙΣΣΤΟΔΙ

ΛΙΤΩΥΩ

ΚΑΙΣΕΝΝ[Α]

ΗΕΡΑΙΟΔΟΡΟΣ

[ΔΑ] ΜΟΣΘΕΝΕΙΣ

ΑΘΑΝΙΣ

ΜΟΙ

ΠΕΛΙ

[Ξ] ΟΑΝΟΔΩΡΑ

ΤΕΛΕΣΑΡΧΟΣ

ΑΝΤΙΚΡΑΤΕΙΣΑΡΧΕΙΗΙΟΣΜΙΤΑ
ΑΡΤΑΜΙΔΙΕΙΛΕΙΟΥΗ

Ἐπὶ τῆς εἰσόδου
πρὸς τὴν Μονήν.

ΝΤΟΣΙ

ΚΟΔΩΡΩΔΙ

ΙΩΝΟΣΑΘΑΝΙΑΣΚΟΥ

ΔΑΜΙΚΟΥΛΟΣΕΡΜΑ

ΝΙΚΟΦΑΝΕΙΣΕΥΑΡΧΙ

ΔΑΟΝΙΚΩΝΑΛΕΥΑΝΙ

ΝΠΙΩΙΩΝΟΣ ΑΡΧΕΛΑ

ΣΙΛΛΙΟΣ

+ ΚΕΣΟΗΟΙΤΟΣ ΟΔΟΥΛΟ
ΑΛΛΗΑΝΟΥΝΤΟΥΗΣΤ
ΝΙΚΚΟΗΚΟΝΙΟΛΙΣΙΓΕ
ΝΙΣΟΚΕ

ΔΑΜΩΝΕΥΑΡΙΔΑΟΑΡΕΑΣΚΗΙΑ
 ΡΕΙΤΥΣΑΣΣΑΡΑΠΙΙΣΙΑΝΟΥΒΙ
 ΠΙΩΝΙΩΩΩΡΩΔΙΚΕΑΡΧΩ

Εἰς τὸ εὐαγγ.

ΩΜΕΝΙ
 ΠΥΘΩΝΟΣΙΕ
 ΕΝΤΑΣΕΡΑΠΙΔΟ
 ΟΝΤΟΣΝΟΥΜΗΝΙΟΥ

Ἐν Πιερραμαγούλα

ΟΚΛΙΔΑΣ
 Κ ΛΥ

Ἀνεστραμμένως ἐπιτεταχισμένον

Ι_ ΑΜΑΓΡΙΩ
 ΣΚΟΡΙΔΑΣΕΡ
 ΟΓΕΝΙΟΣΑΝΤΙ
 ΑΝΦΙΛΟΣΜΝΑΣΙΛΟΧΩ
 ΑΙ_ ΙΜΩΦΙΛΛΕΙΛΟΥΣΙΘΙΩ
 ΟΣΕΥΑΝΔΡΩΑΝΤΙΓΕΝΕΙΣΚΑ
 ΙΟΣΕΤΕΑΡΧΟΣ ΛΑΑΡΧΩ
 ΝΠΙΤΘΙΑΔΑΟΠΟΛΙΟΥΚΛΙ
 ΒΙΟΤΩΕΥΡΟΥΛΟΧΟΣΑΘΑΝΙΧ
 ΚΛΕΙΣΑΡΙΣΤΩΝΟΣ
 ΣΜΙΑΤΙΑΟΔΙΩΝΧΑΡΙΚΛ
 ΡΑΤΕΙΣΣΩΠΑΤΡΩ
 ΕΞΑΚΕΣΤΩΚΛΕΙΣΝΙΚΩ
 ΕΙΛΩΑΝΤΙΓΕΝΙΔΑ
 ΟΣΕΥΕΙΟ

*Ανιστραμμένως ἐντεταχισμένον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ κήπου.

	ΩΝΟΣΕΥΤΟ	ΙΟΝΟ
	ΥΤ	ΤΟΝΦΙΔΙΟΝ
	Ι	ΣΙΟΣΚΗΜΕΙΣΕΙΜΕΝΜΕΙΘΕΝΙ
[ΕΦΑΠ	Τ	ΕΣΤΗΗΔΕΚΑΤΙΣΚΑΤΑΔΟΥΛΩΝ
		ΠΟΛΕΜΑΡΧΥΣΟΥΛΩΝΤΕΣΚΗ
		ΣΟΥΝΕΔΡΥΔΑΜΙΩΝΘΩΤΟΝΑΔΙΚΙΑ
		ΙΑΣΑΡΙΣΤΙΩΝΟΣ
		ΛΙΧΙΔΑΟΠΟΛΕΜΑΡΧΙΟΝΤΩΝΣΑΩΝ [Δ]
		ΝΟΣΚΛΙΩΔΑΦΝΗΩΚΗΤΙΜΩΜΕΝΕ
		ΝΕΙΜΕΝΤΩΣΑΡΑΠΙΟΣ ΚΗΤΑΣΙΣΙΟΣ
		ΝΑΜΕΙΔΕΕΦΑΠΤΕΣ ΤΗ ΗΔΕΚΑΤΙΣ
		ΣΟΥΛΩΝΤΕΣΔΑΜΙΩΝΤΕΣ
		ΙΚΙΟΝΤΑΠΑΡΕΙΑΝΤΗΚΛΕΙΩΦΙΛΥ
		ΙΛ ΤΩΝ ΚΑΛΟΚΛΙΔΑΟΚΗΤΗΤΑ

ΝΕΝΙΚΗΚΟΤΕΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΧΑΡΙΤΗΣΙΟΙΣ
 ΣΑΛΠΙΣΤΗΣ
 [ΘΕ] ΟΦΡΑΣΤΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
 ΚΗΡΥΞ
 ΝΙΚΟΤΕΛΗΣ ΚΑΠΩΝΟΣ ΘΕΣΠΙΕΥΣ
 ΡΑΨΩΔΟΣ
 ΜΕΝΤΩΡΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΩΤΗΣ
 ΠΟΗΤΗΣ
 ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΕΩΝΙΔΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
 ΑΥΛΗΤΗΣ
 ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
 ΑΥΛΩΔΟΣ
 ΑΡΙΣΤΩΝΑΡΙΣΤΩΝΟΣ ΘΗΒΑΙΟΣ
 ΚΙΘΑΡΙΣΤΗΣ

ΦΑΝΙΑΣΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΦΑΝΙΑΙΟ
 ΛΕΥΣΑΠΟΚΥΜΗΣ
 ΚΙΘΑΡΩΔΟΣ
 ΚΑΛΛΩΝΠΥΘΩΝΟΣ ΟΠΟΥΝΤΙΟΣ
 ΤΡΑΓΩΙΔΟΣ
 ΝΙΚΟΤΕΛΗΣ ΚΑΓΩΝΟΣ ΘΕΣΠΙΕΥΣ
 ΚΩΜΩΙΔΟΣ
 ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ ΘΗΒΑΙΟΣ [ΠΟΗΤΗΣ]
 ΟΙΔΕΕΝΙΚΩΝ ΤΟΝ ΝΕΜΗΤΟΝΑΓΩΝΑ [ΤΩΝ]
 ΟΜΟΛΩΙΩΝ
 ΑΝΔΡΑΣ ΑΥΛΗΤΑΣ
 ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
 ΠΑΙΔΑΣ [ΑΥΛΗΤΑΣ]
 ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ
 ΠΑΙΔΑΣ ΗΓΕΜΟΝΑΣ
 ΚΑΛΛΩΝ ΠΥΘΩΝ | ΟΣ | *ἐξηλειμμένον*
 ΑΝΔΡΑΣ [ΗΓΕΜΟΝΑΣ]
 ΚΑΛΛΩΝ ΠΥΘΩΝΟΣ ΟΠΟΥΝΤΙΟΣ
 ΤΡΑΓΩΙΔΟΣ
 ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ ΒΟΙΩΤΗΣ
 ΚΩΜΩΙΔΟΣ
 ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ ΘΗΒΑΙΟΣ
 ΤΑΞΙΝΙΚΙΑ
 ΕΡΓΕΑΣ ΕΡΓΕΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΑΠΟΔΑΦΝΗΣ

Ἐπὶ τετραχίων μαρμαρίνου λίθου, ὅτινα εὐρέθησαν ἐν τῇ
 εἰσόδῳ τοῦ θησαυροφυλακίου.

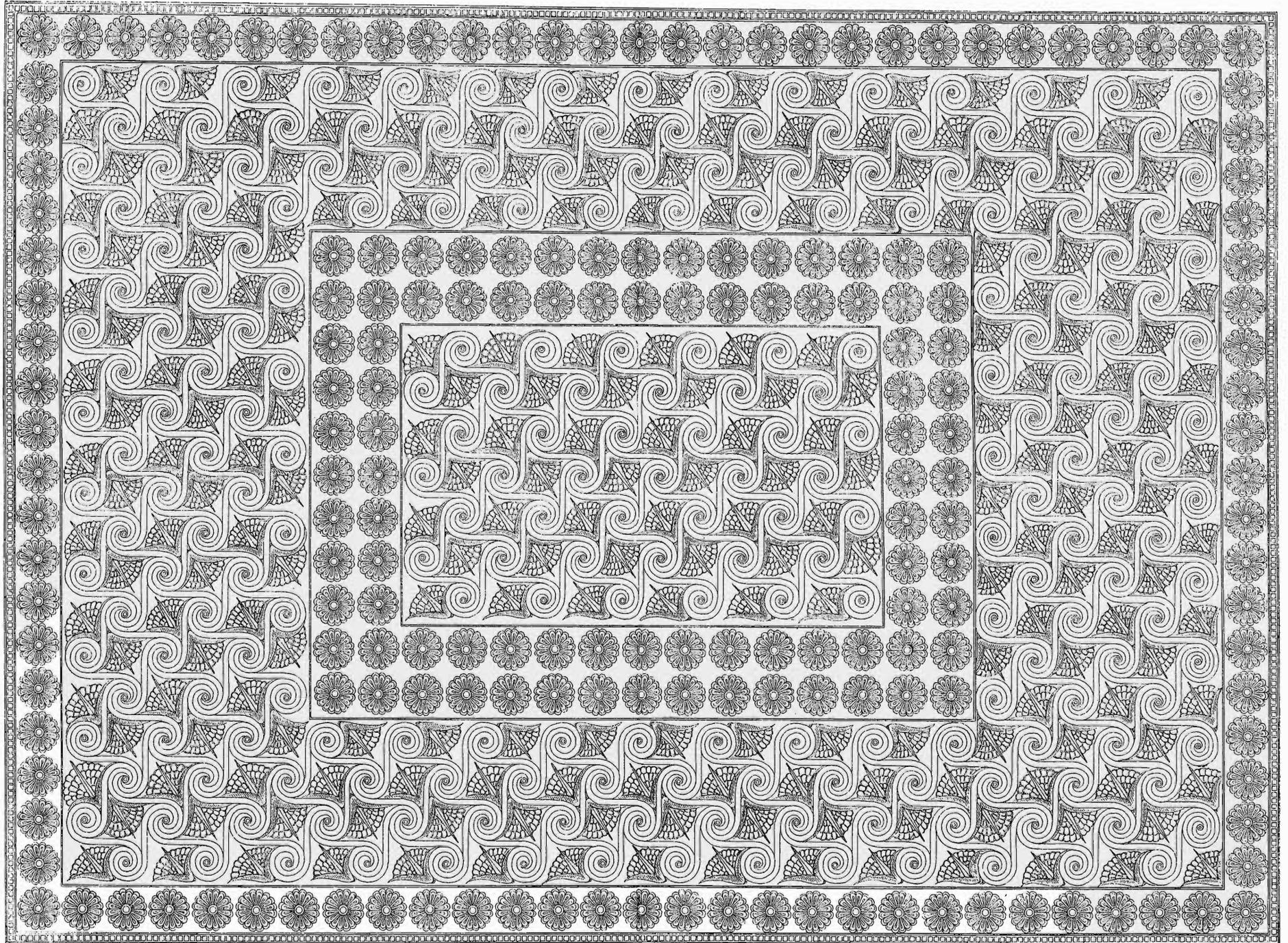
ΩΝ
 ΑΡΑΣ

ΕΡΜΑ
 ΤΟΥ

ΕΙΩΗΡΗ
 ΤΕΛΕΙΑ

Η ΓΛΥΦΗ ΤΗΣ ΟΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΘΑΛΑΜΟΥ.

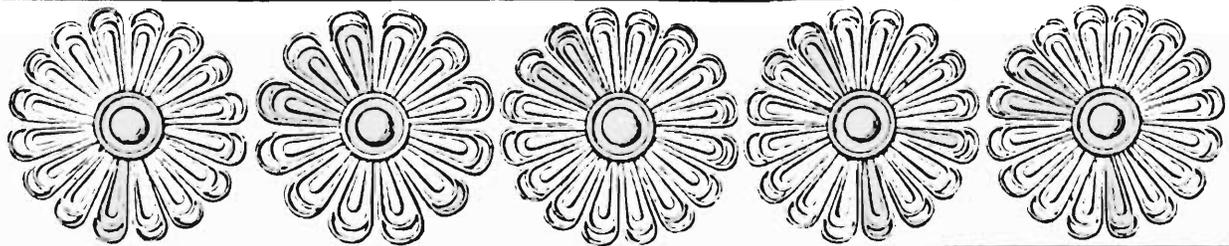
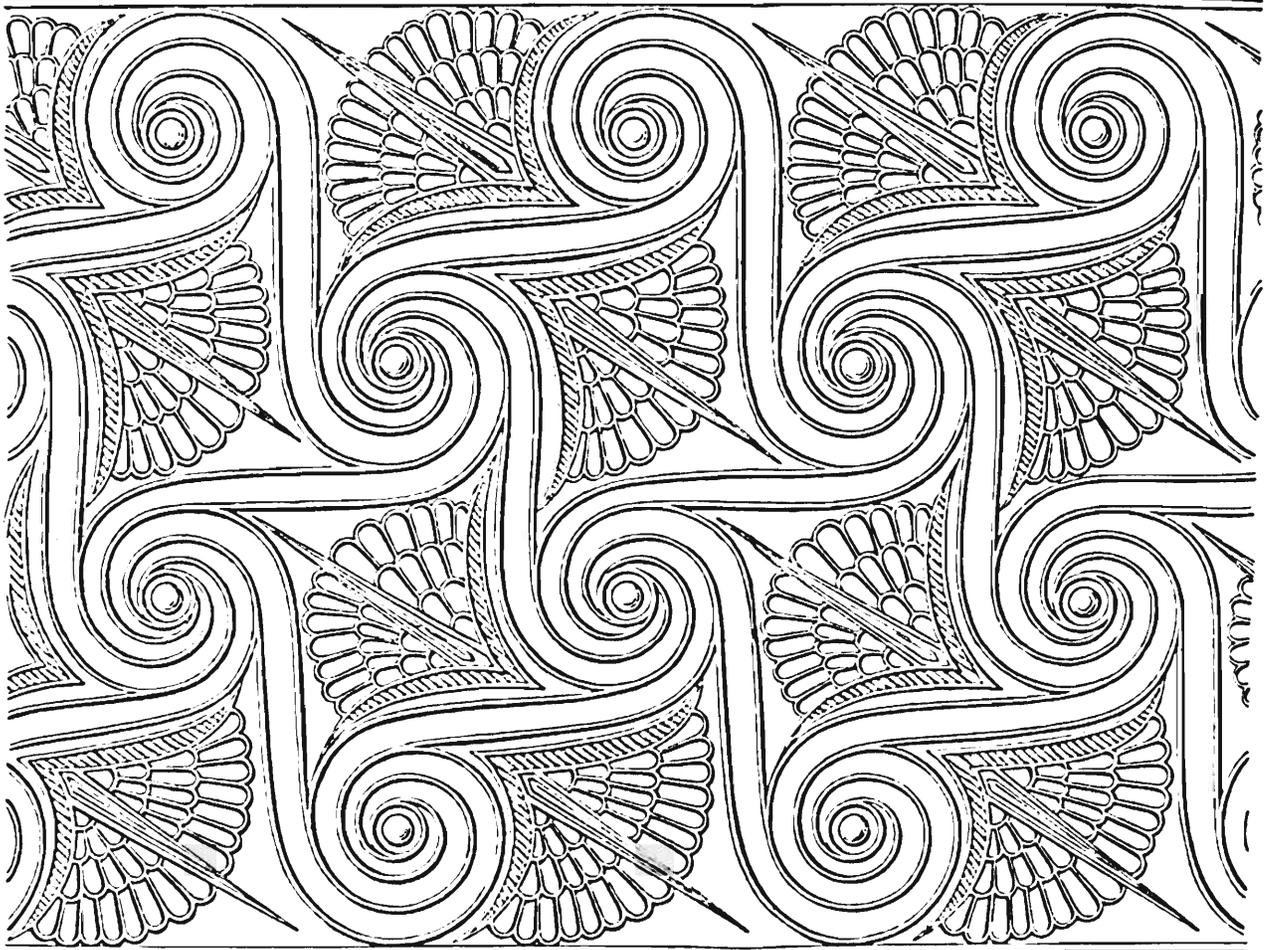
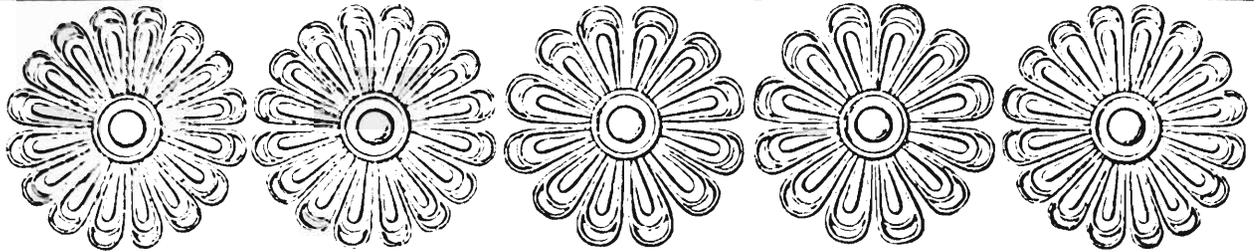
Κλίμαξ 1:15.

ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΓΛΥΦΗΣ ΤΗΣ ΟΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΘΑΛΑΜΟΥ.

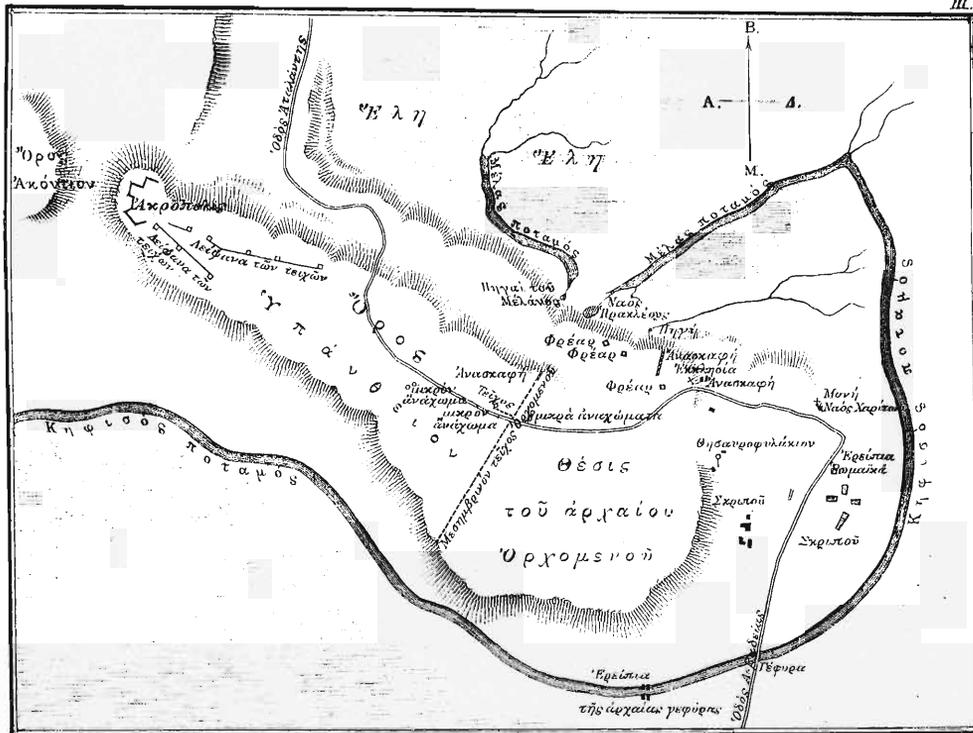
Κτύπος 1. 2.

11.

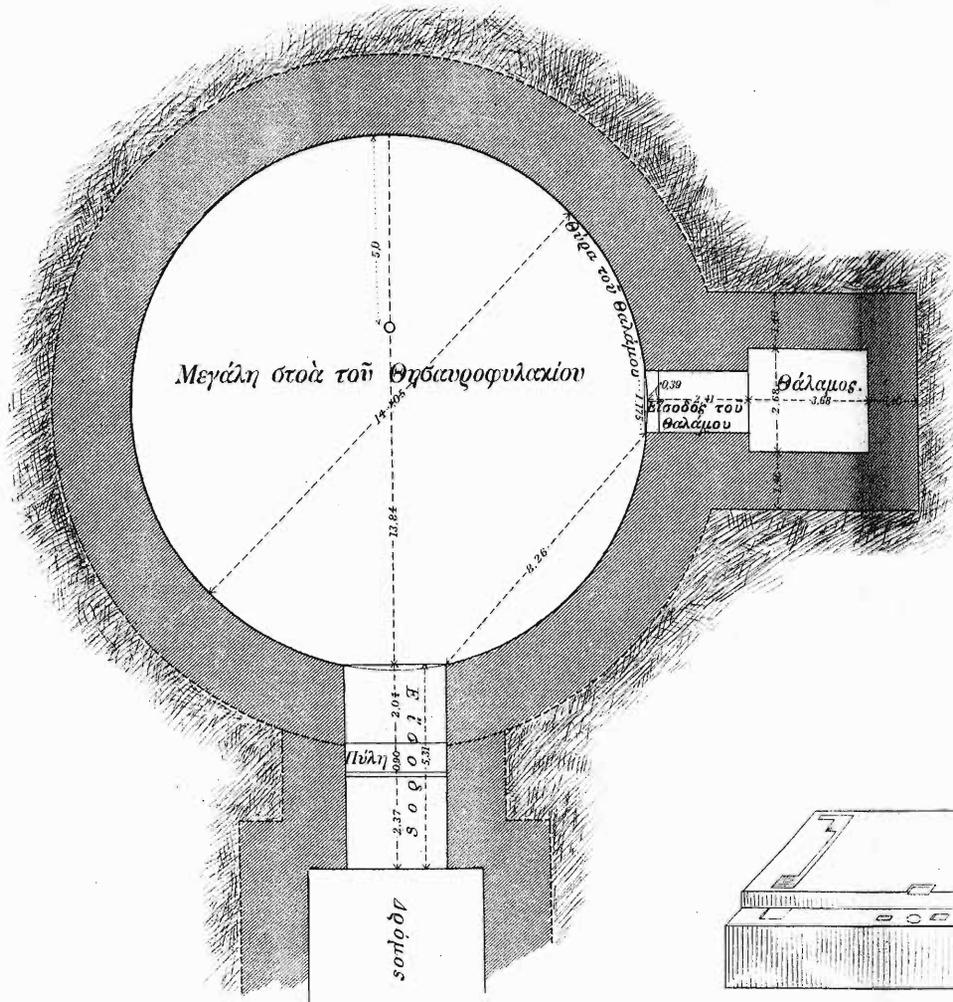
ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΚΕΙΜΕΝΑ ΧΩΡΙΑ.

III.

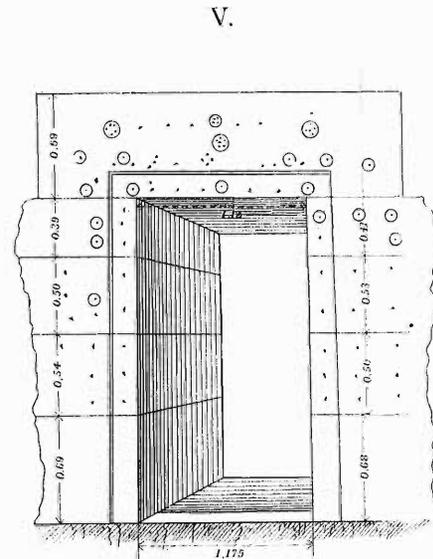

ΣΧΗΜΑΤΑ, Ὀρχομενός.

Καταστήματα Ἀνδρῶν Κορηγῆς ἐν Ἰθύναις.

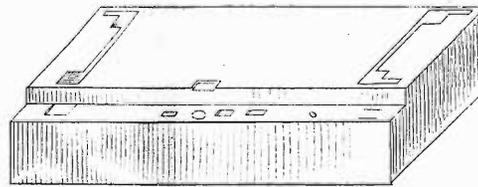

Σχέδιον τοῦ Θησαυροφυλακίου τοῦ Μινύου
Κλίμαξ 1:200

Θύρα τοῦ θαλάμου
Κλίμαξ 1:50

VI.

Οὐδὸς τῆς πύλης
Κλίμαξ 1:50

VII.

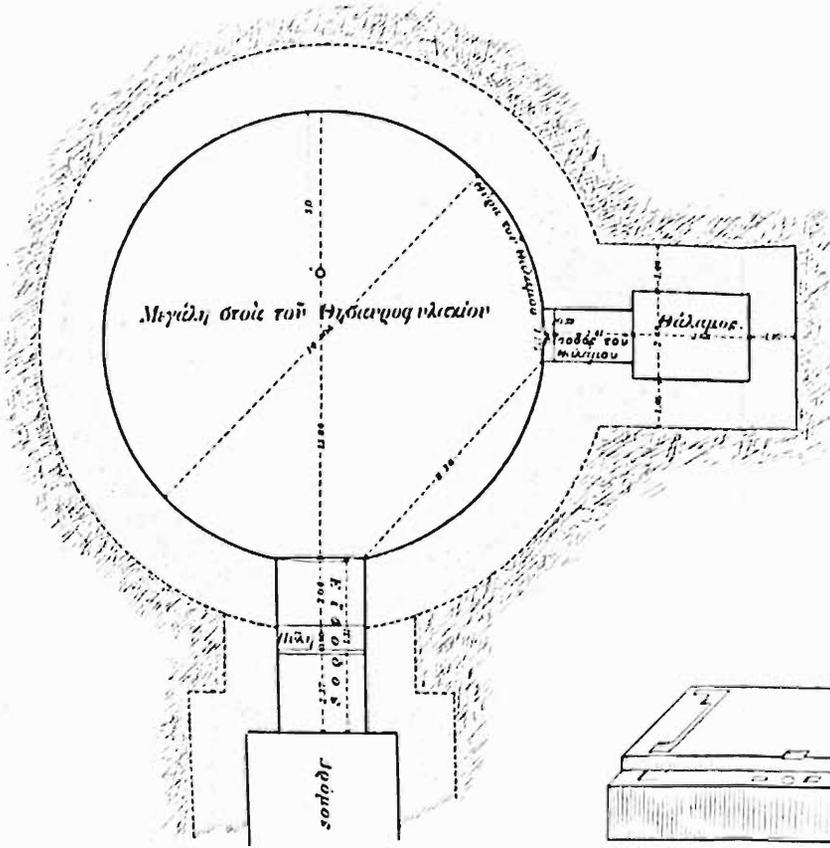

Οὐδὸς τῆς θύρας
τοῦ θαλάμου
Κλίμαξ 1:50

1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Κλίμαξ V, VI, VII = 1:50

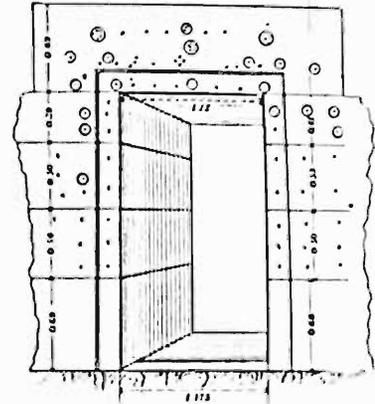
1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Κλίμαξ IV = 1:200

IV.

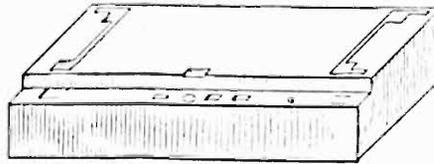
Σχέδιον του Θησαυροφυλακίου του Μινώου
Κλίμαξ 1:200

V.

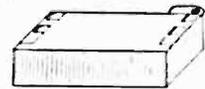
Θύρα του Θαλάμου
Κλίμαξ 1:50

VI.

Ούδος της πύλης
Κλίμαξ 1:50

VII.

Ούδος της θύρας
του Θαλάμου
Κλίμαξ 1:50

